

”Isäkin rakasti meitä, vaikka teki väärin”

Narratiivinen tutkimus kaapattujen lasten kokemuksista ja selviytymisestä

Sophia Latré Lawson Hellu

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Yhteiskuntapolitiikka

Pro gradu -tutkielma

Joulukuu 2019

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä/Författare – Author Sophia Latré Lawson Hellu			
Työn nimi / Arbetets titel – Title ”Isäkin rakasti meitä, vaikka teki väärin”: Narratiivinen tutkimus kaapattujen lasten kokemuksista ja selviytymisestä			
Oppiaine /Läroämne – Subject Yhteiskuntapolitiikka			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika/Datum – Month and year Joulukuu 2019	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 77 + 3
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan toisen vanhemman toteuttaman kansainvälisen lapsikaappauksen vaikutuksia kaapatun lapsen elämässä. Kansainvälisellä lapsikaappauksella tarkoitetaan tilannetta, jossa alle 16-vuotias lapsi on viety ulkomaille tai jätetty sieltä palauttamatta ilman toisen huoltajan suostumusta. Tutkimukseen on haastateltu jo aikuistuneita lapsia, jotka ovat olleet kaapattuina toisen vanhempansa kotimaassa. Viranomaisten mukaan kaappaustapauksissa kaappaaja on yhtä usein lapsen isä kuin äiti.</p> <p>Tämän narratiivisen tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia kokemuksia kansainväliseen lapsikaappaukseen voi liittyä, ja millaisia merkityksiä nämä kokemukset saavat myöhemmin lasten elämässä. Lisäksi työssä tarkastellaan, kuinka lapset sopeutuvat takaisin Suomeen kaappauksen päätyttyä, ja millaisin keinoin he selviytyvät traumaattisista kokemuksistaan.</p> <p>Tutkielman aineistona toimii kolme kerronnallista haastattelua, jotka toteutettiin puolistrukturoidun teemahaastattelun ja syvähaastattelun käytäntöjä hyödyntäen. Kaikki haastateltavat löytyivät Kaapatut lapset ry:n verkostojen kautta. Haastattelut toteutettiin joulukuun 2017 ja tammikuun 2019 välisenä aikana joko kasvotusten tai puhelimitse. Narratiivinen analyysi on toteutettu aineistolähtöisesti, ja sen tulokset on raportoitu haastateltavien anonyymiteettia kunnioittaen.</p> <p>Tulosten perusteella kansainväliseen lapsikaappaukseen liittyy perhetaustasta riippumatta häpeää, turvattomuutta sekä surua toisen vanhemman menetyksestä. Kaappaus tapahtuu tyypillisesti kärjistyneen huoltoriidan yhteydessä ja vieraannuttaa lapsen toisesta vanhemmastaan. Lapset kokivat kaappauksen aikana kaltoinkohtelua ja todistivat mm. fyysisistä väkivaltaa. Sisaruksista vanhin joutui epävarmoista olosuhteista johtuen ottamaan aktiivisesti toisen vanhemman roolin. Sopeutuminen Suomeen oli haastateltaville odotettua vaikeampaa, sillä maassa odotti jälleen uusi kieli ja kulttuuri, jossa he eivät olleet kasvaneet. Kotiinpaluu muistutti monilta osin kaappaustilannetta. Merkittävimmän tuen niin kaappauksen aikana kuin sen jälkeen kaapatut lapset löysivät omista sisaruksistaan.</p> <p>Aikuisena kaapatut lapset korostivat anteeksiannon ja ymmärryksen merkitystä oman selviytymisprosessin ja toipumisen edellytyksenä. Traumaattisista kokemuksista ei juurikaan keskusteltu perheissä tapahtumien päätyttyä, mutta haastateltavat olivat käsitelleet tunteitaan erilaisin terapian keinoin. Haastateltavat kokivat, että vaikeat kokemukset olivat vahvistaneet heidän luonnettaan ja tehneet heistä niitä ihmisiä, joita he kokevat tänä päivänä olevansa. Vuosien työskentelyn myötä kaappauskokemukset hyväksyttiin osaksi sisäistä tarinaa mutta ei omaa identiteettiä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords kansainvälinen lapsikaappaus, lapsuus, selviytyminen, narratiivisuus			

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Kansainvälinen lapsikaappaus	5
2.1 Haagin lapsikaappausopimus	6
2.2 Lapsikaappaukset tilastoissa	8
2.3 Kaappauksen vaikutukset lapseen.....	10
3 Tarkastelussa lapsuus.....	12
3.1 Muuttuva lapsuus, pysyvä aikuisuus.....	12
3.2 Ero perheessä	14
4 Traumasta selviytyminen	17
4.1 Selviytymisen teoriaa.....	18
4.2 Selviytyminen lapsuudessa	19
5 Tutkimuskysymykset ja lähtökohdat	22
5.1 Narratiivinen tutkimus	23
5.2 Aineisto ja haastatteluiden toteutus.....	24
5.3 Analyysin vaiheet.....	28
5.4 Tutkimusetiikka ja tutkijan positio	30
6 Alku: Kaappaus.....	33
6.1 Elämä ennen kaappausta	33
6.2 Kaappaushetki.....	35
6.3 Perhesuhteet kaappauksen aikana	36
6.4 Selviytyminen kaappauksen aikana	40
7 Keskikohta: Kotiinpaluu	43
7.1 Kaappauksen päättyminen	43
7.2 Sopeutuminen Suomeen.....	45
7.3 Perhesuhteet kaappauksen jälkeen	47
7.4 Selviytyminen kaappauksen jälkeen	48
8 Loppu: Hyväksyminen.....	51
8.1. Kaapatun lapsen tarina	51
8.2 Tapahtumien käsittely perheessä	53
8.3 Ymmärrys ja anteeksianto.....	55
8.4 Selviytyminen aikuisena	58
9 Johtopäätökset.....	63
9.1 Kaappauksen uhrista itsenäiseksi selviytyjäksi.....	63
9.2 Pohdinta ja jatkotutkimuskysymyksiä	66
Lähteet	71
Liitteet	78

1 Johdanto

Käsittelen pro gradu -tutkielmassani kansainvälisiä lapsikaappauksia toisen vanhempansa kaappaamaksi tulleiden lasten näkökulmasta. Kaappauksen myötä perhesuhteet etsivät uusia muotoja ja tilanteen kärjistyessä perheen sisäisestä säröstä tulee julkinen kysymys. Vuonna 2018 toisen vanhempansa kaappaamiksi tulleita suomalaislapsia oli viranomaisten tiedossa noin 60 (Kaapatut lapset ry 2019). Osa kaapatuista lapsista palaa kotiin jo muutamien päivien sisällä, toisten taistelu jatkuu vuosia. Tutkimustehtävänäni on selvittää, millainen kokemus kansainvälinen lapsikaappaus sen uhreille on, ja millaisin keinoin lapset pyrkivät kokemuksistaan selviytymään niin tapahtumien aikana kuin niiden jälkeen. Narratiivista lähestymistapaa hyödyntäen pyrin ymmärtämään, millaisia merkityksiä kaappauskokemus saa jo aikuisuuden saavuttaneiden kaapattujen lasten elämässä. Olen erityisen kiinnostunut siitä, mitä selviytyminen heille oikeastaan tarkoittaa.

Oikeusministeriön mukaan kansainvälisen lapsikaappauksen kriteerit täyttyvät seuraavan kolmen kohdan toteutuessa:

- 1) Lapsi on viety ilman huoltajan suostumusta ulkomaille tai jätetty sieltä palauttamatta tapaamisoikeuden jälkeen.
- 2) Lapsi on asunut pysyvästi Suomessa (kansalaisuudella ei ole merkitystä).
- 3) Lapsi on alle 16-vuotias.

Kansainvälisiä lapsikaappauksia tarkastelleen tutkimuksen mukaan kaappausriskissä olevat perheet saattavat elää jatkuvan uhan alla jopa vuosikausia. Vaikka uhka olisi viranomaisten tiedossa, ei sen vakavuutta välttämättä ymmärretä. (Aarni et al. 2008, 57.) Joissakin tapauksissa asianajajat ovat jopa kieltäytyneet esittämästä kaappausuhkaa lainkaan lapsen huoltajuutta käsittelevässä oikeusprosessissa (mts. 15). Viranomaisen näkökulmasta vanhemman pelko voi näyttäytyä ylireagoimiselta, sillä kaappanneella

vanhemmalla ei ole yleensä aikaisempaa rikostaustaa, eikä perheellä ole välttämättä ollut juuri minkäänlaista kontaktia esimerkiksi poliisin kanssa entuudestaan (Agopian 1981, 66).

Aikaisempaa tutkimusmateriaalia kansainvälisiin lapsikaappauksiin liittyen löytyy huomattavan vähän. Suomessa aiheesta on tehty muutamia pro gradu -tutkielmia ja opinnytöitä. Kyseisissä päättötyöissä ilmiötä on lähestytty pääasiassa vanhempien, erityisesti äitien, kokemusten kautta tai rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Kansainvälisesti aihetta on tutkittu hieman laajemmin, mutta hyvin vahvasti samoista lähtökohdista. Ilmiötä tulisi kuitenkin ymmärtää myös yhteiskuntapolitiikan näkökulmasta. Kaappauksen tiedetään vaikuttavan sen kaikkien osapuolten hyvinvointiin negatiivisesti, minkä lisäksi kaappauksen tai kaappausuhan kokeneita lapsia ei olla huomioitu yhteiskunnan rakenteissa tarpeeksi tehokkaasti. Tästä syystä halusin keskittyä pro gradu -tutkielmasani kansainvälisen lapsikaappauksen uhreiksi joutuneiden, jo aikuistuneiden lasten henkilökohtaisiin kokemuksiin. Pyrin tutkielmassani tuomaan esiin lasten omia näkemyksiä kaappaustapahtumiin liittyen, sillä tämä näkökulma näyttää usein niin tutkimuksissa kuin julkisessa keskustelussa unohtuneen.

Vaikka lapsikaappausta voidaankin pitää suomalaisten tilastojen valossa marginaali-ilmiönä, nousevat kansainväliset huoltoriidat aika ajoin mediassa esille. Viime vuosien aikana kansaa on järkyttänyt esimerkiksi marraskuussa 2017 Porvoossa tapahtunut kolmevuotiaan lapsen murha. Traagista tapahtumaa edeltävänä kesänä ranskalaisissa oli kaapannut tyttärensä luvattomasti kotiseudulleen Karibialle suurlähetystön myönnettyä tälle passin toisen vanhemman tietämättä. (Kerkelä 2009.) Toinen, kenties Suomen tunnetuin, kaappaustapaus alkoi keväällä 2008, kun venäläistaustainen äiti kaappasi neljävuotiaan Anton-poikansa itärajan toiselle puolelle. Kaappaus päättyi noin vuotta myöhemmin, kun poika salakuljetettiin takaisin Suomeen. Tästä alkoi kuitenkin vuosien mittainen julkinen taistelu niin lapsen huoltajuudesta kuin Suomen ja Venäjän välisistä suhteista. (Malin 2012.)

Tutkielman aineisto koostuu joulukuun 2017 ja tammikuun 2019 välisenä aikana toteutetuista kolmesta elämäkerrallisesta haastattelusta, joita lähestyn narratiivisen tutkimuksen keinoin. Kyseinen menetelmä antaa tilaa haastateltavien omille tulkinnoille, eikä

lähesty aiheita oletukset ja ennakkoluulot edellä. Kaikki haastateltavat löytyivät Helsingistä käsin toimivan Kaapatut lapset ry:n kautta. Yhdistys tukee ja auttaa kansainvälisen lapsikaappauksen tai kaappausuhan kohteeksi joutuneita lapsia ja heidän perheitään. Toimintaa ohjaa erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien puolustaminen sekä lapsen edun tavoittelemine.

Tarkasteluni keskiössä ovat pääasiassa *kaapattu lapsi*, *kaapannut vanhempi* ja *taakse jäänyt vanhempi*. Käytän viimeisintä käsitettä kuvaamaan sitä vanhempaa, jolta lapsi viedään pois kaappauksen yhteydessä. Käsitteen synonyymeina on käytetty muun muassa *uhrivanhempi*, *lapsensa menettänyt vanhempi* tai *kaappauksen kokenut vanhempi* (esim. Aarni et al. 2008). Pidän erityisesti uhrivanhempi-termiä ongelmallisena, sillä se lähtee ajatuksesta, jossa toinen vanhemmista olisi yksiselitteisesti rikollinen ja toinen hänen uhrinsa. Tämä ei mielestäni jätä aidosti tilaa ilmiön laajemmalle tulkinnalle, minkä lisäksi ilmaisu olisi vienyt huomion lasten omista kokemuksista aikuisiin. Englanninkielisessä tutkimuksessa vanhemmista on käytetty lähes vakiintuneesti *abducting/taking parent* ja *left-behind parent* (esim. Van Hoorde et al. 2017).

Aloitan tutkimukseni kirjallisuuskatsauksella, jossa tutustutaan perheen sisäiseen kansainväliseen lapsikaappaukseen ilmiönä sekä siihen liittyvään Haagin lapsikaappausso-pimukseen. Koska pro gradu -tutkielmani on kiinnostunut erityisesti lapsuuteen liittyvistä kokemuksista, esittelen myös lapsuudentutkimuksen kenttää ja pohdin, mitä lapsuudella oikeastaan tarkoitetaan, ja millaisia odotuksia siihen liitetään. Kirjallisuuskatsauksen kolmas luku tutustuu selviytymisen teoriaan Johan Cullbergin (1975) kehittämän kriisiteoreettisen mallin kautta. Lisäksi tarkastelen lasten hyödyntämiä selviytymiskeinoja eri ikävaiheissa. Kirjallisuutena olen käyttänyt muun muassa Kaapatut lapset ry:n tarjoamia materiaaleja sekä lehtiartikkeleita. Lisäksi aikaisemman tutkimuksen etsimiseen on käytetty Helka- ja Helmet-kirjaston tietokantoja sekä sähköisiä EBSCOhost ja Google Scholar -hakukoneita. Hyödyntämäni materiaalit ovat olleet suomen-, englannin- ja ranskankielisiä. Hakusanoina olen käyttänyt muun muassa: *kansainvälinen lapsikaappaus*, *lapsuus*, *selviytyminen*, *trauma*, *enlèvement parental international d'enfants*, *child abduction*, *parental abduction*, *coping* ja *Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction*.

Esitän tutkielman viidennessä luvussa tutkimuskysymykseni, tutkimuksen lähtökohdat sekä keräämäni elämäkerrallisen haastatteluaineiston. Lisäksi samaisessa luvussa tarkastellaan narratiivista lähestymistapaa kokemusten tutkimuksessa hyödyntäen. Siirryn tämän jälkeen kuvailemaan aineistolähtöisen analyysin toteutusta ja sen myötä saamiani tuloksia. Tutkimuksen analyysi on jaettu kolmeen osaan; alkuun, keskikohtaan ja loppuun. Pyrin tällä jaolla tuomaan esiin kansainväliseen lapsikaappauksen vaikutuksia ja niiden erityispiirteitä haastattelemieni ihmisten eri elämänvaiheissa. Analyysin ensimmäinen osa käsittelee varhaislapsuutta ja itse kaappausjaksoa. Toisessa osassa tarkastelussa on lasten paluu takaisin Suomeen kaappauksen päätyttyä, ja kolmas osa eli tutkielman kahdeksas luku kuvailee haastateltavien selviytymisprosessia vuosia tapahtumien jälkeen. Tiivistän viimeisessä luvussa saamani tulokset yhteen ja pohdin, mitä niistä jää lopulta käteen.

2 Kansainvälinen lapsikaappaus

Kansainvälinen lapsikaappaus on Suomen lainsäädännön mukaan rangaistava rikos, mutta oikeusprosessit eivät ole aina yksiselitteisiä. Kaappaustilanteen ratkaisemista vaikeuttaa se, ettei vanhemman toteuttama omavaltainen huostaanotto ole universaalisti tunnustettu rikos. Kaappaus on sen sijaan voitu määritellä esimerkiksi perhelainsäädännön mukaisesti lapsen huoltoon liittyvänä riita-asiana (Jolly 2017, 25). Tämän lisäksi kaapatun lapsen palauttamisen esteeksi saattaa muodostua eri maiden poikkeavat vanhemmuuskäsitykset, kulttuuriset ennakkoluulot ja joissain tapauksissa myös uskonnolliset lait (Reynolds 2006, 466; Jolly & Garimella 2018, 1).

Suomen rikoslaissa lapsikaappausta käsitellään luvussa 25 seuraavasti:

5 a § (ss.12.2005/1161)

Lapsikaappaus

Jos lapsen omavaltaisessa huostaanotossa

1) lapsen huoltoa koskevia oikeuksia loukaten lapsi viedään pois asuinvaltiostaan tai jätetään palauttamatta sinne ja

2) lapsen huoltoa koskevia oikeuksia oli poisviemisen tai palauttamatta jättämisen hetkellä tosiasiallisesti käytetty tai olisi käytetty ilman poisviemistä tai palauttamatta jättämistä,

rikoksentehtyjä on tuomittava lapsikaappauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Suomi on ratifioinut kaksi kansainvälistä yleissopimusta, joiden avulla ulkomaille kaapatut lapset pyritään palauttamaan takaisin heidän viralliseen asuinmaahansa mahdollisimman nopeasti. Pääasiassa tapauksia selvittäessä pyritään soveltamaan Haagin lapsikaappaus sopimusta (SopS 57/1994), joka suojaa huoltajien oikeuksia maailmanlaajuisesti jäsenvaltioissaan (Reynolds 2006, 464). Luxemburgin sopimus (56/1994) on taas

Euroopan Neuvoston yleissopimus, joka ohjaa huoltoon liittyvien päätösten tunnustamista ja lapsen kotiuttamista Euroopassa. Tarkastelen Haagin lapsikaappaus sopimusta kappaleessa 2.1 tarkemmin.

Suomessa tapausta käsittelevä viranomaistaho määräytyy kaappauksen kohdemaan mukaan. Haagin kansainväliseen lapsikaappaus sopimukseen kuuluvaan valtioon kohdistuneen rikoksen selvittämisessä avustaa oikeusministeriö. Sopimuksen ulkopuolelle jäävien maiden osalta vastuu kuuluu konsulipalvelulain (498/1999) pykälien 31 ja 32 mukaisesti ulkoministeriön alaisuudessa toimiville konsulipalveluille. Suomen edustustot auttavat taakse jäänyttä vanhempaa muun muassa lapsen olosuhteiden selvittämisessä, asianosaisten välisessä kommunikoinnissa sekä paikallisen lainsäädännön tarkastelemisessa. Lisäksi ministeriöt toimivat yhteistyössä poliisin kanssa mahdollistaakseen lapsen pikaisen kotiuttamisen. Viranomaiset eivät voi kuitenkaan toimia asianajajan roolissa tai osallistua esimerkiksi vastakaappaukseen. (Ulkoministeriö 2018.)

2.1 Haagin lapsikaappaus sopimus

20. lokakuuta 1980 Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin (engl. The Hague Conference on Private International Law, HCCH) jäsenet solmivat valtioiden välisen lapsikaappauksia koskevan yleissopimuksen, jonka tarkoituksena ei ole vain auttaa jo käynnistyneiden kaappausten selvittämisessä, vaan tukea jäsenvaltioita myös niiden ehkäisyssä. Suomessa kyseinen asetus tuli voimaan elokuun ensimmäisenä päivänä 1994, tasavallan presidentti Martti Ahtisaaren hyväksytyttyä sopimus vain paria kuukautta aikaisemmin. Sitoutuneiden valtioiden mukaan yleissopimuksen avulla halutaan suojata lasta kansainvälisesti kaappauksen haittavaikutuksilta ja turvata palautus tämän asuinpaikkaan. (Yksityisoikeuden alaa koskeva yleissopimus kansainvälisestä lapsikaappauksesta, SopS 57/1994 4 §.) Jo tapahtuneen kaappauksen yhteydessä sopimuksen avustuksella kotiuttamisprosessia voidaan pyrkiä nopeuttamaan, jolloin se toimii lähinnä palautusmekanismina maiden välillä (Schnitzer-Reese 2004, 5). Sopimuksen keskeinen tehtävä on vahvistaa yksilön oikeusturvaa valtionrajoista ja toisistaan poikkeavista oikeusjärjestelmistä huolimatta (Van Loon 2007, 3).

Sopimuksen lähtökohtana on halu ”suojata lasta kansainvälisesti lapsen luvattoman poisviemisen tai palauttamatta jättämisen haitallisilta vaikutuksilta” (SopS 57/1994).

Sen päätavoitteina on turvata sekä laittomasti maasta vietyjen lasten nopea palautus, että huolto- ja tapaamisoikeuksien kunnioittaminen (Jolly 2017, 22). Lapsen poisvieminen on luvatonta ja loukkaavaa silloin, kun siihen ei ole saatu toisen vanhemman suoraa hyväksyntää. Tämä voi myös tarkoittaa tilannetta, jossa lapsi jätetään palauttamatta hänen asuinpaikkaansa. Sopimuksessa ei ole määritelty *asuinpaikkaa* (engl. habitual residence), vaan se perustuu tuomioistuinten arvioon, jotka huomioivat muun muassa lapsen syntymäpaikan ja kaappauksen aikaiset olosuhteet lapsen kansalaisuudesta riippumatta (Reynolds 2012, 372-373; Lahti et al. 2016). Kaapannut vanhempi voi tietyissä, perustelluissa tilanteissa vedota johonkin viidestä harkinnanvaraisesta poikkeuksesta estääkseen lapsen palauttamisen: 1) vähintään vuoden jälkeen lapsi on asettunut uuteen asuinmaahansa, 2) taakse jäänyt vanhempi on antanut oman suostumuksensa, 3) lapsi vastustaa paluuta itse, 4) palauttaminen rikkoisi lapsen ihmisoikeuksia tai perusvapauksia, 5) palauttaminen altistaisi lapsen vahingoittumisriskiin. (Browne 2011, 1201.) Sopimus ei itsessään ota kantaa lapsen huoltajuuteen tai sitä määrittävään lainsäädäntöön liittyen, eikä sen tavoitteena ole sinänsä tarjota universaaleja ratkaisuja näihin kysymyksiin. Lapsen huoltajuuteen liittyvät riidat ratkaistaan paikallisesti lapsen kotiuduttua takaisin vakituiseen asuinpaikkaansa. (Copertino 1990, 722.)

Haagin lapsikaappaus sopimukseen on sitoutunut 101 valtiota, joihin kuuluu Suomen lisäksi kaikki Euroopan unionin jäsenmaat. Suomen kannalta yksi merkittävin jäsen on Venäjä, joka liittyi sopimukseen heinäkuussa 2011. Oikeusministeriön (2012) mukaan sopimusta on kuitenkin sovellettu Suomen ja Venäjän välillä vasta vuodesta 2013 alkaen. Muista sopimuksen jäsenmaista huomio kiinnittyy Turkkiin, Turkmenistaniin ja Uzbekistaniin, jotka olivat pitkään ainoat Haagin sopimuksen ratifioineet muslimienemmistöiset valtiot (Aarni et al. 2008, 8). Tänä päivänä listan jatkeena ovat muun muassa Tunisia ja Pakistan (HCCH 2019), joista jälkimmäinen on Sri Lankan ohella ainoa Etelä-Aasian alueelta sopimukseen liittynyt valtio. Vaikka jäsenten määrä lisääntyy vuosittain, loistaa merkittävä osa Afrikan sekä Lähi- ja Kaukoidän valtioista edelleen poissaolollaan. Koska sopimuksen mekanismeja ei voida ulottaa näihin maihin, muodostavat ne koskemattomissa olevia turvasatamia kaapanneille vanhemmille ja siten heikentävät kykyä suojella kaapattuja lapsia maailmanlaajuisesti. Erityisesti tämä ongelma on korostunut islamilaista sharia-lakia perheoikeudellisissa kysymyksissä noudattavien valtioiden kohdalla, joissa näkemykset lapsen huollosta ovat ristiriidassa

Haagin sopimuksen kanssa. Näissä maissa esimerkiksi äidin oikeudet lapseensa avioeron jälkeen ovat huomattavasti rajatummat, ja resurssit kaappaustapauksen yhteydessä siten heikkomat. (Schnitzer-Reese 2004, 6-7; Aiyar 2007, 281.)

Haagin sopimuksesta löytyy myös ongelmakohtansa. Ensinnäkin se kannustaa tekemään lapsen huoltoon liittyvät ratkaisut heti ensimmäisen vuoden sisällä kaappausten käynnistymisestä. Ellei lasta ole palautettu tänä aikana takaisin, on hän mahdollisesti jo assimiloitunut uuteen ympäröivään kulttuuriin, ja palautuksen määrääminen tässä vaiheessa saattaa altistaa lapsen psyykkisille ongelmille. Toisaalta, taakse jääneen vanhemman näkökulmasta vuosi on kuitenkin hyvin lyhyt aika erityisesti tilanteissa, joissa lapsen sijainti ei ole heti tiedossa. (Copertino 1990, 729-730.) Lisäksi se, onko paluu asuinmaahan ylipäätään lapsen edun mukaista, on täysin tilannekohtaista (Aiyar 2007, 284). Näiden huomioiden lisäksi muun muassa sopimuksen ulkopuolinen maa, Intia, on kritisoinut prosessin sukupuolineutraaliutta. Merkittävä osa Intiaan lapsensa kaappaavista vanhemmista on perheväkivaltaa pakenevia naisia, eikä tätä olla sen mukaan huomioitu sopimuksessa tarpeeksi. (Jolly 2017, 25.) Kaappaajaa pidetään stereotyyppisesti ulkomaalaistaustaisena miehenä, joka vie lapsen tämän ensisijaiselta huoltajalta. Myös Haagin sopimus on rakennettu tästä oletuksesta käsin. (Weiner 2000, 602.) Perheväkivallan vahvempi huomioiminen oli myös ehtona Japanin liittymiselle, ja maan onnistuikin sisällyttää se yhtenä palautuksen estävänä syynä sopimuksen toimeenpanossa. (Yamaguchi & Lindhorst 2016, 23.)

2.2 Lapsikaappaukset tilastoissa

Kansainvälisten lapsikaappausten tarkan kokonaismäärän arviointi on haastavaa, sillä yhdenmukaista viranomaisrekisteriä ei ole saatavilla. Ylirajaisten huoltoriitojen määrän tiedetään kuitenkin kasvaneen (Vihavainen 2017). Kasvua selittävät muun muassa kansainvälisen matkailun ja kahdenkulttuurin avioliittojen lisääntyminen. Lisäksi lapsen mahdollisuus kaksoiskansalaisuuteen on helpottanut toisen passin hankkimista. (Reynolds 2006, 466.)

Suomessa kansainvälisten lapsikaappausten tilastoinnista vastaa Kaapatut lapset ry, joka kerää eri viranomaistahoilta saadut tiedot omaan rekisteriinsä. Tuoreimmat tilastot kuvaavat vuotta 2018 (Taulukko 1), jolloin kaappaus kosketti kaikkiaan 57 lasta. Luku

sisältää myös aiempina vuosina kaapatuiksi tulleet, mutta vielä tilastointihetkellä palauttamatta jääneet lapset. Suomen tilastojen valossa kaappaaja on yhtä usein isä tai äiti. Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin keräämissä tilastoissa taas vuonna 2015 73 % kaappaajista oli äitejä, 24 % isiä, 1 % isovanhempia ja 1 % muita sukulaisia (HCCH 2017).

Kohdema	"Vanhoja"	Uusia	Päättyi
Irak	3	3	1
Iran	1		
Italia*	1		
Jordania	3		
Kenia	1		
Kiina		1	
Puola*	1	1	
Ranska*		6	
Ruotsi*	1		
Senegal	2		2
Slovakia	1		
Somalia	1		1
Sudan	1		1
Taiwan	1		
Thaimaa*	1	2	
Turkki*	1		
Ukraina*	1	1	
Valko-Venäjä*	1		
Venäjä*	1		
Viro*		2	1
	22	16	6
Suomi*	3	16	12
Suomesta	38		
Suomeen	19		
KAIKKIAAN	57		

* Maa kuuluu Haagin lapsikaappausopimukseen

Taulukko 1. Kansainväliset lapsikaappaukset Suomesta/Suomeen vuotena 2018

Lähde: Kaapatut lapset ry

Jokainen kaapattu lapsi tilastoidaan itsenäisenä tapauksena, vaikka kaappaus koskettaisi useampaa sisarusta. Tästä syystä yksittäisen valtion luvut eivät kerro kaappaustapausten todellista kokonaismäärää ja kyseisen kohdemaan yleisyyttä on sen perusteella lähes mahdotonta arvioida. Esimerkiksi taulukon 1 mukaan kaappauksia tehtiin eniten Ranskaan (6 lasta) ja Irakiin (3 lasta). Tästä ei kuitenkaan selviä, tulevatko Ranskan luvut useista yksittäisten lasten kaappauksista, vai onko kyse 6-lapsisesta perheestä. Tästä hyvänä esimerkkinä voidaan nostaa Ruotsi. Länsinaapurimme on tyypillisesti kaappaustilastojen kärjessä, vaikka edeltävänä vuonna kaappaus kosketti vain yhtä lasta. Kaapatut lapset ry:n mukaan vuosien 2008-2017 välisenä aikana kaikista Suomesta tai Suomeen kaapatuista lapsista yli viidennes (362 lasta) kaapattiin joko Ruotsiin tai Vieroon (MTV Uutiset 2018). Lisäksi yleinen kohdema Espanja loistaa vuoden 2018 tilastoissa poissaolollaan.

Kuten mainittu, kansainvälisten lapsikaappausten tilastointi ei ole yksinkertaista, ja monien rikosten tavoin vain osa tapauksista päätyy lopulta viranomaisten tietoon (Schnitzer-Reese 2004, 2). Erityisesti Haagin lapsikaappaussopimuksen ulkopuolisia valtioita koskevista tapauksista saatava tieto voi olla vajavaista. Vuonna 2018 kaappaus päättyi 18 tapauksen osalta, mutta luku ei kerro, kuinka moni heistä palautettiin takaisin lähtömaahan. Lapsi voi jäädä palauttamatta esimerkiksi viranomaisten päätöksestä tai vanhempien päästessä keskinäiseen sovintoon lapsensa asuinpaikasta. On myös tärkeää huomata, että 16 vuotta täyttäessään lapsi poistuu tilastoista, mikä vääristää osaltaan päättyneiden tapausten määrää. (Kaapatut lapset ry 2019).

2.3 Kaappauksen vaikutukset lapseen

Kaappaus on traumatisoiva kokemus koko perheelle, mutta sen todellisia uhreja ovat lapset itse. Riippumatta kaappausta edeltäneistä olosuhteista, lapsen arjen rutiinit keskeytyvät, ja muutos vaatii häneltä sopeutumista uuteen kotiin ja sosiaaliseen ympäristöön. (Efrat & Newman 2016, 420.) Tapahtumien seurauksena lapsi voi menettää yhteyden toiseen vanhempaansa ja kokea henkistä, ajoittain myös fyysistä, väkivaltaa. Tämän lisäksi kaappaukseen liittyy mahdollisesti kiristystä, manipulointia tai muunlaista uhkailua. On yleistä, että kaappaava vanhempi mustamaalaa toista huoltajaa ja uskottelee tämän hylänneen lapsensa tai jopa menehtyneen. (Reynolds 2006, 466.)

Lapselle tilanteesta tekee erityisen vaikean se, ettei kumpikaan vanhemmista välttämättä näyntydy hänelle syyllisenä. Kaappaustilanteisiin pyritäänkin ensisijaisesti löytämään ratkaisu perheen kesken sovittelemalla. Kaappaneelle vanhemmalle myönnetty sakko tai äärimmäisessä tilanteessa vankeusrangaistus on tehoton vaihtoehto ja usein ristiriidassa lapsen oikeuksien kanssa. (Pataut & Vladimirovna Talapina 2015, 499-500.) Tilanteesta riippuen, kaappaava vanhempi voi olla hänelle lopulta läheisempi. Monimutkainen byrokratia ja vajaa ymmärrys esimerkiksi viranomaisten roolista saattavat rasittaa kaappauksen uhria entisestään. Tämän takia lapsi voi vältellä kaappaneen vanhempansa ilmiantamista, sillä hän pelkää heidän välisensä suhteen kärsivän. (Greif 2009, 282-285.) Luottamuksen menetys tai puute on uhreille yleistä vielä aikuisiässä. Pahimmillaan poisvieminen altistaa lapsen hädälle, epävarmuudelle ja turvattomuudelle. Aikaisemmat tutkimukset ovatkin osoittaneet, että kaappauskokemuksella on mahdollisesti pitkäaikaiset seuraukset, mitkä näyntytyvät lapsen elämässä mielenterveysongelmina, masennuksena, ahdistuksena ja posttraumaattisena stressinä. Mitä pidempi ja väkivaltaisempi kaappauskokemus on lapselle ollut, sitä kestävämmät seuraukset se jättää. (Aarni et al. 2008; 57-58; Efrat & Newman 2016, 420.)

Kansainvälistä lapsikaappausta pidetään yhtenä lapsen hyväksikäytön ja kaltoinkohtelun muotona sekä ihmisoikeusloukkauksena (Reynolds 2006, 466). Kaappaus rikkoo muun muassa YK:n lapsen oikeuksia koskevaa yleissopimusta, jonka tarkoituksena on lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden takaaminen. Kyseessä on maailman laajimmin ratifioitu sopimus, ja sen ulkopuolella on tällä hetkellä vain Yhdysvallat. Kyseisen sopimuksen 9 artiklan mukaan jäsenvaltiot ovat sitoutuneet kunnioittamaan lapsen oikeutta ylläpitää suora yhteyttä kumpaankin vanhempaansa. 10 artiklan mukaan tämän oikeuden on toteuduttava myös vanhempien asuessa eri valtioissa. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.) Näin ei usein kuitenkaan tapahdu lapsikaappausten yhteydessä.

3 Tarkastelussa lapsuus

Koska tutkielmani keskiössä ovat lapsuuteen liittyvät, elämää muovaavat kokemukset, voidaan se sijoittaa osaksi lapsuudentutkimuksen kenttää. Esittelen seuraavaksi luvussa 3.1 lapsilähtöisen tutkimuksen taustoja, ja millainen paikka lapselle yhteiskunnassa annetaan. Yhtenä lapsuudentutkimuksen kiinnostuksen kohteena ovat vanhempiensa eron kokeneet ns. *avioerolapset* (Hokkanen 2005, 102). Monien kaapattujen lasten voidaan ajatella kuuluvan kyseiseen ryhmään, sillä kansainvälinen lapsikaappaus tapahtuu usein juuri eron aiheuttaman huoltoriidan yhteydessä, kun toinen vanhemmista päätyy epätoivoiseen ratkaisuun vanhemmuutensa säilyttämiseksi. Luvussa 3.2 tarkastelen eron vaikutuksia niin lapsiin kuin vanhemmuuteen.

3.1 Muuttuva lapsuus, pysyvä aikuisuus

Lapsuuden määrittelyn yhtenä haasteena voidaan pitää sitä, että sen keskiöön nousee usein aikuinen. Peilaamme lapsen toimintaa aikuisuuteen ja yritämme ymmärtää, millaisia merkityksiä se aikuisuudelle antaa. On tavanomaista, että vasta täysi-ikäistyttyään yksilö nähdään ihmisenä ja lapsi ikään kuin ihmisalkuna tai ihmiseksi tulevana. Ihmisen eli aikuisen uskotaan kykenevän itsenäiseen ajatteluun ja toimintaan toisin kuin lapsen, jonka nähdään olevan vielä keskeneräinen. (Lee 2001, 5, 8.) Aikuisuutta onkin perinteisesti pidetty jonkinlaisena pysyvänä päämääränä alati muuttuvalle lapsuudelle (James 2009, 35).

Muun muassa Marjatta Bardyn (1998) mukaan lapsuus tulisi kuitenkin ymmärtää laajemmin myös yhteiskunnallisena ilmiönä, eikä vain yksilön henkilökohtaisena kehitysprosessina. Hän korostaakin lapsuuden itsessään olevan yhteiskunnassa vakituisesti pysyvä kategoria, jonka jäsenet kuitenkin vaihtuvat eri aikakausina. (Bardy 1998, 69.) Tämä ei silti tarkoita, että kyseinen kategoria säilyisi muuten muuttumattomana. Sitä muovaavat ympäröivät olosuhteet, kuten aika ja paikka. Sen seurauksena myös samaan aikaan eletty lapsuus voi saada erilaisia merkityksiä eri yhteisöjen kesken. Suomalaisessa yhteiskunnassa lapsen ei olla nähty kuuluvan osaksi ”aikuisten yhteiskuntaa”,

vaan heidän on odotettu elävän jossain koulun ja kodin välisessä maailmassa. Päästäkseen osaksi tätä todellista yhteiskuntaa ja saadakseen roolin aikuisuuden maailmassa, tulee yksilön käyttää lapsuutensa itsensä kehittämiseen ja myöhemmin aikuisuudessa tarvittavien taitojen kerryttämiseen. (Alanen & Bardy 1990, 11.)

On toki totta, että lapsuus liittyy tiiviisti aikuisiin, sillä olemmehan kaikki olleet joskus lapsia. Tämän lisäksi lapsuus näyttäytyy mahdollisesti aikuisen elämässä oman lapsen hoivana ja huolenpitona. Lapsuudentutkimus nykymuodossaan syntyikin osittain kriittikkinä tälle aikuiskeskeiselle ajattelutavalle ja kapealle lapsikäsitteelle (Woodhead 2009, 17). Kyseessä on kuitenkin melko tuore lähestymistapa, sillä lapsen ja lapsuuden merkityksen tutkiminen osana yhteiskunnan rakenteita ja elettyä todellisuutta sai alkunsa vasta 1980-luvulla. Nuoresta iästään huolimatta, lapsuudentutkimus (engl. childhood studies), jonka edeltäjänä pidetään lapsitutkimusta (engl. child studies), on kehittynyt nopeasti ja levittäytynyt laajasti myös yhteiskuntatieteiden ulkopuolelle (esim. psykologia, oikeus- ja maantiede) pyrkimyksensä ymmärtää lapsuutta monitasoisena ilmiönä. (Alanen 2009, 9, 23; Tähtinen et al. 2009, 4.) Huippunsa lapsilähtöinen näkökulma on saavuttanut Suomessa 2000-luvulla, mistä esimerkkinä voidaan pitää vuonna 2005 perustettua lapsiasiavaltuutetun virkaa (Tähtinen et al. 2009, 3).

2010-luvulla lapsuudentutkimuksen lähtökohtana voidaankin pitää ajatusta lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä, vuorovaikutuksessa tuotettuna konstruktiona. (Alanen 2009, 22-23.) Tästä syystä lapsuuden sosiaalisia verkostoja ja kulttuuria tulee tutkia myös omana, aikuisuudesta erillisenä kysymyksenään (Kehily 2009, 9). Yksi keskeinen lapsuudentutkimuksen aikaansaama muutos onkin ollut lapsen oman toimijuuden tunnistaminen (Alanen 2009, 9). Tämä on mielestäni erityisen tärkeä lähtökohta myös omalle tutkimukselleni. Vaikka lapsuudenkokemuksia ei voida saavuttaa täysin enää aikuisuudesta käsin, olen kuitenkin pyrkinyt tulkitsemaan kaappauskokemuksen merkityksiä kaapattujen lasten kaikissa eri elämänvaiheissa. Lasta ei tulisi nähdä tässäkään tapauksessa vain ympäröivien tapahtumien passiivisena vastaanottajana, vaan niiden aktiivisena osapuolena. Kenenkään toimijuus tai osallisuus ei ole koskaan muista riippumatonta. Sekä lapset että aikuiset kasvavat ja kehittyvät vuorovaikutuksessa. (Karls-son 2010, 122.)

3.2 Ero perheessä

Vanhempien ero voi olla yksi lapsuuden merkittävimmistä kokemuksista ja voimakkaimmista stressitekijöistä, ja se voi järkyttää lapsen elämän perustuksia (Väestöliitto 2019). Avio- ja avoerojen yleistymisen seurauksena voidaan olettaa jokaisella olevan niistä jonkinlaista kokemusta joko henkilökohtaisesti tai läheisten ihmisten kautta. Kohtaamme eroavia vanhempia ja uudestaan muodostettuja perhesuhteita ensimmäisen kerran jo koulumaailmassa. Tätä viime vuosikymmenien kehitystä voidaankin pitää merkittävänä yhteiskunnallisena muutoksena, sillä se muovaa perinteisiä tapojamme ymmärtää perhettä. (Kääriäinen et al. 2009, 11; Mitchell 1985, 13.) Uusperhesuhteita sosiaalipolitiikan väitöskirjassaan tutkineen Aino Ritala-Koskisen mukaan tätä muutosta on pidetty pitkään yhteiskunnallisena huolen aiheena, sillä perhe on käsitetty tyypillisesti ”perustavaa laatua olevana yhteiskunnan rakenteellisena perusyksikkönä” (Ritala-Koskinen 2001, 9).

Erolapsia tutkineet ovat perinteisesti olleet kiinnostuneita tapahtuman vaikutuksista lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin lapsuuden eri ikävaiheissa. Lisäksi on haluttu tietää, minkälaisia seurauksia erolla on muun muassa lapsen sosiaalisiin taitoihin, itsetuntoon, mahdolliseen päihteiden väärinkäyttöön ja aikuisiän parisuhteisiin. (Hokkanen 2005, 102.) Tutkimukset ovatkin osoittaneet erolla olevan lapsiin kielteisiä vaikutuksia. Se altistaa heidät esimerkiksi masennukselle ja saattaa heikentää kykyä luoda kestäviä ihmissuhteita myöhemmin elämässään. Lisäksi tiedetään, että eroperheissä kasvaneet lapset voivat aikuisuudessaan avioliiton keskellä kasvaneita huonommin. (Kiiski 2011, 106; Mäenpää & Poutiainen 2009, 80). Tiina Hokkanen (2005, 103-104) on kuitenkin kritisoinut tätä negatiivisia vaikutuksia painottavaa tutkimustrendiä, sillä se leimaa lasta vielä aikuisuudessakin. Ero tyypillisesti määrittää lapsen identiteettiä ja kuinka hänet yhteiskunnassa kohdataan. On muistettava, että kyse on lopulta vanhempien välisestä päätöksestä. Tutkimuksissa on siis tärkeää huomioida tapauskohtaiset eroavaisuudet. Hyvin hoidettuna vanhempien ero voi myös toimia henkilökohtaisen kasvuprosessin vauhdittajana (Kiiski 2011, 106).

Vaikka vanhemmat eroaisivat toisistaan, eivät he eroa lapsistaan (Kiiski 2011, 105). Keskeiseksi kysymykseksi eron yhteydessä nousee, kuinka lapsen arki tämän muutoksen myötä järjestetään. Tyypillinen ratkaisu on ns. *jaettu vanhemmuus*, jolla tarkoitetaan tilannetta, jossa lapsesta huolto jakautuu tasavertaisesti kummankin huoltajan kesken. Käytännössä tämä siis tarkoittaa sekä vanhemmuuden että lapsuuden jakautumista kahteen eri kotitalouteen. Ajatus jaetusta vanhemmuudesta voidaan nähdä nojaavan YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, joka turvaa lapsen oikeuden kumpaankin vanhempansa. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 38.) Mikäli vanhemmat eivät kuitenkaan saavuta sovintoa lapsen huoltoon liittyvistä kysymyksistä, on riita saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi. Ketkä tähän tilanteeseen sitten lopulta päätyvät? Kyseisistä vanhemmista ei voida muodostaa yhtä selkeärajaista joukkoa, sillä syyt riitautuneen eron takana ovat moninaisia. Mahdollisia ennakoivia tekijöitä ovat esimerkiksi päihteiden väärinkäyttö, mielenterveysongelmat ja parisuhteen aikana esiintynyt väkivalta. Lisäksi syy voi löytyä kulttuuriin tai uskontoon liittyvistä erimielisyyksistä, ja niiden yhteydestä yhteisen lapsen kasvatukseen. (Kaivosoja & Auvinen 2003, 12-13.) Lapsen oman toimijuuden ja näkemysten sivuuttaminen konkretisoituu usein huoltoriitojen yhteydessä. Tästä syystä niin vanhempien kuin viranomaisten, on pyrittävä minimoimaan lapsen kokemaa stressiä ja riidan aiheuttamia konflikteja. Huomionarvoista on, ettei vanhempien väliseen tasapuoliseen sovintoon tule pyrkiä kaikissa tilanteissa. Erityisesti pitkittyneissä riidoissa saavutettu kompromissi ei aina tue lapsen etua. (Mts. 30-31.)

Erityisen haastaviin eroihin ja huoltoriitoihin voi liittyä lapsen vieraannuttamista. Tällä tarkoitetaan sellaista toisen vanhemman harjoittamaa toimintaa, joka olennaisesti vaikeuttaa lapsen ja hänen toisen vanhempansa välistä suhdetta, ja siten etäännyttää heitä toisistaan. Joskus kyse voi kuitenkin olla tietoisesta ratkaisusta, jos vieraannuttamisen kohteena olevan vanhemman tiedetään olevan lapselleen vahingollinen. (Häkkänen-Nyholm 2010, 499.) Tällaisissa tilanteissa myös viranomaiset saattavat osallistua vieraannuttamisprosessiin. Kansainväliseen lapsikaappaukseen voidaan ajatella jossakin määrin aina liittyvän vieraannuttamisen elementtejä. Vaikka lapsi saisikin olla yhteydessä taakse jääneeseen vanhempansa, ei suhdetta ole mahdollista ylläpitää entisessä muodossaan. Kaappaus on siis itsessään yksi vieraannuttamisen muoto, vaikka motiivina ei sinänsä olisikaan taakse jääneen vanhemman loukkaaminen. Toisaalta vieraan-

nuttamista saattaa tapahtua myös kaapannutta vanhempaa kohtaan lapsen palattua takaisin tämän viralliseen asuinmaahan. Vieraannuttamisen yleisiä ilmentymistapoja ovat esimerkiksi toisen vanhemman tai hänen sukulaistensa mustamaalaaminen, yhteydenpidon rajoittaminen, tahallisten konfliktien aiheuttaminen ja lapsen pakottaminen valitsemaan vanhempiensa välillä. Vieraannuttamisessa on kyse perheen sisäisestä häiriöstä, jonka tiedetään vahingoittavan lapsen psyykkistä hyvinvointia ja kehitystä. Tyypillisiin oireisiin vieraannuttamisen kohteena olevilla lapsilla lukeutuvat muun muassa tunne turvattomuudesta, ahdistuneisuus, masentuneisuus sekä erilaiset psykosomaattiset reaktiot. Vakavimmissa tapauksissa vaikeudet jatkuvat aina aikuisikään asti. (Mts. 499-501.)

4 Traumasta selviytyminen

Kohtaamme jokainen elämämme aikana monia stressitekijöitä mutta vain harva niistä on loppujen lopuksi traumaattinen. Jos tapahtuma uhkaa identiteettiämme, turvallisuuttamme tai jopa elämäämme, ja siihen liittyy esimerkiksi avuttomuuden sekä pelon tunteita, voidaan sitä kutsua *traumaperäiseksi kriisiksi* (Resick 2001, 28; Hammarlund 2010, 91). Kriisi-käsite on itsessään arkipäiväistynyt ja väljentynt merkitykseltään, sillä se on otettu laajasti ja moninaisin merkityksin käyttöön niin ammattilaisten kuin maallikoidenkin keskuudessa (Palosaari 2007, 22-23). Traumaattisen tapahtuman tunnusmerkkeinä voidaan kuitenkin yleisesti pitää muun muassa tilanteen ennustamattomuutta, kontrolloimattomuutta ja poikkeavuutta. Tällaiset kokemukset koettelevat myös elämänarvojamme ja perusoletuksiamme ympäröivästä maailmasta. Äkillisyydestä johtuen kriisiin on harvoin aikaa valmistautua psyykkisesti. Tämän takia odottamaton tilanne yhdistettynä sitä seuraavaan voimattomuuden tunteeseen on uhka hyvinvoinnillemme. (Saari 2000, 22-25; Tedeschi & Calhoun 1995, 16-17.)

Traumaattiset kriisit voidaan jakaa neljään ryhmään sen aiheuttaneen stressitekijän mukaan. *Menetyskriisi* kuvaa nimensä mukaisesti jonkin objektin, kuten perheenjäsenen tai ihmissuhteen menetyksestä seuraavaa reaktiota. Keskeisinä tunteina yksilön elämässä hallitsee tällöin suru ja tyhjyys. Jos taas ihminen kokee fyysistä tai henkistä uhkaa, on kyseessä *uhkakriisi*. Uhka voi olla tahallista tai tahatonta, jopa luonnollistakin. Sen seurauksena yksilö tuntee ahdistusta, mikä saa tämän nopeasti valmiustilaan. *Vastuukriisissä* ihminen kokee syyllisyyttä epäonnistuessaan vastuunkannossa, jolloin hän joutuu ”eksistentiaaliseen tai moraaliseen kriisiin”. Neljäntenä traumaattisena kriisitilana pidetään *loukkaus*kriisiä, jolla voidaan tarkoittaa esimerkiksi väkivaltaa tai seksuaalista hyväksikäyttöä. Loukkaavaa kohtelua kokenut tuntee tapahtumien myötä tyypillisesti häpeää. (Hammarlund 2010, 93-96.) Harva kriisi on kuitenkaan niin selkeärajainen, että se voitaisiin luokitella johonkin yksittäiseen ryhmään. Kaupanneen lapsen elämässä kriisin saattaa aiheuttaa samanaikaisesti esimerkiksi toisen vanhemman menetys ja arkea varjostava henkinen väkivalta.

4.1 Selviytymisen teoriaa

Yksi tunnetuimmista selviytymisen teorioista on professori Johan Cullbergin teoksessaan Tasapainon järkkyyessä (*alkup, Kris och utveckling, 1975*) erittelemä nelivaiheinen kriisiteoreettinen malli. Yksilön selviytymisprosessi jaetaan mallin mukaan shokki-, reaktio-, läpityöskentely- ja uudelleensuuntautumisvaiheeseen. Cullbergin laatimasta mallista huolimatta, on tärkeää muistaa, ettei yksilöllistä kriisiprosessia voida todellisuudessa jakaa johdonmukaisesti toisiaan seuraaviin vaiheisiin. Eri vaiheet voivat tapahtua mallista poikkeavassa järjestyksessä, hypätä jonkin yli ja esiintyä limittäin. (Hammarlund 2010, 99.)

Cullbergin mallissa prosessin ensimmäisinä vuorokausina kriisin kohdannut ihminen käy läpi *shokkivaiheen*, jonka aikana hän saattaa suhtautua todellisuuteen torjuvasti. Tämän seurauksena muistot kyseisen vaiheen tapahtumista voivat olla hatarat. Toiminnallisesti shokki saattaa näyttäytyä poikkeuksellisena käytöksenä, kuten aggressiivisuutena tai vaihtoehtoisesti lamaantumisenä. Alun shokkia seuraa *reaktiovaihe*, jossa kriisiin joutunut yrittää löytää selityksiä ja merkityksiä tapahtumille. Kahta ensimmäistä vaihetta pidetään kriisin akuuttina vaiheena. (Cullberg 1991, 142-144.) Tutkimukseni valossa nämä ensivaiheet liittyvät tiiviisti itse kaappaushetkeen ja pakomatkan ensipäiviin. Tämä tietysti sillä oletuksella, että kaappaus tulee kaikille perheen osapuolille yllätyksenä. Akuutin vaiheen erilaisia tiedostamattomia puolustuskeinoja ovat esimerkiksi kieltäminen, taantuminen sekä omien tunteiden torjuminen tai projisoiminen. Psykkisen rasituksen ohella saattaa esiintyä myös fyysisiä, usein psykosomaattisia, oireita. (Mts. 145-151.)

Kriisin kolmatta vaihetta Cullberg (1991, 151-153) nimittää *läpityöskentelyksi*, jonka myötä ihminen pyrkii suuntaamaan keskittymisensä pois menneestä, ja uudestaan kohti tulevaa. Cullbergin mukaan kyseessä on erityisen kriittinen vaihe, sillä akuutin vaiheen pitkittymisestä seuraa helposti lisää ongelmia niin yksilön omassa jaksamisessa kuin sosiaalisissa suhteissa. Prosessin viimeinen vaihe poikkeaa edeltäjistään siten, ettei sille voida oikeastaan määritellä päättymishetkeä. *Uudelleensuuntautumisvaiheessa* yksilö hyväksyy kriisikokemuksen osaksi omaa elämänkaartansa. Uudelleensuuntautumisen

haasteena on kuitenkin se, että kriisin kohdanneen on todella pitänyt käsitellä vaikeat kokemuksensa ja tulla sinuiksi oman tarinansa kanssa. (Mts. 153-154.) Kaapatuksi tulleilla lapsilla viimeisen vaiheen saavuttaminen voi vaatia vuosien työtä niin henkilökohtaisesti kuin oman perheen kesken.

Selviytymisprosessin pitkäntähtäimen tavoitteena pidetään *elämänhallintaa*. Elämäkertoja tutkiessaan J. P. Roos (1988) huomasi tarkastelemiensa tarinoiden keskeisimmän ulottuvuuden ja yhdistävän tekijän olevan ”elämän ulkoisen hallinnan tavoittelu”. Ulkoisella elämänhallinnalla hän tarkoittaa sellaista turvattua asemaa, jossa yksilöstä riippumattomat tekijät eivät ole vaikuttaneet suunniteltuun elämäntilanteeseen merkittävästi. (Roos 1988, 206-207). Raimo Raitasalon (1995, 12, 69) määritelmän mukaan ulkoinen elämänhallinta on välineellistä käyttäytymistä, jossa ympäristön ulkoiset tekijät tukevat yksilön omia kykyjä. Käytännössä tämä tarkoittaa esimerkiksi sosiaalipolitiikan eri keinojen, kuten sosiaaliturvan tai -palveluiden, hyödyntämistä vaikeissa elämäntilanteissa. Sisäistä elämänhallintaa on taas yksilön henkilökohtainen kyky sopeutua ja selviytyä jopa traumaattisista tapahtumista. Tätä taitoa olemme opetelleet kaikki jo lapsuudesta lähtien. (Roos 1988, 207; Raitasalo 1995, 12.)

4.2 Selviytyminen lapsuudessa

Tutkimukset lapsuuden kokemusten vaikutuksista aikuisuuden hyvinvointiin ovat osoittaneet, että traumaperäiset tapahtumat altistavat lapsia erilaisille henkisille ongelmille myöhemmin heidän elämässään. Lasten sitkeys ja joustava kyky pärjätä myös vaikeissa tilanteissa saattavat kuitenkin toimia torjuvina mekanismeina. Se, kuinka lapset muistavat kokemuksensa tapahtuneen jälkeen, voikin mahdollisesti ennustaa heidän myöhempää hyvinvointiaan. (Punamäki 2001, 283.) Lapsen persoona ja rooli kriisitilanteessa vaikuttavat kuitenkin siihen, miten hän tapahtuneeseen lopulta reagoi (Saari 2000, 252).

Lasten selviytymistä eri elämänvaiheissa tutkineiden Spencer Ethin ja Robert Pynoosin (1985) mukaan alle kouluikäiset lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa traumaattisten tapahtumien yhteydessä. Rajallisista kognitiivisista resursseista johtuen pie-

net lapset kokevat itsensä usein avuttomaksi kriisin edessä, eivätkä he välttämättä kykene itse miettimään tapoja ratkaista käsillä olevaa ongelmaa. Ratkaisuna he saattavat kieltää tilanteen, lähteä karkuun tai yrittää nukkua hämmennyksen pois. Pienet lapset saavat kriisitilanteissa usein passiivisen tarkkailijan roolin. (Eth & Pynoos 1985, 41.) Lapsikaappauksia tarkastellessa alle kouluikäisten voi olla erityisen vaikeaa ymmärtää, mitä heidän elämässään on tapahtumassa. Lapsen turvattomuuden tunne tapahtuneesta lisääntyy, mikäli aikuiset eivät reagoi häneen niin kuin yleensä (Saari 2000, 252). Toisaalta, pienet lapset pystyvät turvautumaan muita helpommin omaan mielikuvitukseen ja maagiseen ajatteluun. He saattavat kuvitella itselleen salaisia voimia ja unelmoida turvallisen aikuisen avusta. Leikki onkin tärkeä tapa pienten lasten elämässä käsitellä omaa traumaperäistä kriisiä. (Eth & Pynoos 1985, 41-42.)

Kouluiän saavuttanut lapsi on jo kypsempi käsittelemään kohtaamaansa traumaattista tapahtumaa. Tässä vaiheessa lapsen selviytyminen alkaa muistuttaa aikuisten käyttämiä keinoja, vaikka se ei näyttäytyisikään vielä aktiivisena toimintana. Mahdolliset traumaa seuraavat oireet näyttäytyvät tyypillisesti kouluympäristössä esimerkiksi keskittymis- ja muistivaikeuksina. Lisäksi kriisi saattaa aiheuttaa lapsessa vaikeutta ja taantumista. (Eth & Pynoos 1985, 44; Punamäki 2001, 284.) Ajan myötä myös lapsen mielikuvitusmaailma alkaa muuttua, ja ajatukset pohjautuvat entistä enemmän konkretiaan (Hammarlund 2010, 159).

Teini-iässä trauman käsittely muuttuu herkästi kapinoimiseksi. Nuori saattaa näyttäytyä antisosiaalisena, minkä lisäksi päihteiden ja seksuaalisuuden rajojen koettelu tulevat osaksi arkea. Nuoren kanssa voi myös olla vaikea toimia yhteistyössä. Toisin kuin pienemmät lapset, nuori ymmärtää tapahtumien taustoja, ja mahdollisesti niiden vaikutuksia tämän omaan elämään. Tässä vaiheessa nuoret ovat hyvin tietoisia itsestään ja omasta sosiaalisesta ympäristöstään. Lapselle on erityisen tärkeää näyttäytyä tietyissä positiivisessa valossa muille nuorille. (Eth & Pynoos 1985, 47-48.)

Iästä riippumatta merkittävä osa kaapattujen lasten selviytymisprosessia on uuteen ympäristöön ja perheeseen sopeutuminen. Psykologit ovat käyttäneet sopeutumisen käsitettä kuvaamaan yksilön läpikäymää selviytymisprosessia stressaavassa ympäristössä (esim. Pearlin & Schooler 1978). Richard S. Lazarus (1976, 3) pitää kuitenkin tätä määritelmää ongelmallisena, sillä se lähestyy ilmiötä ajatuksesta, jossa yksilö muovaa itse-

ään ulkopuolelta määritettyjen sääntöjen mukaisesti. Todellisuudessa prosessi on kuitenkin kaksisuuntainen. Yksilön muovaavat ympäristöä myös heille itselleen sopivaksi. (Mts.) Tämän voidaan kuitenkin olettaa olevan helpompaa vanhemmille lapsille. Sopeutumisen esteeksi saattaa pienellä lapsella syntyä esimerkiksi puutteellinen kieli- ja kommunikointitaito.

Selviytymisen käsitteen on kritisoitu lähtevän ajatuksesta, jossa prosessin päämääränä on jokin selvästi määritettävissä oleva ongelmaton ja muuttumaton lopputulos (Itäpuisto 2005, 97), eräänlainen sankaritarina. Erityisesti lapsuuden kokemuksista selviytymistä tutkiessa tällainen asetelma passivoi lapsen ja häivyttää tämän omaa toimijuutta tapahtumien aikana. Näin lapsuudessa ”selviytyminen” nähdään ikään kuin aikuisuuteen valmistavana kehitysvaiheena eikä niinkään merkityksellisenä, itsenäisenä tehtävänä. (Mts.) Turvattomissa olosuhteissa kasvaminen vaatiikin lapselta ns. ”mikroselviytymisen” keinoja. Tällä tarkoitetaan toimintaa, jolla lapsi pyrkii auttamaan niin vanhempiaan kuin omaa oloaan. (Oranen & Laaksamo 2003, 245-246.) Ennakko-oletuksia välttääkseni käsitän selviytymisen käsitteen tutkimuksessani koko elämäntarinan läpi kulkevana prosessina, joka on aktiivisesti käynnissä jo lapsuuden kaappausjakson aikana.

5 Tutkimuskysymykset ja lähtökohdat

Pyrin selvittämään tutkimuksessani kansainvälisesti kaapattujen lasten kokemuksia, ja niiden vaikutuksia myöhempiin elämänvaiheisiin. Saadakseni vastaukset tutkimuskysymyksiini haastattelin tutkielmaan nyt jo aikuistuneita ihmisiä, jotka ovat olleet lapsikaappauksen kohteina lapsuudessaan. Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Millainen kokemus kansainvälinen lapsikaappaus on kaapatun lapsen näkökulmasta?
2. Miten kaapatut lapset selviytyvät kaappauskokemuksistaan eri elämänvaiheissaan?
3. Millaisia merkityksiä kaapatut lapset antavat kokemuksilleen?

Perehdyin kandidaatintutkielmassani kansainvälisiin lapsikaappauksiin ja erityisesti syihin, jotka saavat vanhemman kaappaamaan oman lapsensa. Sain silloin kirjallisuuskatsaustani varten materiaaleja Kaapatut lapset ry:ltä. Kiinnostukseni aihetta kohtaan jäi muhimaan mieleeni seuraavan parin opiskeluvuoden ajan. Pro gradu -tutkielman aihetta pohtiessa päätin ottaa yhteyttä yhdistykseen, sillä ajattelin vähäisestä tutkimusmateriaalista johtuen tutkimukselleni olevan tarvetta. Sainkin yhdistyksen yhteyshenkilöltä muutamia ideoita tutkimusaiheesta, mutta lopullisen rajauksen tein vapain käsin. Halusin tarkastella erityisesti lasten kokemuksia, sillä aiheeseen perehdyttyäni huomasin aikaisemman tutkimuksen keskittyvän lähinnä taakse jääneeseen vanhempaan tai kansainvälisiin lapsikaappauksiin oikeudellisena kysymyksenä. Lisäksi aiheesta on tehty muutamia opinnäytetöitä, jotka keskittyvät esimerkiksi käytännön interventioihin. Itse kaapatut lapset näyttäytyvätkin tutkimusten valossa tapahtumien unohdettuina osapuolina.

Halusin myös tarkastella, millaisia merkityksiä kaappauskokemus saa aikuisuudessa, ja kuinka se on vaikuttanut yksilöiden hyvinvointiin. Aluksi ajattelin rajaavani kaappausajan tapahtumat tutkimuksen ulkopuolelle, sillä kiinnostukseni oli erityisesti sen jälkeisissä tapahtumissa. Tutkimussuunnitelmaa luonnostellessani huomasin nopeasti, että en voi aidosti ymmärtää seurauksia, jos en pysty peilaamaan niitä kaappauksen aikaisiin tapahtumiin. Näiden ajatusten myötä tutkimukseni muotoutui elämäkerralliseksi. Koin

narratiivisen eli tarinallisen lähestymistavan sopivan tutkimuksen tavoitteisiin nähden parhaiten. Kysymysten tarkempi rajaus tapahtui luonnollisesti prosessin edetessä, sillä keräämäni haastatteluaineisto asetti tutkimuksen käytännön toteutukselle rajoituksia. Esittelen seuraavaksi luvussa 5.1 narratiivista lähestymistapaa, jonka jälkeen kuvailen haastatteluaineistoani (luku 5.2) ja analyysin vaiheita (luku 5.3).

5.1 Narratiivinen tutkimus

Koska tutkielmani kiinnostuksen kohteena on kaapattujen lasten kokemukset, olen valinnut tutkimukseeni narratiivisen lähestymistavan. Kyseessä ei ole selkeärajainen teoreettis-metodologinen suuntaus, vaan lähestymistapa muodostuu enemmänkin tieteiden välisestä dialogista, jossa yhdistävänä tekijänä toimii tarinan käsite (Laitinen & Uusitalo 2008, 110). Olemme kaikki luonnostamme tarinankertojia. Puhumme ja kirjoitamme kertomuksin, jotka antavat elämämme tapahtumille erilaisia merkityksiä. tarinat ovat keskeinen osa tapaamme kommunikoida toisillemme ja niiden avulla pystymme jäsentelemään elettyä todellisuutta. Tarinankerronta mahdollistaa siten kuuluksi tulemisen niin arkisessa vuorovaikutuksessa kuin laajemmin osana yhteiskuntaa. Näitä tarinoita tutkimalla pystymme tarkastelemaan, ja osittain myös ymmärtämään, toistemme identiteettiä ja sisäistä maailmaa. (Lieblich et al. 1998, 7; Atkinson 1998, 6.) Narratiivisella tutkimuksella voi siis päästä käsiksi esimerkiksi yksilöiden henkilökohtaisiin kokemuksiin, ja niille annettuihin merkityksiin. Narratiivisena tutkimuksena voidaan käytännössä pitää kaikkea tutkimusta, jonka analyysin kohteena on jonkinlainen narratiivinen aineisto (mts. 2).

Tarinan käsitteen käytön yksi haasteista on sen monimerkityksellisyys. Käsitteen yleistyessä eri konteksteissa on vaarana, että sen ymmärrettävyys vaikeutuu ja tutkimuksellinen jäsenysvoima heikkenee. (Hänninen 1999, 19.) Yleisesti *tarinaa* pidetään juonellisenä ja ajallisena kokonaisuutena, jolla on alku, keskikohta ja loppu. Tarinan eri osat saavat merkityksensä juuri juonen kulkuun nähden. *Kertomus* taas viittaa tarinan esitykseen vaikkapa näytelmän tai valokuvan muodossa. Tyypillisesti kertomus on kuitenkin kielellinen. (Mts. 19-20; Laitinen & Uusitalo 2008, 111). Ihmiselämää voidaan pitää erilaisista elämänvaiheista koostuvana tarinana tai tarinoiden kokonaisuutena, jonka voimme jakaa toisillemme kertomuksen keinoin.

Narratiivisen tarkastelun keskiössä on usein *sisäinen tarina*, jolla tarkoitetaan yksilön mielen sisäistä, omaa elämää tulkitsevaa prosessia. Sen avulla tulkitsemme erilaisissa tapahtumissa saamamme roolin tuomia mahdollisuuksia ja rajoitteita. Kyseessä on luova prosessi, joka ohjaa ihmistä eletyn elämän draamassa muodostamalla tarinoista merkityksellisiä kokonaisuuksia. (Hänninen 1999, 21-22.) Toisin sanoen sisäinen tarina perustuu ajatukseen minuuden tarinallisuudesta (Valkonen 2007, 41). Tulkintaprosessinsa apuna ihmiset käyttävät *sosiaalista tarinavarantoa*. Tällä tarkoitetaan niitä tarinoita, joita kohtaamme sekä vuorovaikutuksessa toistemme kanssa että esimerkiksi median välityksellä. Sulautuessa yhteen henkilökohtaisten kokemusten kanssa, tarinavaranto liittyy osaksi yksilön *henkilökohtaista tarinavarantoa*. (Hänninen 1999, 21.)

Narratiivisen tutkimuksen etuna voidaan pitää sen ainutlaatuisuutta. Vastaavia tuloksia ei voida saada esimerkiksi kyselyitä hyödyntämällä tai havainnoimalla tutkittavaa kohdetta. (Lieblich et al. 1998, 9.) Tavoitteena on ymmärtää kertojan näkökulmaa, eikä tutkimuksen keskiössä sinänsä ole esitettyjen näkemysten paikkansapitävyys. Tästä syystä on tärkeää huomioida tutkimuksen sosiaalinen konteksti, ja kuinka se on haastattelussa syntynyt. (Erkkilä 2009, 198-199.) Tämän tutkielman kohteena ovat kansainvälisen lapsikaappauksen kokeneiden lasten elämästä kerrotut tarinat, joita olen tutkinut haastatteluissa jaettujen kertomusten pohjalta.

5.2 Aineisto ja haastatteluiden toteutus

Oman narratiivisen haastatteluaineiston kerääminen tuntui loogiselta valinnalta, sillä Suomessa ei ole tarjolla vastaavaa aineistoa, jota olisin voinut tutkimukseni toteutuksessa hyödyntää. Elämäkertaan pureutuva haastattelu tarjoaa erityisesti sensitiivisten, henkilökohtaisten tarinoiden kautta mahdollisuuden tarkastella, kuinka tutkittavan yksilön oman elämän tarina on rakentunut (Atkinson 2007, 224). Tutkimusaineistoni muodostuu kolmesta elämäkerrallisesta haastattelusta, jotka toteutuivat lopulta sekä avointa että teemahaastattelumenetelmää soveltaen.

Lähestyin aineistonkeruuta puolistrukturoidun teemahaastattelun keinoin; valitsin etukäteen muutamia teemoja, joihin halusin haastattelun aikana kiinnittää erityistä huomiota ja kehitin sen perusteella löyhän haastattelurungon. (Hirsjärvi & Hurme 1982,

35-36.) En kuitenkaan käyttänyt runkoa (liite 3) ohjaamaan haastattelutilannetta, vaan enemmänkin muistilistana hiljaisten hetkien varalle. Avoin haastattelu taas soveltuu erityisen hyvin arkaluontoisten kokemusten käsittelyyn, sillä se on menetelmistä lähimpänä tavanomaista keskustelua. Haastateltavia on tyypillisesti vähän, mutta yksittäiset keskustelut ovat muita haastatteluja syvällisempiä. (Mts. 30-33.) Avoin haastattelu mahdollisti myös mielenkiintoisiin havaintoihin tarttumisen joustavammin heti haastatteluhetkessä. Tutkittavat saivat johdattaa tarinaa, ja tehtäväkseni jäi esittää lähinnä tarkentavia kysymyksiä. Puhtaasti avoimeen haastattelumenetelmään pohjaava tutkimus ei kuitenkaan olisi ollut pro gradu -tutkielman puitteissa realistinen, sillä sen toteutus olisi vaatinut useita tapaamiskertoja, huomattavasti enemmän aikaa ja vahvempaa kokemusta tutkimushaastattelujen toteuttamisesta.

Pyysin haastateltavia kertomaan aluksi perheestään, minkä jälkeen he saivat kuvailla lapsuuttaan vapaamuotoisesti. Nämä kysymykset toimivat kevyenä lähestymisenä haastattelun aiheeseen ja taustoittivat myöhempien tapahtumien lähtökohtia. Noudatin haastattelun aikana ns. suppilotekniikkaa eli siirryin yleisistä, taustoittavista kysymyksistä kohti yksityiskohtaisempia huomioita. Näin haastateltava saa heti alkuun tunteen siitä, ettei haastateltavana oleminen ole vaikeaa, ja hän osaa vastata esitettyihin kysymyksiin. (Hirsjärvi & Hurme 1982, 87.) Pyrin välttämään haastateltavien keskeyttämistä, jotta he saivat jakaa tarinansa mahdollisimman vapaasti parhaaksi näkemällään tavalla. Täydensin aukkoja sen jälkeen tarkentavilla kysymyksillä (Roos 188, 144). Valmistauduin ensimmäiseen tapaamiseen huolellisesti ja pohdin etukäteen ratkaisuja mahdollisesti haastaviin tilanteisiin. Liiallinen harjoittelu osoittautui kuitenkin turhaksi, sillä keskustelu soljui sujuvasti yhdessä haastateltavan kanssa pallotellen. Sirkka Hirsjärvi ja Helena Hurme korostavatkin, ettei kukaan synny haastattelijan saappaisiin luonnostaan, vaan sekin taito on opeteltava (mts. 51). Aikaisempaa kokemusta haastattelijana minulle oli kertynyt lähinnä opintojen aikaisista harjoituksista sekä tutkielmantekoa edeltäneestä työstäni rekrytoinnin tehtävissä. Jälkimmäinen toki eroaa tavoitteiltaan tutkimushaastattelusta mutta oli valmistanut minua esimerkiksi aktiiviseen kuunteluun ja erilaisien haastateltavien kohtaamiseen.

Aineistonkeruun vaikeimmaksi vaiheeksi osoittautui sopivien haastateltavien löytäminen ja motivoiminen. Etsintäprosessi venyi ensin viikoilla ja lopulta kuukausilla. Kaapatut lapset ry jakoi liitteessä 1 esiteltyä haastattelukutsua verkostoissaan, minkä lisäksi yhdistyksen henkilökunta oli suoraan sopiviin henkilöihin yhteydessä. Sain tätä kautta muutamia nimiä, jotka voisivat olla kiinnostuneita osallistumaan tutkimukseeni. Aluksi kiinnostuksesta huolimatta suurin osa ei lopulta kuitenkaan vastannut yhteydenottoihini tai antoi ymmärtää, etteivät he ole halukkaita osallistumaan. Haastateltavista kaksi löytyi heti ensimmäisten viikkojen aikana, ja heistä ensimmäinen oli itse minuun yhteydessä haastattelukutsun nähtyään. Koska suomalaisuus ei itsessään ollut tutkimukseni keskiössä, päätin kahden onnistuneen haastattelun ja usean epäonnistuneen yhteydenoton jälkeen laajentaa etsintääni Suomen ulkopuolelle. Aloitin etsintäni Yhdysvalloista, sillä asuin maassa vuonna 2018. Viestittelin muutamien paikallisten järjestöjen kanssa, mutta keskustelut eivät lopulta johtaneet minkäänlaisiin tuloksiin. Jälleen epäonnistuneiden yritysten jälkeen olin yhteydessä Kaapatut lapset ry:n toiminnanjohtajaan, ja pyysin häneltä Euroopan alueella toimivien kollegoidensa yhteystietoja. Nämäkään yhteydenotot eivät lopulta johtaneet haastatteluihin asti, vaikka kiinnostusta ja kiitosta tutkimusaiheeni keräsin. Etsintöjeni aikana Kaapatut lapset ry oli jatkanut potentiaalisten haastateltavien kontaktoimista, ja viimeinen haastateltava löytyikin lopulta Suomesta. Haastatteluaineistoon valikoitui lopulta kolme haastatteluhetkellä 19-36-vuotiasta naista, joista kaksi oli kaapattuna yhdessä sisarustensa kanssa. Pidin täysiikäisyyttä haastatteluun osallistumisen ehdottomana kriteerinä, sillä lasten haastatteluun olisin tarvinnut erillisen tutkimusluvan (Kuula 2006, 264). Lisäksi aiheen sensitiivisyydestä johtuen en pitänyt alaikäisten haastattelemista eettisenä ratkaisuna. Toteutin kaikki haastattelut joulukuun 2017 ja tammikuun 2019 välisenä aikana.

Yksi haastatteluista on toteutettu kasvokkain Helsingin keskustassa sijaitsevassa kahvilassa, joka osoittautui sopivan rennoksi ja riittävän rauhalliseksi ympäristöksi nauhoitettavan haastattelun toteuttamiseen. Muut haastateltavat eivät asuneet pääkaupunkiseudulla, joten ajattelin haastattelujen toteutuvan helpoiten videopuheluin. Toinen haastateltava ehdotti tapaamista Helsingin-matkallaan, mutta emme saaneet aikataulumme sovitettua yhteen. Haastattelu tapahtui lopulta Skypea välityksellä vähemmän kiireiseen aikaan. Kolmas haastateltava toivoi videopuhelun sijaan perinteistä puhelinhaastattelua.

Olin etukäteen hieman huolissani, saisinko puhelimitse haastattelusta aikaisempien keskustelujen tavoin tarpeeksi irti. Alun jäykkyyden jälkeen keskustelu sujui kuitenkin luonnollisesti, ja haastattelu onnistui hyvin. Yksi haastatteluista tapahtui suomen kielellä ja kaksi englanniksi. Vieraskieliseen haastatteluun liittyy toki haasteita, sillä ilmeisemmin itseämme eri tavoin kuin äidinkielellämme, ja vuorovaikutuksesta saattaa jäädä esimerkiksi kulttuurillisia ulottuvuuksia (esim. Pietilä 2010). Englanninkieliset haastattelut sujuivat kuitenkin hyvin, ja kahden kulttuurin lapsina haastateltavat huomioivat kulttuurilliseen kontekstiin liittyviä eroavaisuudet luonnostaan. Nauhoitukset kestivät vajaasta tunnista noin kahteen tuntiin, ja niiden ulkopuolelle jäi vapaamuotoisempaa keskustelua ennen ja jälkeen varsinaisen haastatteluosuuden. Nauhoituksista huolimatta kirjoitin haastattelujen aikana myös muistiinpanoja, sillä ajattelin niiden helpottavan tarkentavien kysymysten esittämistä ja lopullista analyysia.

Haastateltavista kaksi oli kaappaushetkellä alle kouluikäisiä. Kolmas haastateltava ei muistanut tarkkaa ikäänsä kaappauksen aikaan, mutta muisteli olleensa alakoulun ylimmillä luokilla. Vain yksi haastateltavista asui kaappaushetkellä virallisesti Suomessa, ja muut maissa, jotka eivät olleet kummankaan vanhemman kotimaa. Kaikki naiset olivat kaapattuina toisen vanhempansa kotimaassa, mutta osa vaihtoi maata kaappauksen aikana. Yksi haastateltavista oli asunut kaappausmaassa jo aikaisemmin, ja kyseinen kohde oli ainoa Haagin kansainväliseen lapsikaappaus sopimukseen sitoutunut maa. Lyhimmillään kaappaukset kestivät noin seitsemästä kuukaudesta kahteen vuoteen. Kolmas haastateltava ehti täysi-ikäistyä kaappauksen aikana, joten tilastojen valossa hän on lapsi, jota ei koskaan palautettu. Kahdessa tapauksessa kaapannut vanhempi oli lapsen isä ja yhdessä äiti. Jokaisen taakse jäänyt vanhempi oli heidän ensisijainen huoltajansa. Eräs haastateltava kertoi vanhempiansa avioero prosessin olleen juuri vireillä kaappauksen tapahtuessa. Kahden muun naisen vanhemmat olivat eronneet jo vuosia ennen tapahtumia, ja he asuivat vakituisesti vain toisen vanhemman kanssa.

Aineiston rajallisuus vaikutti osaltaan haastattelujen luonteeseen. Merkittävimpiä koko joukkoa yhdistäviä tekijöitä olivat haastateltavien sukupuoli ja kokemus kaappauksesta. En tästä syystä kiinnittänyt erityistä huomiota esimerkiksi haastateltavien uskontoon tai kaappauksen kohdemaan kulttuuriin, elleivät he itse niitä korostaneet. Lisäksi muiden

tekijöiden merkitystä, kuten kaapanneen vanhemman sukupuoli tai kansalaisuus, ei tämän aineiston raameissa ole mahdollista tarkastella erikseen. Haastatteluaineistoon vaikutti mahdollisesti myös se, että naiset olivat selvästi käsitelleet kokemuksiaan yhdessä ammattilaisten kanssa. Kertomuksista välittyi vuosien ajan työstetty terapiapuhe. Haastateltavien ajatukset olivat hyvin jäsenneiltyjä ja osittain jopa erityisen syvällisesti analysoituja. Tämä oli haastattelijan näkökulmasta mielenkiintoista, mutta ajoittain myös haasteellista, sillä tarinankerronta vaihteli omista kokemuksista terapiassa ymmärrettyihin tai jopa opittuihin ajatuksiin.

5.3 Analyysin vaiheet

Aineistolähtöisessä kertomuksen analyysissä tutkijan on huomioitava kertomuksen kolme ulottuvuutta, joista ensimmäisenä voidaan pitää kertovaa tekstiä eli tekstimuotoon litteroitua haastatteluaineistoa. Haastattelutilanne ja päiväkirja, jota myös itse pidin, mahdollistavat kerronnan vuorovaikutuksen analysoimisen osana kerrotun tarinan tulkintaa. Vasta näiden kahden vaiheen jälkeen haastattelijalla voi päästä käsiksi haastateltavan tarinaan. (Hyvärinen 2010, 91.) Toisin sanoen haastattelijan on ymmärrettävä, kuinka esimerkiksi haastattelun aikana vallinneet olosuhteet sekä haastateltavan ja haastattelijan välinen kommunikointi vaikuttavat kerronnan tyyliin ja sisältöön. Nämä tekijät huomioiden haastattelijan on mahdollista analysoida kirjoitettua tekstiä sellaisena kuin se on kerronnan hetkellä syntynyt. Tutkijan tulkinnat perustuvat siten aina kertovan tekstin pohjalta tehtyihin oletuksiin sinä hetkenä, eivät niinkään haastateltavien todellisesti elettyyn elämään (mts.).

Pyrin litteroimaan nauhoitetut haastattelut mahdollisimman pian tapaamisten jälkeen, kun keskustelut ja puheen sävyt olivat vielä muistissani. Alun perin suunnitelmani oli litteroida tekstit sanatarkasti keskustelujen alkuperäiskielellä. Säästääkseen aikaa ja ylimääräistä käännöstyötä päädyin litteroimaan myös englanninkielisen materiaalin suoraan suomen kielelle. Koska käännetty teksti on aina kääntäjensä tulkinta, päätin jättää litteroidun tekstin sekaan englanninkielisiä ilmauksia, jos koin suomenkielisen vastineen häivyttävän haastateltavan painotuksia, idiomeja tai sanavalintojen merkityksiä. Koska olin kerännyt aineiston itse, oli minun kuitenkin mahdollista palata vieraskieli-

seen aineistoon ja haastattelutilanteen tunnelmaan. Lisäksi olen voinut esittää tarkentavia kysymyksiä epäselväksi jääneistä kohdista jo haastattelun aikana. (Pietilä 2010, 413-415.) Kirjoitin litteroidessani jälleen päiväkirjaa, johon merkitsin tekstissä usein toistuvia aiheita ja keskeisiä tapahtumia, ja niiden herättämiä ajatuksia. Tämä osoittautui tärkeäksi työkaluksi, sillä ensimmäisen ja kolmannen haastattelun väliin jäi noin vuosi. Muistelin kirjaamieni huomioiden avulla keskustelujen sisältöjä, ja ne mahdollistivat tekstien vertailun nopeasti silmäillen.

Otin analysoinnin tueksi laadullisen aineiston käsittelyyn tarkoitettua Atlas.ti-ohjelman, mutta hetken materiaalia pyöriteltyäni koin sen elämäkerrallisen aineiston käsittelyyn liian mekaaniseksi. Kertojien sisäiseen tarinaan syventyminen on usein vapaamuotoisempaa ja vaatii tutkijalta kykyä eläytyä kerrottuun tarinaan (Hänninen 1999, 137). Aineiston analyysi eteni lopulta kolmessa vaiheessa. Saatuani kaikki haastattelut litteroituun muotoon, aloitin analyysin käsittelemällä jokaista haastattelua erillisenä kertomuksenaan. Kiinnostukseni kohteena kuitenkin ollut se, miten tarinat on kerrottu. Ensinnäkin halusin tarkastella aineiston eksplisiittistä sisältöä, eli mitä todella tapahtui ja ketkä olivat tapahtumissa osallisina. (Hänninen 1999, 33; Kaasila 2008, 47.) Toisena tavoitteenani oli löytää kerrotuista tarinoista ajallinen juoni, joka kerää yksittäiset tapahtumat selkeäksi kokonaisuudeksi (Polkinghorne 1995, 7). Järjestelin kertomuksissa esiintyneet tapahtumat ja juonen etenemiseen vaikuttaneet käännekohdat aikajanelle, ja kirjoitin tämän pohjalta jokaisesta tarinasta tiivistelmän. Tätä narratiiviselle analyysille tyypillistä aloitusvaihetta kutsutaan holistiseksi lähestymistavaksi (Lieblich et al. 1998, 14-16). Aineiston eri tapahtumia tulkitaan tässä vaiheessa osana laajempaa kokonaisuutta (Kaasila 2008, 46).

Hyödynsin aineiston analyysin toisessa vaiheessa kategorista lähestymistapaa eli sisällönanalyysiä. Tämän vaiheen tarkoituksena on löytää elämäkertoissa toistuvia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia (Lieblich et al. 1998, 16; Kaasila 2008, 47). Luin jokaisen litteroidun tekstin uudelleen läpi, ja merkitsin ylös teksteissä erityisesti korostuvia vaiheita ja ihmisiä. Luokittelin näiden merkintöjen pohjalta erilaisia teemoja, joita olivat *elämänvaiheet, perhesuhteet, muut ihmissuhteet, ulkopuolinen tuki, selviytyminen ja reaktiot*. Käytin apunani ajatuskarttoja, joiden avulla sain jäsenneltyä huomioni selkeiksi kokonaisuuksiksi. Jätin tässä vaiheessa teemojen ulkopuolelle asioita, joiden en kokenut liittyvän riittävän tiiviisti muodostamiini ryhmiin.

Kolmannessa vaiheessa kertynyt materiaali jaotellaan teemojen pohjalta muodostettuihin kategorioihin (Lieblich et al. 1998, 113). Luokittelin teemoja ja niiden alaisia merkintöjä Excel-taulukkoon, minkä pohjalta lähdin muodostamaan laajempia yläkategorioita. Kategorioiden luominen ei ollut aivan yksinkertaista, sillä teemat eivät olleet toisistaan täysin erillisiä vaan esiintyivät limittäin ja vaihtelevasti osana haastateltavien tarinaa. Lopulta kategorioiksi muodostui *kaappaus osana elämäkertaa, kaappauksen vaikutukset perhesuhteisiin ja selviytyminen eri elämänvaiheissa*. Ensimmäiseen kategoriaan kuului kertomuksissa esiintyneet tapahtumat kronologisessa järjestyksessä, minkä lisäksi se sisälsi kaappauksen vaikutuksia elämäntulkun. *Kaappauksen vaikutukset perhesuhteisiin* yhdisti nimensä mukaisesti perhesuhteita ja niiden muutoksia sisältäneet teemat. Kolmas kategoria eli *selviytyminen eri elämänvaiheissa* kokosi lapsen sopeutumiseen, pärjäämiseen ja selviytymiseen liittyviä huomioita. Rakensin analyysiprosessin viimeisessä vaiheessa tämän ryhmittelyn pohjalta kaapatun lapsen perustarinan, joka Vilma Hännisen mukaan tuo esiin, kuinka ”tarinat yksilöllisyydessäänkin heijastavat yleisiä kulttuurisia merkitysjärjestelmiä” (1999, 33). Perustarina ei siis ole aukottomasti yleistettävissä, mutta se kerää yhteen kaappaukseen mahdollisesti liittyviä piirteitä.

5.4 Tutkimusetiikka ja tutkijan positio

Koska tutkimukseni keskittyy hyvin arkaluontoiseen ja jopa traumaattiseen kokemukseen, on eettisten lähtökohtien pohtiminen ollut tärkeä osa tutkimusprosessia. Tutkimusaiheen valinta on jo itsessään ensimmäinen eettinen päätös, joka määrittää kenen näkökulmasta tutkittavaa ilmiötä kuvataan. Tutkimuksen eettisyyden kolmena osa-alueena pidetään informatin itsemääräämisoikeuden kunnioittamista, vahingoittamisen välttämistä sekä yksityisyyttä ja tietosuojaa (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat ihmistieteiden eettiset periaatteet). Konkreettisesti näiden periaatteiden noudattaminen tarkoittaa esimerkiksi täysin vapaaehtoista osallistumista, tutkittavien riittävää informointia ja tulosten anonymisointia (Kuula 2006, 61-64).

Elämäkertahaastattelut vaativat intiimiä ja luottamuksellista suhdetta tutkijan ja haastateltavan välillä. Tutkijan ajoittain tunkeilevasta roolista johtuen haastateltavan tulee olla

halukas auttamaan haastattelijaa ymmärtämään tarkasteltavia ilmiöitä paremmin. (Eronen 2012, 67.) Ennen haastattelujen toteutumista jokainen osallistuja esitti jonkinlaisia vaatimuksia esimerkiksi keskustelun nauhoittamiseen tai keräämäni materiaalin käyttöön liittyen. Itse haastattelutilanteessa haastateltavat olivat kuitenkin huomattavan yhteistyökykyisiä ja tarjoutuivat olemaan avuksi myös tutkimukseni myöhemmissä vaiheissa. Uskon minun ja haastateltavien välisen luottamuksen rakentuneen pääasiassa kahdesta yhdistävästä tekijästä. Ensinnäkin kaikki haastateltavat löytyivät Kaapatut lapset ry:n toiminnanjohtajan kautta. Henkilökohtainen tai vanhempien kautta syntynyt side yhdistykseen sitoutti haastateltavia ja kannusti heitä osallistumaan tutkimukseeni. Yhdistyksen luotettava maine kaapatujen lasten perheissä paransi mahdollisuuksiani tavoittaa toivomaani kohderyhmää, enkä olisi todennäköisesti löytänyt kyseisiä henkilöitä ilman tätä yhteyttä. Tämän lisäksi uskon, että luottamuksellisen keskusteluyhteyden syntyyn vaikutti myös se, että olin haastateltavien tavoin nuori nainen, enkä edusta etnisesti kantasuomalaisia. Jaoin siis yhdessä kokemuksen kahden kulttuurin lapsuudesta ja siitä, millainen rooli kaltaisillemme ihmisille suomalaisessa yhteiskunnassa annetaan. Haastateltavat viittasivatkin vastauksissaan ajoittain näihin yhdessä jakamiimme tekijöihin. Tämä on toki voinut vaikuttaa siihen, etteivät haastateltavat kokee merkittäväksi avata tarinaansa kahteen kulttuuriin kasvamisesta minulle, vaikka sillä olisi ollut merkitystä heidän kokemuksiansa. Tutkimuksen onnistumisen kannalta oli tärkeää huomioida, että yhdistävistä tekijöistä huolimatta emme kuitenkaan edustaneet suomalaisuuden lisäksi toista kulttuurillisesti samaa ryhmää, enkä ole henkilökohtaisesti kokenut kaappausta.

Pyrin olemaan haastateltavien kanssa kommunikoidessa mahdollisimman avoin ja joustava, sillä astun tutkijan roolissa tutkittavan henkilökohtaiselle alueelle (Dickson-Swift et al 2007, 328-329). En halunnut painostaa haastateltavia, joten keskustelin ennen haastatteluja jokaisen heistä kanssa joko puhelimitse tai sähköpostin välityksellä ja avasin heille tutkimukseni taustoja tarkemmin. Lisäksi muistutin haastatteluun osallistumisen olevan täysin vapaaehtoista. Elämäkertahaastattelut vaativatkin haastattelijalta kykyä empaattiseen vuorovaikutukseen ja ymmärrykseen. Haastattelijalle voi kuitenkin olla vaikeaa tunnistaa tutkittavien henkilökohtaisia rajoja ja käsitellä omia tunteitaan prosessin aikana. Nämä piirteet nousevat erityisesti esille sensitiivisiä aiheita käsitellessä. (Mts.) Työstin omia ajatuksiani haastattelujen jälkeen kirjoittamalla niitä ylös.

Ajattelin ennen ensimmäistä tapaamista, että aiheista keskusteleminen saattaisi myöhemmin painaa mieltäni. Huomasin kuitenkin nopeasti haastattelujen ilmapiirin olevan oletusteni vastaisesti pääasiassa positiivinen ja toiveikas.

Haastattelumenetelmän etuna voidaan pitää sitä, että se korostaa tutkittavan yksilön omaa toimijuutta ja kertomuksilleen antamia merkityksiä (Hirsjärvi et al. 2012, 205). Haastattelussa kerrotut tarinat ovat aina kontekstisidonnaisia ja riippuvaisia ympäristöstään sekä meneillään olevasta tilanteesta. Lieblich ym. (1998, 8) nostavat esiin huomion siitä, että aineiston käsittely muuttaa samalla itse tarinaa ja sen tulkintaa. Litteroidessa tarina saa ikään kuin pysähtyneen muodon, jonka seurauksena sitä käsitellään helposti muuttumattomana. Kerrotut tarinat muuttuvat ja hetkittyvät ajan myötä, minkä vuoksi niitä tuleekin tulkita vain sen hetkisenä tuotoksena.

Haastateltavien yksityisyyden säilyttäminen oli tulosten esittelyn osalta keskeinen pohdinnan aihe. Tarinoissaan naiset viittasivat usein suoraan yksittäisiin henkilöihin tai keskeisiin paikkoihin. Olen kuitenkin tekstiä litteroidessani poistanut kyseiset yksityiskohdat tai korvannut ne vaihtoehtoisilla ilmaisuilla, kuten *sisarus*, *taakse jäänyt vanhempi* ja *kaapannut vanhempi*. Anonymisoinnin eli tunnisteiden poistamisen tai muuttamisen (Kuula 2006, 200) lisäksi lainauksista on poistettu ylimääräisiä täytesanoja, toistoja ja epäselviä ilmauksia. Jotta esittelemistäni lainauksista ei voitaisi rakentaa kokonaista tarinaa, en ole käyttänyt lainausten esittelyn yhteydessä minkäänlaisia tunnusmerkkejä.

6 Alku: Kaappaus

Olen jakanut haastateltavien kaappauskokemusten ympärille rakentuvan perustarinan kolmeen osaan klassista draaman kaarta mukaillen. Toisin sanoen, olen pyrkinyt löytämään kerrotusta perustarinasta alun (luku 6), keskikohdan (luku 7) ja lopun (luku 8). Tämä on toki todellisessa elämässä teennäinen jako, ja haastateltavat ovat vielä varhaisaikuisuuttaan viettäviä ihmisiä. Kenenkään haastateltavan tarina ei pysähtynyt tapaamiimme tai pääty nykyhetkeen, ja jokainen heistä tulee vielä kohtaamaan uusia käännekohtia, niin positiivisia kuin negatiivisia, elämänsä aikana. Narratiivisen analyysin toteutuksen kannalta jako oli kuitenkin mielestäni mielekäs ja toimiva.

Kuten mainittu, analyysini ensimmäinen osio käsittelee kaappausjaksoa. Aloitan tarkastelun varhaislapsuudesta, ajasta ennen merkittävää elämänmuutosta. Haastateltavien muistot tästä ajanjaksosta olivat kuitenkin melko hataria nuoresta iästä johtuen. Pyrin kuitenkin avaamaan hieman tätä vaihetta haastateltavien elämässä ja etenen analyysissäni aikajärjestyksessä läpi kaappauskokemuksen. Lisäksi tarkastelen lukujen 6.3 ja 6.4 aikana perheen sisäisiä suhteita sekä lapsen sopeutumista kaappausmaahan.

6.1 Elämä ennen kaappausta

Vaikka haastateltavat aloittivat tarinankerronnan usein kaappaushetkestä, aloitan oman analyysini sitä edeltäneistä tapahtumista eli varhaislapsuudesta. Syy tähän on todennäköisesti se, etteivät haastateltavat juurikaan muistaneet varhaislapsuutensa tapahtumia, vaan he olivat kuulleet niistä esimerkiksi sisaruksiltaan tai muilta sukulaisiltaan myöhemmin. Koko tarinaa ymmärtääkseen on tunnettava kuitenkin tapahtumien lähtökohdat, ja niiden mahdolliset vaikutukset tarinan myöhempisiin vaiheisiin. Varhaislapsuus oli elämänvaiheista ainoa, jonka kohdalla haastateltavat korostivat pienen lapsen elämään tyypillisesti liittyviä asioita, kuten leikkimistä. Ennen kaappausta keskeisen roolin

lasten elämässä saivat odotetusti vanhemmat (erityisesti äidit), sisarukset ja isovanhemmat. Tärkeitä paikkoja haastateltaville olivat muun muassa koti, päiväkotiki ja mummola, joista viimeiseen liitettiin usein lämpimiä ja turvallisia muistoja.

Mummin kanssa istutettiin kasveja, veneiltiin, poimittiin vadelmia, leivottiin ja syötiin piparitaikinaa, jota mummo oli tehnyt. Muistan kyselleeni, miksi pullataikinaa pitää korvapuusteja leipoessa paistaa, kun taikina maistuu paljon paremmalta raakana. Hän kertoi tarinoita sota-ajoista. Muistan edelleen ne tarinat.

Varhaislapsuudesta puhuessaan haastateltavat kuvailivat kyseistä ajanjaksoa hyvin tavanomaiseksi. Vaikka kaikkien kaappausten taustalla oli vanhempien ero, jo tapahtunut tai meneillään oleva, eivät ongelmat näyttäytyneet perhearjessa, ainakaan lasten silmin. Haastateltavat korostivat erityisesti lapsuuden vapautta ja huolettomuutta. Lisäksi heillä oli ympärillään monia turvallisia aikuisia. Vanhempien ero ei itsessään noussut erityisen merkitykselliseksi taitekohdaksi haastateltavien kertomuksissa. Yksi haastateltava mainitsi lähinnä ihmettelevänsä, kuinka niin erilaiset ihmiset olivat edes päätyneet perustamaan yhdessä perheen. Vanhempien eron neutraali merkitys saattaa selittyä osittain avioerojen yleisyydellä tänä päivänä.

Joo ja meillä oli aika suht normaali lapsuus, että siitä oon kyllä tosi kiitollinen.

Yhdessä tarinassa aika ennen kaappausta oli kuitenkin väritynyt vaikeilla kokemuksilla, sillä lapsuutta leimasi vanhempien alkoholiongelmat. Kuten lapsikaappauksia, myös alkoholin ongelmakäyttöä perheessä tarkastellaan usein aikuisen, ei lapsuudenkokemusten näkökulmasta (Itäpuisto 2005, 11). Lapsuuden ongelmat hiersivät vanhempien ja lapsen välisiä suhteita, ja kertomuksessaan haastateltava kuvaili elämäänsä ennen kaappausta *selviytymiseksi*. Alkoholin lisäksi kuormittavaan varhaislapsuuteen liittyi myös muita turvattomuutta aiheuttavia tekijöitä, kuten lapsen todistamaa väkivaltaa ja vanhempien poissaoloa.

Kumpikin vanhemmista oli melko pahoja alkoholisteja, ja jouduin selviytymään sen kanssa. Asuttiin enimmäkseen isoäidin tai sit isän kanssa. Oli kuitenkin vaikeeta, jos se oli juonut ja jos äiti oli juonut. Niihin aikoihin sillä oli tosi väkivaltainen kumppani, joten en nähnyt häntä kovinkaan usein.

Kaappausta edeltänyt vanhempien avioero sai negatiivisia merkityksiä yhdessä varhaislapsuuden kertomuksessa. Vanhempien välit olivat ilmeisen tulehtuneet eron jälkeen, mikä jätti lapsen vaikeaan asemaan. Koska vanhemmat eivät olleet halukkaita kommunikoidaan toisilleen, muodostui lapsen rooliksi olla eräänlainen viestinviejä heidän välissään.

Kun ne viimein sai avioeron vireille, mun piti viedä paperit toiselle. Olin tavallaan heidän tapansa kommunikoida. Jos ne olisivat olleet samassa huoneessa, olisivat varmaan repineet toistensa päät irti. Ne käytti mua hyväkseen, mikä ei ollut ollenkaan kivaa. Olin pieni lapsi, enkä ymmärtänyt mitä tapahtuu.

6.2 Kaappaushetki

Varhaislapsuuden olosuhteista riippumatta, jokaisen haastateltavan tarinassa kaappaus tapahtui yllättäen. On kuitenkin hyvä muistaa, ettei lapsi välttämättä itse tunnista kaappausuhkaa ennakoivia piirteitä, vaikka niitä olisi esiintynyt jo jonkin aikaa. Haastateltavilla itsellään ei ollut kovinkaan tarkkoja muistoja kaappaushetkestä, ja osalle tapahtumien seuraukset olivat avautuneet vasta myöhemmin. Toiselle muistojen pyyhkiminen on ollut tietoisista, kun taas toinen on ollut alle kouluikäisenä liian nuori ymmärtämään käsillä ollutta tilannetta. Iästä riippumatta, yhteistä näille tarinoille näyttää olevan juurikin lapsen rajallinen kyky ymmärtää tapahtunutta, ja millaisia vaikutuksia sillä on hänen elämäänsä.

Ymmärsin vasta muutama vuosi myöhemmin, että hän oli vienyt minut huoltajaltani.

Osa naisista oli asunut ulkomailla jo ennen kaappausta, joten uuteen ympäristöön muuttaminen ei sinänsä ollut heille vieras kokemus. Kaappaustilanne poikkesi näistä kokemuksista kuitenkin odottamattomana ja osittain salamyhkäisenä muutoksena. Lapset ihmettelivät, miksi matkalle lähdettiin yhtäkkiä ja miksi toinen vanhemmista jäi kotiin. Kaappauksen yhteydessä taakse jääneeseen vanhempaan tai lapseen kohdistuu fyysistä voimankäyttöä kaappauksen yhteydessä hyvin harvoin (Agopian 1981, 81-82). Tästä syystä itse kaappaustilanne saattaa näyttäytyä lapsen näkökulmasta melko neutraalina, vaikka se ei luonnollisesti sitä vanhempien näkökulmasta olisikaan.

Tarkkojen yksityiskohtien sijaan haastateltavat muistivat usein kaappaustilanteeseen liittyneitä tunteita, hajuja tai ääniä. Eräs naisista kuvaili reagoineensa kaappaukseen voimakkaasti itkien. Suru oli lapsen päällimmäinen tunne, kun toinen vanhemmista hävisi yhtäkkiä tämän elämästä. Kaapannut vanhempi saattaa rauhoitella lastaan kertomalla esimerkiksi, että kyseessä on vain lomamatka, josta toinen vanhempi on myös tietoinen (Van Hoorde et al. 2017, 59). Yhden haastateltavan kaapannut vanhempi oli uskotellut heidän olevan matkalla lapselle entuudestaan tuttuun ja mieluisaan paikkaan. Matkan todellinen kohde ja pitkäaikaisuus selvisivät huomattavasti myöhemmin.

No, oon hyvin vähän kuullu siitä varsinaisesta, et mitä siellä on tapahtunu. Sen mä tiedän, miten mä olin itse reagoinut siihen. Itkin tosi paljon, ja mulla ei selvästi ollu asiat hyvin.

Muistan että [kaapannut vanhempi] kertoi, että ollaan matkalla mummin luokse. Luulin sen tarkoittavan isoäitiä, mutta hän tarkoittikin omaa äitiään. Hän yritti rauhoitella kertomalla, että ollaan menossa mummolaan. Minusta oli aina ihanaa mennä mummin luokse.

Vanhemman toiminnan motiivit eivät olleet ainakaan kaappaushetkellä haastateltavien tiedossa. Myöhempien vaiheiden valossa, kaappauksissa oli kuitenkin nähtävissä esimerkiksi yritys painostaa entistä puolisoa ja halu kasvattaa lapset omaan uskonnon tai kulttuurin mukaisin käytäntein. Yksi tapauksista poikkesi kuitenkin joukosta, sillä lapsi oli osallistunut itse aktiivisesti kaappauksen toteuttamiseen. Haastateltavan vanhemmat asuivat erillään, eikä hän ollut halunnut palata takaisin vanhempansa luokse lomamatkaltaan. Kertomuksessa korostui useaan otteeseen lapsen ymmärtämättömyys tilanteesta ja sen vakavuudesta. Vielä aikuisenakin hänen oli vaikea nähdä itseään kaappauksen ”uhrina”, sillä kyseessä oli hänen oma toiveensa.

6.3 Perhesuhteet kaappauksen aikana

Haastateltavat eivät pitäneet juurikaan yhteyttä taakse jääneeseen vanhempansa kaappauksen aikana. Kahdessa tapauksessa kaapannut vanhempi oli estänyt yhteydenpidon täysin ja pyrki tietoisesti vieraannuttamaan lasta entisestä kumppanistaan. Yksi haastateltava kertoi, kuinka hän oli löytänyt taakse jääneen vanhempansa lähettämiä kirjeitä, joita kaapannut vanhempi oli vuosien varrella piilottanut tyttäreltään. Vaikka lapsen

suomen kielen taito oli heikentynyt kaappausjakson aikana, oli kirjeillä paljon tunnearvoa. Ne muistuttivat siitä, ettei Suomeen jäänyt vanhempi ollut unohtanut häntä, vaan kaipasi ja odotti lastansa takaisin.

Mulla oli tapana käydä lukemassa äidin kirjeitä. Osa oli suomeksi, osa englanniksi. Halusin vain lukea. [- -] Rakas, äiti, tietysti ukki ja mummi olivat ainoita suomenkielisiä sanoja, jotka säilyivät mukana. Ne pysyvät edelleen.

Yhteydenpito osoittautui lapsille myös käytännön syistä vaikeaksi. Vaikka lapsi haluaisikin olla yhteydessä toiseen vanhempaansa, ei hän välttämättä hallitse esimerkiksi puhelimen tai tietokoneen käyttöä. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä vähemmän hänellä on itsenäistä kykyä ylläpitää suhdetta toisessa maassa asuvaan vanhempaansa. Aineistoa analysoidessani pyrin myös huomioimaan, ettei esimerkiksi sosiaalinen media ollut haastateltavien lapsuudessa yhtä laajasti saavutettavissa, tai edes olemassa, kuin tänä päivänä.

Tiedäthän, kun numero alkaa 044 tai 050? Kansainvälisissä puheluissa ensimmäinen nolla pitää poistaa ennen suuntanumeroa. [Taakse jäänyt vanhempi] kirjoitti kirjeeseensä koko numeron; ensin suuntanumeron ja sitten 050. Yritin soittaa numeroon, mutta se ei toiminut. [- -] Yritin myös soittaa isovanhemmille, mutta en tiennyt, että pitäisi käyttää maakoodia. Soittelin heidän numeroonsa ja ihmettelin, miksi se ei toimi. Se oli hyvin hämmentävää.

Eräs haastateltavista olisi halutessaan voinut pitää yhteyttä asuinmaahan jääneeseen vanhempaansa. Tästä mahdollisuudesta huolimatta hän kertoi tietoisesti vältelleensä yhteydenpitoa, sillä hän koki jääneensä vanhempiensa riitojen välikappaleeksi. Lapsi pyrki näin suojelemaan niin omiaan mutta erityisesti toisen vanhempansa tunteita.

En ollut oikeastaan missään yhteydessä [taakse jääneen vanhemman] kanssa. Välttelin vain häntä, koska en halunnut yhteenottoa. Tunsin syyllisyyttä hänen surustaan.

Hän oli haastattelemistani naisista myös ainoa, jonka kaappausmuistot olivat pääasiassa positiivisia. Lapsi oli läheinen kaapanneen vanhempansa kanssa, ja nautti mahdollisuudesta jakaa arkea yhdessä tämän kanssa. Kaappausaikaa kuitenkin varjosti kaapanneen vanhemman päihdeongelma. Lapsi joutui siis samanaikaisesti kantamaan huolta sekä vanhemmastaan, että kaappaustilanteen aiheuttamasta epävarmuudesta. Haastateltava

ei kertonut perheensä olleen ulkopuolisen avun piirissä, ja viranomaiset hän koki pääasiassa uhkana. Koska lapsi oli kaapattu, vaikkakin omasta tahdostaan, olisi poliisin tai muun viranomaisen puuttuminen tilanteeseen tarkoittanut perheen hajoamista ja erottamista kaappanneesta vanhemmasta. Alkoholiongelmaisen vanhemman perheissä onkin tavanomaista, että lapsista vanhin huolehtii jopa liiallisessa määrin muista perheenjäsenistä ja ns. ”aikuisten asioista” ja pyrkii siten suojelemaan muita mielipahalta tai häpeältä (Itäpuisto 2005, 102).

Tykkäsin elämästä [kaappanneen vanhemman] kanssa, mutta se oli vaikeaa. Hänellä oli siihen aikaan ongelma alkoholin kanssa. Melko pahasti. Ei kuitenkaan enää. Ne hetket, kun hän oli selvin päin, oli kuitenkin parhaita ikinä.

Kaappauksen aikana perheen sisäiset roolit muuttivat muotoaan, ja lapset joutuivat usein ottamaan aikaisempaa enemmän osaa esimerkiksi arjen askareissa. Yhdessä sisarustensa kanssa kaapatuiksi tulleet kuvailivat vanhimman lapsen ottaneen ikään kuin toisen vanhemman roolin tapahtumien aikana. Kyseistä ilmiötä kutsutaan usein termillä *parentifikaatio*. Gregor J. Jurkovicin (1997) mukaan parentifikaatio voi olla adaptiivista tai destruktiivista. Adaptiivisella parentifikaatiolla hän tarkoittaa yleensä ohimenevää vaihetta, jossa lapsi ei ole rooliinsa vanki, ja saa vanhemmiltaan tai muilta yhteisössään tarvitsemaansa tukea. Destruktiivisessa parentifikaatiossa lapseen on taas kohdistettu kohtuuttomia, mahdollisesti jopa hänen kehityksensä kannalta sopimattomia tai haitallisia vaatimuksia. (Jurkovic 1997, 11-12.) Aineistoni perusteella kaappauksiin liittynyt parentifikaatio oli pääasiassa destruktiivista, tilanteen sanelemaa ja usein lapsille raskasta.

Olin kuitenkin melko yksin, koska sisarukseni oli niin nuori. Hän ei oikeastaan ymmärtänyt, mitä tapahtui. Tunsin itseni yksinäiseksi ja vanhempana siskona minun tuli pitää huolta myös hänestä. Olin tavallaan äiti. Tunsin itseni erittäin yksinäiseksi kaikessa.

Vaikka parentifikaation ajatellaan olevan jossain määrin osa kaikenlaisia, myös terveitä, perhesuhteita, voi sillä olla merkittäviä seurauksia lapsen hyvinvoinnille. Erityisesti syyllisyyden tunne on yleinen niillä lapsilla, jotka pyrkivät toteuttamaan ikäiselleen liian vaativaa roolia ja epärealistisia odotuksia. Lisäksi häpeä, masentuneisuus, itsetuhoisuus ja erilaiset psykosomaattiset oireet ovat yleisiä. (Byng-Hall 2002, 377.) Kertomuksissa mainittiin lisäksi yksinäisyyden tunne ja se, ettei vanhin lapsi saanut

aidosti viettää lapsuuttaan nuorempien sisarustensa tavoin. Ilmiötä voi kuitenkin olla vaikea tunnistaa, eikä esimerkiksi koulussa oireilevan lapsen käytöksen useinkaan ajatella johtuvan kotona vallitsevista rooleista (mts. 377). Haitallisessa muodossaan parentifikaatiota voidaankin pitää itsessään yhtenä lapsen kaltoinkohtelun muotona (Jurkovic 1997). Erään haastateltavan tapauksessa vanhin sisarus oli joutunut jo alakouluikäisenä huolehtimaan perheen muista lapsista, sillä kaapannut vanhempi oli itse laiminlyönyt vastuutaan lastensa hyvinvoinnista.

Mehän oltiin tosi paljon myös yksin, et [kaapannut vanhempi] saattoi häipyä moneksi päiväksi pois. Mun vanhempi sisarus piti musta huolta, vaikka oli pieni lapsi. Joutui jo tosi aikaisin pitämään meistä huolta, ja tavallaan ottamaan sen vanhemman roolin. Joo, ja hänen koulunkäynti oli niin kun...sitä ei ollut yksinkertaisesti.

Perhe, erityisesti taakse jäänyt vanhempi, toimi osalle haastateltavista kuitenkin selviytymisen lähteenä. Ajatus siitä, että oman vanhemman kanssa oltaisiin vielä jossain vaiheessa yhdessä, sai lapset jaksamaan vaikeina hetkinä. Tämä korostui erityisesti erään haastateltavan tarinassa, johon liittyi kaappauksen aikana huomattavan paljon niin henkistä kuin fyysistä väkivaltaa. Lapsi oli kaapattu yksin, mutta hän asui kaapanneen vanhemman uuden perheen kanssa. Tieto paremmasta elämästä oli tärkeä voimavara, vaikkakin ehkä lapsena tiedostamaton.

Minulla oli syy, jotain paljon kauniimpaa ja arvokkaampaa odotti minua. Elämäni oli elämisen arvoista, muut vain selviytyvät. [- -] Se selitti paljon ja hyvin, miksi sisarukseni ovat niin kuin ovat.

Haastateltava kertoi, kuinka hän esimerkiksi näki unia taakse jääneestä vanhemmastaan ja lapsuudestaan Suomessa. Erityisen tärkeäksi ihmiseksi hänelle muodostui kaukainen sukulainen, joka ”muistutti, ettei pidä luovuttaa”, sillä joku päivä hän olisi vielä yhdessä vanhempiensa kanssa. Haastateltava toivoi, että kaappausaikana hänen ympärillään olisi ollut enemmän turvallisia aikuisia, jotka antavat tukea ja toivoa.

Kun olin lapsi ja tarvitsin jonkun kertomaan minulle, että kaikki on hyvin, sellaista oli hyvin vaikeaa löytää. Silloin tällöin, kun kovasti tarvitsin, joku sanoi, että kaikki on ihan hyvin. [- -] Olen käynyt terapiassa vuosia. Olen ymmärtänyt niiden keskustelujen

myötä, että perheeni, taakse jäänyt vanhempani, isovanhempani, serkkuni, jopa Suomi itsessään [- -] olivat tavallaan välineitä selviytymiseeni.

6.4 Selviytyminen kaappauksen aikana

Sopeutuminen uuteen ympäristöön ei ole kaapatuille lapsille aina helppoa. Elämä kaappausjakson aikana on stressaavaa, ja voi herättää lapsessa esimerkiksi vihaa, pelkoa ja surua toisen vanhemman menettämisestä. Lisäksi lapsi saattaa syyttää tapahtumista itseään. (Gibbs 2009, 28 [Abrahms 1983].) Siirtyminen asuinmaasta toiseen vaatii lapselta erilaisten kasvuprosessiin liittyvien tehtävien samanaikaista hallintaa. Uuteen ympäristöön sopeutumisen lisäksi kouluikäisen lapsen on samalla kyettävä käsittelemään kyseisen elämänvaiheen biologisten ja yhteiskunnan ikänormien asettamia kehitystehtäviä. (Vikman 1987, 12-13.)

Kaapattujen lasten kokemuksia tutkineen Mary Jo L. Gibbsin (2009, 87) mukaan erityisesti muutamat selviytymiskeinot korostuvat kaappauksen aikana. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi sisäänpäin kääntyminen, sisarusten tukeen nojaaminen ja mielikuvitusmaailmaan sukeltaminen. Tosin Gibbsin haastattelemista lapsista osa ei tiennyt edes tulleensa kaapatuksi, joten erityisille selviytymiskeinoille ei ollut tarvetta. (Mts.) Samanlaiset keinot nousivat esiin myös omassa aineistossani. Erityisesti pienimmät lapset turvautuivat tyypillisesti omaan sadunkerrontaan.

Tiedäthän Narnian, kun ne menevät kaappiin ja löytävät itsensä... [taakse jäänyt vanhempi] luki sitä, kun olin viisi tai kuusi. 7-8-vuotiaana menin kaappiin, suljin oven ja kuvittelin Narnian olevan toisella puolella. Tällaisia ajatuksia minulla oli mielessä.

Tärkeimpiä ihmisiä lapsille olivat kaappauksen aikana erityisesti omat sisarukset. Muita sukulaisia, kuten isovanhempia, setiä, tätejä ja serkkuja, saatettiin mainita kerronnan lomassa, mutta he eivät saaneet kovinkaan merkityksellisiä rooleja osana tarinaa. Haastateltavat mainitsivat kuitenkin ikävöineensä niitä kotiin jääneitä sukulaisiaan, jotka olivat olleet aktiivisessa roolissa lapsen elämässä aikaisemmin. Keskeisiä paikkoja tarinoissa olivat uusi koti ja koulu, jota kaikki haastateltavat eivät kuitenkaan nuoresta iästään johtuen ehtineet kaappauksen aikana aloittaa. Erityisen haasteelliseksi uudessa ympäristössä lapsille osoittautui hyvin arkiset asiat, niistä keskeisimpänä uusi kieli. Vain yksi haastateltavista puhui paikallista kieltä jo ennen kaappausmaahan asettumista.

Ihan uusi kieli, jota en ollut koskaan edes kuullut. Kyselin isoäitiä, isoisää, [taakse jäänyttä vanhempaa] ja kaikkea sellaista.

Uuteen ympäristöön muuttaminen tarkoitti myös uuden kulttuurin ja paikallisten tapojen opettelua. Yksi haastateltavista oli asunut kaappausmaassaan jo aikaisemmin, joten hänen sopeutumisensa ei ollut kulttuurillisesti yhtä haastavaa. Vaikka paikalliset perinteet olivat tulleet jo osittain tutuksi toisen vanhemman kautta, oli arki kaappausmaassa kuitenkin aikaisemmista kokemuksista poikkeavaa. Yhtenä merkittävänä muutoksena osa naisista piti uskontoa, joka ei ollut merkittävässä roolissa lasten elämässä ennen kaappausta. Kaapanneen vanhemman uudelleen löytynyt uskonnollisuus näyttäytyi esimerkiksi ruokailutapojen ja seurustelusuhteiden rajoittamisena. Eräässä kertomuksessa lapsen kohdistunut paine sai hänet esittämään todellisesta minästään ja identiteetistään poikkeavaa roolia, joka myöhemmin purkautui erilaisena kapinointina vanhempaa ja tämän kulttuuria vastaan.

Piti siis esittää koko ajan ja uskoa mitä mulle sanottiin. [- -] Ihmisten miellyttäminen jatkui pitkään. Vielä palatessa Suomeen ajattelin, että pitää miellyttää ihmisiä ympärilläni. Mun pitää uskotella olevani jotain mitä en ole. Meni vuosia päästä siitä yli.

Tarinoissa toistui myös lasten kokemus ympäristön turvattomuudesta, siitä huolimatta, että he olivat yhdessä toisen vanhempansa kanssa. Turvattomuuden tunne on mahdollisesti seurausta ylikuormittumisesta, joka saattaa traumaattisten tapahtumien myötä lamaannuttaa lapsen psyykkisiä selviytymiskeinoja (Sinkkonen 2001, 61). Kaappauksen aikana myös koti saattoi vaihtua moneen otteeseen. Yksi keskeinen syy tähän oli kaapanneen vanhemman pelko siitä, että lapsen toinen vanhempi tai muut läheiset saisivat selvitettyä heidän olinpaikkansa. Se, tiesivätkö vanhemman omat sukulaiset koko totuutta kaappauksesta, ei ollut lapsille aina selvää.

Ja se, että me asuttiin erilaisissa piiloissa. Oltiin vieraiden ihmisten luona kellareissa, et se ei niin kun oo lapselle mikään sellainen turvallinen, hyvä ympäristö.

Turvattomuutta aiheutti erityisesti lapsiin kohdistunut tai heidän todistamansa kaltoinkohtelu. Muun muassa vanhempien välisen väkivallan todistaminen saattaa aiheuttaa lapselle pelon ja syyllisyyden tunteita (Agopian 1981, 17) ja olla yhtä vahingollista kuin suoraan lapsen kohdistettuna. WHO määrittelee lapsen kaltoinkohteluksi sellaisen toi-

minnan, joka aiheuttaa vaaraa lapsen kehitykselle, terveydelle tai ihmisarvolle. Kaltoinkohtelun eri muotoja ovat esimerkiksi emotionaalinen laiminlyönti, pahoinpitely ja seksuaalinen hyväksikäyttö. Kaikki nämä loukkaavat lapsen oikeutta turvalliseen kasvu-ympäristöön. (Söderholm 2004, 11.)

Perheympäristötekijöistä johtuva stressi saattaa heikentää vanhemman kykyä löytää sosiaalista tukea ja siten lisätä lapseen kohdistuvaa kaltoinkohtelua. Näitä tekijöitä voivat olla esimerkiksi terveydelliset ongelmat tai tulojen menettäminen. (Krug et al. 2005, 89.) Myös vanhemman väkivaltakokemukset omassa lapsuudessaan lisäävät osaltaan riskiä (Söderholm 2004, 12-13). Kaapattujen lasten perheissä stressiä aiheuttavat muun muassa ympäristön vaihdos, ja mahdollisesti toiselta vanhemmalta ja yhteisiltä tuttavilta piilottelu. Ehjä identiteetti ja vakiintuneet toimintatavat suojaavat aikuisia mahdolliselta traumalta. Lapsella tämä rakennusprosessi on kuitenkin vielä kesken. Sen seurauksena väkivaltaa toistuvasti kokenut tai todistanut lapsi saattaa yhdistää ympärillään tapahtuvan pahan osaksi omaa minuuttaan. (Hammarlund 2001, 161.)

Eräälle haastateltavalle oma kaappauskokemus oli ollut erityisen ristiriitainen. Elämä kaapanneen vanhemman kanssa uudessa maassa oli materialistisesti yltäkylläistä ja taloudellisesti vakaata ja turvattua. Tästä huolimatta arkea varjosti ajoittain jopa hyvin raaka väkivaltaisuus niin lasta itseään kuin muita läheisiä kohtaan.

Se oli häkki. Kyllä, häkkimme oli erittäin kaunis, mutta se oli häkki.

7 Keskikohta: Kotiinpaluu

Aloitan toisen analyysiluvun tarkastelemalla kaappauksen päättymiseen liittyviä piirteitä. Luvun 7.2 keskiössä ovat takaisin Suomeen sopeutuminen ja siihen liittyvät vaikeudet. Vaikka lapsi palautetaan tämän viralliseen asuinmaahan, on hän mahdollisesti jo ehtinyt tottumaan kaappausvuosien aikana muualla elettyyn arkeen. Taakse jääneen vanhemman käytös näyttää myös lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta ongelmalliselta. Paluu vanhaan ympäristöön ei ole helppoa, ja se muistuttaa monin tavoin edeltänyttä kaappausjaksoa. Luvuissa 7.3 ja 7.4 selvitän, kuinka paluu muovaa perhe-suhteita ja millaisia keinoja lapset pyrkivät hyödyntämään uudesta muutoksesta selviytymiseksi.

7.1 Kaappauksen päätyminen

Jokaisessa kertomuksessa itse kaappaustilanne päättyi eri tavalla. Yksi lapsista oli saatu palautettua takaisin vanhemmalleen oikeusteitse, toinen palasi itsenäisesti, vaikkakaan ei omasta tahdostaan, ja kolmas ehti täysi-ikäistyä kaappausvuosien aikana. Kaikille tarinoille yhteistä on kuitenkin se, että jokaisen haastateltavan taakse jäänyt vanhempi oli yrittänyt aktiivisesti palauttaa lapsensa takaisin tämän viralliseen asuinmaahan. Vanhemmat olivat matkustaneet edestakaisin maiden välillä, olleet yhteydessä paikalliseen suurlähetystöön tai konsulaattiin, ja jopa irtisanoutuneet työstään käyttääkseen kaiken aikansa kadonneiden lastensa etsimiseen. Tämä tosin selvisi lapsille usein vasta vuosia myöhemmin.

Hän on vaan etsinyt meitä. Hän ei tehnyt töitä, että hän käytti kaiken ajan siihen etsimiseen. Se oli varmaan hänelle tosi tosi vaikeeta, niin kun varmaan voit kuvitella, sillain kun menettää lapsensa.

Viranomaisreittien hitauden ja joustamattomuuden seurauksena moni vanhempi päätyy yrittämään lapsensa kaappaamista takaisin. Vuonna 2008 kaapatun Anton Salosen tapauksessa kaappaukseen osallistui myös Venäjällä Pietarin-konsulaatissa niihin aikoihin työskennellyt suomalainen virkamies. Poika ja hänen isänsä kuljetettiin rajan yli takaisin Suomeen diplomaattiauton takakontissa. (Malin 2012.) Vastakaappaus on kuitenkin riskialtista. Esimerkiksi vuonna 2009 amerikkalaisisä Christopher Savoie pyrki

kaappaamaan entisen puolisonsa Japaniin viemät lapsensa takaisin. Epäonnistuneen yrityksen myötä Savoie päätyi kahden viikon ajaksi japanilaiseen vankilaan, ennen kuin hänet palautettiin takaisin Yhdysvaltoihin – ilman lapsiaan. (Reynolds 2012, 367-368.) Vastakaappausyrityksiä esiintyi myös oman aineistoni kertomuksissa. Erään kaapanneen vanhemman uusi puoliso oli ilmoittanut lapsen huoltajalle salaa heidän sen hetki- sen olinpaikkansa. Vanhempi oli matkustanut lapsensa uuteen asuinmaahan ja yrittänyt kaapata tämän takaisin. Toisin kuin Antonin tapauksessa suunnitelma jäi kuitenkin vain yritykseksi.

Minut käskettiin alakertaan ja ohjattiin kulman taakse. [Taakse jäänyt vanhempi] seiso- siellä. Näin hänet ehkä kahden minuutin ajan. Hän halasi ja pussasi. Olin lapsi ja suu- ressa shokissa. Hän pyysi, että nähtäisiin eräässä puistossa ja lähdetäisiin sieltä. En- simmäistä kertaa ikinä [kaapannut vanhempi] esti menemästä kyseiseen puistoon. Hän oli saanut tietää suunnitelmasta jotain reittiä.

Kaappaustilanteen purkautuessa haastateltavat mainitsivat kokeneensa pelon ja häm- mennyksen tunteita. Lapsille ei kerrottu avoimesti, mistä tilanteessa oli kyse, ja miksi toista vanhempaa kohdeltiin rikollisena. Kaappauksen päättymiseen saattoikin siten liit- tyä jälleen traumatisoivia piirteitä. Salailu, jonka avulla vanhemmat todennäköisesti ajattelivat suojelevansa lastaan, lisäsi itsessään lasten kokemaa ahdistusta. Eräs haasta- teltava kuvaili, kuinka sen aikaisiin tunteisiin palaaminen saa hänet yhä voimaan pa- hoin. Epätietoisuus ei todellisuudessa ollut lapselle helpotus. Sen sijaan lapsi koki jää- vänsä tukahduttavien ja turvattomien tunteidensa kanssa täysin yksin.

Kyllä mua pelotti koko ajan, koska en ihan ymmärtänyt mitä tapahtui. Tuntui kauhealta, kun [kaapannutta vanhempaa] syytettiin kaappauksesta ja [taakse jäänyt vanhempi] oli hysteerinen. Kaikki oli hysteerisiä, enkä ymmärtänyt mitä mun elämässä tapahtui.

Surullisten, jopa pelottavien, tunteiden lisäksi eräs naisista koki, ettei hän tullut kuul- luksi kaappaustilanteen päättyessä. Lapsi olisi itse halunnut jäädä kaapanneen vanhem- pansa luokse, mutta tähän ei annettu mahdollisuutta, vaikka Haagin lapsikaappausso- piimuksen 13 artiklan mukaan palautuksesta voidaan kieltäytyä lapsen vastustuksesta. Tämä vaatii tosin, että viranomainen pitää lasta sellaisen iän ja kypsyyden saavuttaneen, jolloin mielipiteen huomioimista voidaan pitää aiheellisena (SopS 57/1994 13 §). Lap- selle oli muun muassa kerrottu, että päätöstä vastustellessaan ainoaksi vaihtoehdoksi

jäisi viranomaisten puuttuminen tilanteeseen. Poliisi näyttäytyikin kyseisessä kertomuksessa uhkaavana tahona, joka pyrki estämään lapsen oikeuden toiseen vanhempaansa. Tilanne oli kertojan mukaan erittäin kaoottinen, ja lapsen näkökulmasta liian vaikea ymmärtää. Lapsi ei luonnollisesti ollut tietoinen kaappauksen vakavuudesta rikosoikeudellisesta näkökulmasta.

Se mitä tapahtumista muistan, häntä syytettiin meidän kaappaamisesta. Olin niin vihainen, koska ei hän meitä kaapannut. [- -] Halusin jäädä [kaappanneen vanhemman] luo, mutta en voinut, vaikka yritin. [- -] En halua ajatella sitä. Ahdistun edelleen, kun palaan niihin tunteisiin. Se on melko pelottavaa.

7.2 Sopeutuminen Suomeen

Vaikka haastateltavat olivat pääasiassa innoissaan paluustaan, oli heidän sopeuduttava nyt takaisin Suomeen. Edeltävien vuosien aikana lapset olivat sukeltaneet uuteen ympäristöön ja oppineet uuden kielen. Paluumuutto takaisin vanhaan, mutta tavallaan uuteen asuinmaahan herätti heissä voimakkaitakin reaktioita. Kolmannen kulttuurin eli jossakin muussa kuin vanhempiensa kulttuureissa kasvaneita lapsia (engl. *third-culture kid*, *TCK*) tutkineiden David Pollockin ja Ruth Van Rekenin (1999, 245-246) mukaan heidän paluunsa kotimaahan on usein samanlainen kokemus kuin täysin uuteen maahan muuttaminen. Paluu saattaa olla jopa siirtymistä vaikein, sillä se toistaa jälleen tuttua kaavaa. Lapsen on jo toistamiseen luovuttava kaikesta hänelle tutuksi ja mahdollisesti jo rakkaaksi tulleesta. (Mts.) Myös kaapattujen lasten tarinoissa ”paluumuutto” sai samanlaisia merkityksiä. Suomessa heitä odotti jälleen uusi kieli sekä kulttuuri, joka sulki heidät ulkopuolelleen.

Koulussa oleminen harmitti, koska kaikki muut olivat kasvaneet yhdessä. He olivat tunteet toisensa koko elämänsä. Tuntui, että olin aina se uusi oppilas. En oikein lähenyt kenenkään kanssa ennen lukiota

Lapsikaappauksia tutkineiden Geoffrey Greifin ja Rebecca Hegarin mukaan lapsen sopeutumiseen takaisin vaikuttavat muun muassa kaappauksenaikaiset kokemukset, kaappauksen kesto, vanhempien välinen vihamielisyys, aika kaappauksen päättymisestä, yhteydenpito taakse jääneeseen vanhempaan, suhde vanhempiin sekä muut olosuhteet.

(Greif & Hegar 1992, 602) Vaikka haastattelemieni naisten tarinat olivat keskenään erilaisia, oli heidän paluussaan takaisin Suomeen monia yhteneviä piirteitä. Traumaattiset tapahtumat olivat vaikuttaneet perheen sisäisiin ihmissuhteisiin ja aiheuttaneet lapsille juurettomuuden kokemuksia. Paluu saattaakin tuntua uudelta kaappaukselta rikkoutuneiden ihmissuhteiden, uuden kulttuurin ja maantieteellisen sijainnin seurauksena. Lapsi on saattanut jo vuosien ajan ajatella toisen vanhempansa hyljänneen tämän tai jopa kuolleen. Sitten hänet yhtäkkiä ”löydetään”. (Haviv 2007, 1-2.) Haastateltavat kertoivat pohtineensa, keitä he ovat, ja mistä he tulevat. Uuden identiteetin määrittäminen vaatii oman sisäisen tarinan tulkintaa, ja siten oman elämän sijoittamista osaksi laajempaa sosiaalista todellisuutta (Hänninen 1999, 58), mikä ei ole helppoa aikuisellekaan.

Olin ruskea, en osannut kieltä ja ihan kaikki kysyi, mistä olen kotoisin. Ja minun piti vastata ”Suomesta”. Kuulin paljon käskyjä palata takaisin kotimaahani.

Sopeutumisvaikeudet näkyivät esimerkiksi koulunkäynnissä ja sosiaalisissa suhteissa. Ystävyyssuhteita oli vaikea solmia suomalaisten lasten kanssa, ja varhaislapsuudessa opittu suomen kielen taito oli heikentynyt kuukausien ja vuosien aikana. Ympäri kerääntyi herkästi muita nuoria, joilla myös itsellään oli vaikeuksia arjessaan. Sopeutumisprosessi takaisin Suomeen koettiin hyvin samankaltaisena kuin kaappausmaahan asettuessa. Toisaalta toisin kuin aikaisemmalla kerralla, paluuseen liittyi myös pettymyksen tunteita. Muistot Suomesta olivat kaappauksen aikana usein idyllisiä ja erityisen toiveikkaita. Lapsen poissaolon aikana elämä oli edennyt myös Suomessa, eivätkä kaikki onnelliset muistot näyttäneetkään enää samassa valossa.

Se oli vähän sekavaa meille, [- -] menin yhtäkkiä suomenkieliseen kouluun ja mä en osannut suomea. Oon oppinut lukemaan ja kirjoittamaan paljon myöhemmin kuin muut mun ikäiseni. Et se semmonen maasta toiseen muutto on ollut aika vaikeeta. Että on ollut aika irtonainen lapsuus.

Koulunkäynti on ollu hyvin hajanaista ja selkeesti kärsiny. Ja sit on liikkunu ehkä vähän väärissä piireissä. [- -] Ja monesti tällainen tapahtuma saattaa aiheuttaa masennusta, turvattomuuden tunnetta ja semmosta.

Ongelmaksi osoittautui myös erilaisten sosiaalipalveluiden puute. Koska palanneet lapset olivat suomalaisia, he eivät päässeet muun muassa maahanmuuttajille kohdennettujen kunnan tuki- ja kotouttamispalveluiden piiriin. Vasta aikuisiällä Suomeen palannut

nainen oli pyrkinyt työ- ja elinkeinotoimiston tarjoamille suomen kielen kursseille, mutta saanut kieltävän vastauksen. Hän kertoi, kuinka ”TE-toimistosta sanottiin, että en kansalaisena voi päästä kielikursseille”. Tämän lisäksi myös muu tuki Suomeen palanneille lapsille oli lähes olematonta, ja viranomaisten ymmärrys kaappauskokemusten seurauksista heikkoa.

7.3 Perhesuhteet kaappauksen jälkeen

Paluu takaisin toisen vanhemman luokse tarkoitti myös suhteen uudelleenrakentamista, sillä taakse jääneeseen vanhempaan ei oltu juurikaan yhteydessä kaappauksen aikana. Tunteet vanhempaa kohtaan saattavat olla ristiriitaisia varsinkin, jos kaapannut vanhempi on esittänyt kotiin jääneen vanhemman negatiivisessa valossa. Monille kaappauksen todelliset yksityiskohdat selviävät vasta kotiinpaluun jälkeen. Lapselle saattaa olla vaikeaa ymmärtää, kuinka vanhempi, johon hän on kaappauksen aikana luottanut, ei olekaan ollut täysin rehellinen. (Gibbs 2009, 87.) Suhtautuminen taakse jääneeseen vanhempaan poikkesi haastateltavien iästä riippuen. Nuorimpana kaapatuksi tullut haastateltava kuvaili paluuta iloiseksi ja onnelliseksi hetkeksi. Lapsi muisti vanhempansa nuoresta iästään huolimatta ja kertoi kiivenneensä ensitöikseen tämän syliin. Myöhemmällä iällä kaapatuiksi tulleet lapset suhtautuivat taakse jääneeseen vanhempaan varauksella.

Siis muistin [taakse jääneen vanhemman], että en ollu unohtanut. Mä en siis empinyt yhtään, ettei hän olis mun vanhempi. Mun isosisarus oli vähän epäileväinen.

Lapsen menettäminen on luonnollisesti traumaattinen kokemus myös vanhemmalle. Mitä pitkittyneempi kaappaustilanne on, sitä vakavampia seurauksia sillä on niin lapsiin kuin taakse jääneeseen vanhempaan. Monille kokemus voi aiheuttaa sekä psyykkisiä että fysiologisia oireita. (Aarni et al. 2008, 57.) Pelko lapsen menettämisestä toistamiseen ohjasi vanhempien käytöstä ja valintoja jopa vuosien ajan kaappauksen päätyttyä. Kaapanneen vanhemman tavoin he saattoivat muuttaa lapsen uuteen ympäristöön ja rajoittaa jälleen tämän yhteydenpitoa toiseen vanhempansa. Kaksi naisista ei ollut yhteydessä heidät kaapanneeseen vanhempaan lainkaan Suomeen palattuaan.

Niin meillä oli koti siellä, jonka [taakse jäänyt vanhempi] sitten myi myöhemmin. Se oli parempi vaihtoehto, kun [kaapanneen vanhemman] ystäviä oli niin paljon ympärillä, niin hän pelkäsi sitten, että se kaappaus voisi tapahtua uudestaan.

Vaikka taakse jääneiden vanhempien pyrkimyksenä oli todennäköisesti luoda lapselle turvallinen ympäristö, oli tässä lapsen näkökulmasta myös ongelmallisia puolia. Aivan kuten kaappauksen aikana, myös sen jälkeen, lapsella on oikeus ylläpitää suhdettaan kumpaankin vanhempaansa. Eräs haastateltava kertoi halunneensa matkustaa kaapanneen vanhempansa luokse, mutta taakse jäänyt vanhempi esti sen.

Hän pelkäsi, että en palaa takaisin kuten viimeksi. Kesti muutama vuosi, ennen kuin hän päästi minut takaisin.

Pitkäaikainen ero vanhemman ja lapsen välillä ei muuta ainoastaan heidän välistä suhdettaan, vaan myös heitä ihmisinä. Pienestä lapsesta on kasvanut vuosien aikana teini tai jopa aikuinen. Eräässä tarinassa lapsen yllätykseksi myös taakse jäänyt vanhempi oli muuttunut, eikä hän ollutkaan se sama ihminen, jonka hän oli kaapatuksi tullessaan menettänyt. Taakse jäänyt ei ollut enää lastaan pidempi, ja silmien ympärille oli ilmestynyt rypyjä. Lapsen ja vanhemman täytyi ikään kuin tutustua toisiinsa uudestaan, ja oppia rakastamaan tätä tuttua, mutta samalla tuntematonta ihmistä.

Olin vihainen, en tiennyt kuinka rakastaa vanhempaani. Tiesin rakastavani häntä, mutta en tiennyt miten. [- -] On rankkaa olla vanhempi, joka kokee, ettei lapsi rakasta häntä. On rankkaa olla lapsi, joka kokee, ettei vanhempi rakasta häntä.

7.4 Selviytyminen kaappauksen jälkeen

Vanhempien tekemiin havaintoihin perustuen on pystytty tunnistamaan muutamia kaappauksen psykologisia oireita. Näitä ovat esimerkiksi lapsen taantuminen, masennus, raivo ja vetäytyminen. (Gibbs 2009, 8.) Lisäksi haastatteluaineistossani pelko, suru ja ahdistuneisuus esiintyivät usein. Yhtenä merkittävimpänä oireena naisten keskuudessa nousi myös Gibbsin listaama masennus. Nuoruusiän masennus on tyypillisesti yhteydessä negatiivisiin elämäkokemuksiin ja vastoinkäymisiin (Kaltiala-Heino et al. 2001, 156.), joita haastateltavien elämässä olivat tässä vaiheessa olleet niin kaappausjakso kuin hidas sopeutuminen takaisin Suomeen. Jokainen naisista kertoi olleensa masentunut Suomeen palattuaan. Masentuneisuuteen liitettiin myös ulkopuolisuuden ja yksinäisyyden tunteita.

Olin ensimmäistä kertaa elämässäni masentunut. Oli talvi ja olin yksin. En tuntenut [taakse jääneen vanhemman] rakkautta, enkä tuntenut maan rakkautta, en tuntenut hyväksyntää.

On tyypillistä, että trauman ensimmäisissä käsittelyvaiheissa ihminen kääntyy sisään-päin ja sulkee muut henkilökohtaisen työstönsä ulkopuolelle. Kokemusta käsitellään omassa mielessä edelleen aktiivisesti, vaikka se ei ole aina tiedostettua. (Saari 2000, 63.) Eräässä kertomuksessa haastateltava vältteli kokemuksiinsa palaamista ja pyrki elämään arkeaan Suomessa niin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Esimerkiksi uuteen kouluympäristöön sopeutuminen oli jo itsessään niin kuormittava prosessi, että kaappaukseen liittyvät muistot haluttiin siirtää syrjään.

Siihen aikaan yritin kuitenkin vain olla miettimättä kaikkea, halusin vain elää elämäni, niin kuin kaverini.

Haastateltavien muistikuvat kaappausajasta ja sitä seuranneista tapahtumista olivat edelleen osittain hataria. Tämä johtuu todennäköisesti kaappauskokemuksen aiheuttamasta shokista ja siitä, etteivät tapahtumien todelliset taustat olleet lapsille täysin selvät. Haastateltavat olivatkin saaneet vastauksia kaappaukseen liittyviin kysymyksiinsä vasta aikuisiällä.

En ole täysin varma, monet asiat siltä ajalta ovat niin epäselviä. Se oli niin traumaattista, että en muista kovinkaan paljoa.

Aidon unohtamisen sijaan kyse on kuitenkin todennäköisemmin traumaattisiin kriisikokemuksiin liittyvästä tavanomaisesta puolustuskeinosta. Torjuntaa (*engl. repression*) hyödyntäen vaikeat muistot voidaan estää omasta tietoisuudesta. On tyypillistä, ettei yksilö edes tiedä kokevansa joitakin tunteita torjunnan ollessa voimakkaimmillaan. Unohtamisen ollessa tietoinen yritys hallita omia tunteita, voidaan taas käyttää termiä tukahduttaminen (*engl. suppression*). Vaikka negatiivisten tunteiden eristäminen saattaa näyttäytyä ulkopuolisille rauhallisuutena, on lopulta kyse kuitenkin niiden olemassaolon kieltämisestä. (Hammarlund 2001, 73-74.)

Kävin läpi niin monenlaisia asioita, että pääni on vain yrittänyt saada minut unohtamaan kaiken.

Haastateltavista kaksi oli tavannut muita kaapattuja lapsia myöhemmin aikuisiällä. Yhdelle vastaavaa mahdollisuutta ei ollut koskaan tarjoutunut, eikä hän kokenut sille enää erityistä tarvetta. Kaapatuiksi tulleet sisarukset olivat nuoruudessa toistensa ainoa vertaistuki, sillä järjestettyä yhteistoimintaa kaapatuille lapsille ei ole ollut Suomessa tarjolla. Vertaistukea pyrittiinkin löytämään esimerkiksi muista kahden kulttuurin tai yksinhuoltajaperheiden lapsista. Toisaalta monikaan haastateltavista ei vaikuttanut olevan valmis vastaanottamaan ulkopuolista apua heti Suomeen palatessaan. Lapsena takaisin palautettujen haastateltavien kertomuksissa korostui erityinen tarve olla ”normaali”, sellainen kuin muut nuoret. Sen seurauksena lapset välttelivät esimerkiksi terapiaa, eivätkä taakse jääneet vanhemmat siihen heitä painostaneet.

Ehkä hän on huomannu, että mulla on ollu silloin nuorena tosi kova tarve olla ihan normaali, mikä on vähän hölmöä. Sellanen sopeutuminen on ollu vähän tuskaista välillä. Nyt sitä huomaa, että sitä ei ois ehkä tarvinnu ihan olla niin kuin kaikki muut.

Sit mä kävin tietysti pienenä terapiassa, mut mua harmittaa jälkeensä, et mä lopetin sen kesken kun se oli niin vahva häpeä mulle. Mä ajattelin, että on jotenkin outoa käydä terapiassa ja psykologin luona.

Syy normaalin nuoruuden tavoitteluun selittyy todennäköisesti sillä, että kaappauskokemuksiin näyttää liittyvän tiiviisti tunne häpeästä. Nuoren elämässä ryhmään kuuluminen on erityisen tärkeää. Häpeä voikin olla esimerkiksi reaktio hyväksyvän vastavuoroisuuden puutteeseen (Ikonen & Rechartt 2010, 112). Eräs haastateltava mainitsi ymmärtäneensä vasta aikuisiällä, että monet hänen kokemuksensa, kuten eroperheessä kasvaminen ja isättömyys, ovatkin itse asiassa melko yleisiä kokemuksia. Samanlaisia tarinoita jakavia ihmisiä olisi mahdollisesta löytynyt jo nuoruudessa, ellei häpeä olisi estänyt avaamasta omaa tarinaa muille nuorille.

Mä mietin sitä usein silleen isän näkökulmasta, että minkälaista ois ollu jos olis ollu isä. Nuorempana mietin että ois ollu ihanaa jos olis ollu isä. Siitä koki välillä häpeää, että ei voinut kertoa omasta isästään. Tai ettei ollu isää ylipäätensä, jos vaikka kysyttiin miksi meidän äiti on yksin ja näin. Se oli jotenkin semmonen, siihen liitty tietty häpeä.

8 Loppu: Hyväksyminen

Mä nään meidän perheen selviytyjinä. Me ollaan selviytyjäperhe, ja mä oon tavannu paljon muita selviytyjäperheitä. Se on tosi inspiroivaa tavata ihmisiä, jotka vaikka vaikeista olosuhteista huolimatta on pärjännyt tosi hienosti elämässä.

Analyysin kolmas ja viimeinen luku käsittelee kaappauskokemuksen pitkäaikaisia seurauksia. Esittelen aluksi kaapatun lapsen mallitarinaa, ja kuinka haastateltavat tulkitsevat omaa elämäkertansa siihen nähden. Lisäksi tarkastelen traumaattisen kokemuksen hyväksymisprosessia osana omaa tarinaa. Tässä vaiheessa kertomusta haastateltavat olivat valmiita päästämään vuosien aikana kertyneestä katkeruudesta irti. Selviytyminen on kuitenkin jatkuva prosessi, eikä sille voida asettaa kaapatujen lasten elämässä selkeää loppumispistettä.

8.1. Kaapatun lapsen tarina

Samanlaisia kokemuksia jakavien ihmisten kesken syntyy usein mallitarinoita, jotka ohjaavat yksilöitä muodostamaan omien elämiensä tulkintoja niihin peilaten. Nämä tarinat eivät kuitenkaan aina vastaa yksilön omaa kokemusta. Laajasti hyväksytyjen mallien puute voi siten myös vaikeuttaa oman tarinan ymmärtämistä tai esittämistä (Hänninen 1999, 52.) Koska lapsikaappauksia on tutkittu melko vähän, ei yleisiä tarinamalleja ole juurikaan tarjolla. Tästä huolimatta haastateltavat vertasivat omia kokemuksiaan usein siihen, mitä he ajattelivat kansainvälisen lapsikaappauksen kokeneiden tarinan yleisesti olevan. Esimerkiksi omassa selviytymistarinassa onnistumista tai epäonnistumista perusteltiin sillä, kuinka yhteensopivasti se vastasi yhteisesti jaettua selviytymistarinaa. Käsitys mallitarinasta oli syntynyt haastateltaville sen perusteella, mitä he olivat aiheesta lukeneet tai kuulleet muilta kaapatuilta lapsilta.

Tapasin [toisen kaappauksen kokeneen lapsen] ja oli mielenkiintoista jutella hänen kanssaan. Mutta hän oli kuitenkin [kaapatuksi tullessaan] tosi nuori, joten hänen kokemukset on hyvin erilaisia kuin minun.

Ajoittain haastateltavat poikkesivat henkilökohtaisesta tarinastaan ja puhuivat kansainvälisestä lapsikaappauksesta laajemmin ilmiönä. Samalla he päätyivät suhteuttamaan

oman tarinansa osaksi yleisempää tarinamallia. Näin kävi erityisesti kohdissa, jotka poikkesivat haastateltavan käsityksestä siitä, mitä vastaavassa tilanteessa tyypillisesti tapahtuu. Toisinaan mallitarinaa taas käytettiin painottamaan kaappausilmion erityispiirteitä, jotta ymmärtäisin haastattelijana paremmin, miksi erityisesti jotkin yksityiskohdat ovat haastateltavan näkökulmasta huomionarvoisia.

Tosiaan tällaisissa kaappauksissa se toinen vanhempi saattaa valehdella, että äiti on... [– –] tai itse oon luku, että yleensä on tyypillistä valehdella, että [taakse jäänyt vanhempi] on menehtynyt tai ei ole kiinnostunut enää tai on pitkällä lomalla. Joku tällainen on tyypillistä yleensä kaappaustilanteessa.

Jokainen haastateltava piti omaa tarinaansa monilta osin jaetusta kaapatun lapsen tarinamallista poikkeavana. Tyypillisessä tarinassa esimerkiksi päihteet ja mielenterveysongelmat saivat usein keskeisen roolin. Mallitarinat voivatkin olla erityisen ongelmallisia silloin, kun ne tuottavat vain negatiivisia narratiiveja, eivätkä tarjoa rohkaisevia ja eteenpäin kannustavia elämänmalleja niitä kaipaaville (Hänninen 1999, 52). Toisaalta jokainen tutkimukseeni osallistunut osoitti, ettei tarjottu malli istu kaikilta osin yhteen heidän oman tarinansa kanssa. Näiden kolmen haastattelun perusteella on kuitenkin mahdotonta sanoa, onko yleisesti ymmärretty tarinamalli virheellinen tai oletettuja stereotyyppioita toistava, vai ovatko haastatteluuni valikoituneet naiset aidosti mallista poikkeava joukko.

Psykologi on sanonu sisarukselle, että on varsinainen ihme, että me ollaan pärjätty näinkin hyvin elämässä. Moni muu olisi voinut olla alkoholisti tai huumeidenkäyttäjä.

Yksi haastateltavista ei juurikaan kokenut samaistuvansa kaapatun lapsen narratiiviin. Vaikka hän jakoi samanlaisia kokemuksia ja tunteita muiden haastateltavien kanssa, kansainvälinen lapsikaappaus tuntui itsessään vieraalta ilmiöltä. Tätä selittää osin se, että haastateltava oli lapsista ainoa, joka oli itse aktiivisesti osallistunut kaappaukseen. Kyseisessä tarinassa lapsen oma toimijuus korostui uhriksi joutumista vahvemmin.

Siksi musta tuntuu hassulta, että mä olen osa jotain lapsikaappausjärjestelmää, koska ei se oikeastaan niin mennyt. Oli mun oma valinta jäädä [kaappanneen vanhemman] luo.

8.2 Tapahtumien käsittely perheessä

Kaappaukseen liittyvistä tapahtumista keskusteleminen muiden perheenjäsenten kanssa koettiin haastavaksi. Erityisesti perheiden vanhimmissa lapsissa muistot herättivät edelleen niin voimakkaita tunnereaktioita, että he pyrkivät välttelemään kokemuksiinsa palaamista. Osittain vanhimmat sisarukset myös toistavat lapsuudessaan oppimaansa ”vanhemman” roolia ja pyrkivät näin suojelemaan pienempiä sisaruksiaan, joiden omat muistot tapahtumista saattavat olla hataria tai vääristyneitä. Koska vanhin sisarus oli usein ainoa, joka muisti ja ymmärsi todellisista tapahtumista eniten, käytiin keskusteluja myöhemmin heidän ehdoillaan.

Me puhuttiin silloin kun se tapahtui. Ei me kuitenkaan puhuta siitä enää. Se oli traumaatisoivaa meille molemmille, siitä on melko epämukavaa puhua.

No, ei siitä sillä tavalla puhuttu, kun mä olin lapsi. Vasta sitten myöhemmin on vanhemman sisaruksen kanssa puhuttu siitä. Hän tietää, mitä oikeesti on tapahtunu ja näin, mutta ei ihan ehkä silloin kun olin lapsi. En mä ehkä oo pystyny edes käsittää sitä.

Haastattelujen perusteella myös vanhemmat ruokkivat lastensa puhumattomuutta esimerkiksi peittelemällä kaappaukseen liittyviä yksityiskohtia. Taakse jäänyt vanhempi ei halunnut kuormittaa lasta, sillä kokemusten läpikäynnin ajateltiin lisäävän lapsen stressiä ja ahdistusta entisestään. Todellisuudessa lapset kuitenkin kokivat, että tämä suojele lähinnä vanhempaa itseään traumaattisten muistojen kohtaamiselta. Perheissä vallinnut puhumattomuuden kulttuuri leimasi lapsuus- ja nuoruusvuosia, eikä vaikeita kokemuksia pystytty käsittelemään lapsuudenkodissa. Irrottautuminen tästä ympäristöstä mahdollisti viimein tapahtumien tarkastelun ulkopuolisen silmin.

Yhdeksi puhumattomuuden syyksi haastateltavat nostivat suomalaisuuden ja Suomessa vallitsevan yksin pärjäämisen kulttuurin. Ongelmien ajatellaan ikään kuin häviävän, jos niitä ei sanota ääneen. Vaikka kaappauksesta ei välttämättä oltu keskusteltu juurikaan kummankaan vanhemman kanssa, pidettiin heistä toista tästä huolimatta ”liian suomalaisena” kokemusten yhteiseen käsittelyyn. Yhdellä haastateltavista oli taas päinvastaisia kokemuksia suomalaisesta vanhemmastaan, sillä tämä oli osoittanut avoimesti lämpöä ja rakkautta lastansa kohtaan. Haastateltava kuitenkin korosti, kuinka hänen vanhempansa ei ollut tästä syystä tyypillinen suomalainen, vaan poikkesi merkittävästi muista puhumattomista vanhemmista.

Se on paljon parempi nykyään, mutta edelleen vähän vallitsee sellainen puhumattomuuden kulttuuri. Vaikeista asioita ei vaan yksinkertaisesti puhuta. Sen huomaa tosi selkeästi mun äidin ja isän sukupolvesta. Etenkin mun äidin, joka on suomalainen.

Puhumattomuus ei näkynyt vain perheen sisäisissä suhteissa. Kaappauksen aikaisista tapahtumista ei haluttu puhua kodin ulkopuolellakaan. Tällaista käytöstä voidaan mahdollisesti selittää sisäisen elämänhallinnan muutoksella. Aitoa sopeutumista keskeisemmäksi on noussut tarve ylläpitää tilanteeseen sopivaa ”kulissia”. (Roos 1988, 207-208.) Vanhempien tarve tavoitella niin sanottua ”tavallisen” perheen imagoa heijastui myös lasten käytökseen. Näin vanhemmat siirsivät lapsilleen mallin, jossa haastavista kokemuksista ei puhuta eikä niitä jaeta. Haastateltavat kertoivat, kuinka vanhemmat olivat esimerkiksi ohjeistaneet valehtelemaan koulussa perheestään ja kaappanneesta vanhemmastaan.

Siitä ei puhuttu ulkopuolisille, eikä oikeastaan ystävillekään. Ei se ollut sellainen asia mistä avauduttiin tai kerrottiin.

Osalle lapsista keskustelun avaaminen oli kuitenkin ehdoton osa omaa selviytymisprosessia. Haastateltavista kaksi kertoi aikuistuessaan pyrkineensä aktiivisesti käsittelemään jaettuja kokemuksia yhdessä niin sisarusten kuin vanhempiensa kanssa. Perheenjäsenten väliset avoimet keskustelut edellyttivät kuitenkin, että omia haavoja ja tunteita oli työstetty vuosien ajan itsenäisesti esimerkiksi terapian kautta. Puhuminen oli tuonut tapahtumista esiin täysin uusia puolia, joita haastateltavat eivät ole nuoresta iästä johdettujen ymmärtäneet tai joita he olivat tiedostamattaan pyyhkineet mielestään.

No, se ei oo enää ehkä semmonen, joka on harteilla koko ajan taakkana. Mut totta kai, mä valehtelin, jos sanoisin että se suru lähtis pois. Kyllä on ahdistanu monetkin asiat sen ympärillä, mutta se on helpottunu ja siitä puhuminen on auttanut.

Alkoholiongelmaisten vanhempien lapsia tarkastelleen Maritta Itäpuiston väitöskirjatutkimuksen mukaan keskeisin tai jopa ainoa tuki kuormittavassa lapsuudessa ovat lapsen omat sisarukset. Heidän kanssaan on mahdollista puhua sellaisista asioista, joita on muualla haluttu piilotella. Samoja tapahtumia kokeneet sisarukset eivät vähättele toistensa tunteita, toisin kuin aikuisilla on usein tapana. (Itäpuisto 2005, 104.) Myös kaappauksen kokeneille lapsille, erityisesti aineiston nuorimmille, vanhempien sisarusten

tarjoama tuki ja turva niin kaappauksen aikana kuin sen jälkeenkin on ollut tärkeää. Yksin kaapatut lapset ovat joutuneet purkamaan kokemuksiaan itsenäisemmin.

Me ollaan kuitenkin oltu aika vahvoja ja meillä on aina ollut toisemme. Mä mietin sitäkin usein, että se yksin koettu kaappaus olis ollut varmasti monellakin tavalla hyvin paljon traumaattisempaa, kuin se että meillä oli kuitenkin toisemme. Me ollaan aina oltu sellainen tiimi ja pidetty toisistamme huolta.

Yksi haastateltava nosti esiin tuen merkityksen myös omaa perhettä laajemmin. Osalle tarvittava tuki voi löytyä terapiasta, toiselle taas läheisimmistä ystävistä tai sukulaisista. Muiden läsnäolo voi olla merkittävä apu, vaikka samanlaisia kokemuksia ei henkilökohtaisesti jakaisikaan.

Yksinhän ei asioista selviä, että on myös ihmisiä, jotka auttaa sua selviytymään ja tukee elämässä. Se auttaa uskomaan niihin hyviin asioihin elämässä, että on sellaisia vahvoja tukipilareita. Mä en ehkä usko siihen, että ihminen pystyy aivan yksin kaikesta selviytymään. Kyllä sitä tarvii muitakin ihmisiä.

8.3 Ymmärrys ja anteeksianto

Haastateltavat olivat tunteneet vanhempiaan ja jopa ympäröivää yhteiskuntaa kohtaan katkeruutta. Eräs haastateltava oli kokenut, ettei kukaan ollut kiinnostunut hänen tunteistaan, vaikka ymmärsikin myöhemmin aikuisiällä, miksi tilanteessa toimittiin niin kuin toimittiin. Toinen haastateltava oli tuntenut niin suurta vihaa kaapannutta vanhempansa kohtaan, että oli alle kouluikäisenä pohtinut tapoja vahingoittaa tätä. Sama viha oli kulkenut mukana aina aikuisuuteen asti, kunnes hän oli ymmärtänyt, ettei se loppujen lopuksi satuta kuin vain häntä itseään.

Suunnittelin, että otan teroittimen, halaan ja viillän häntä. Sitten hän kuolisi. Lapsi mieltii, kuinka murhata vanhempansa...niin täynnä vihaa. En voi kuitenkaan viettää elämäni vihaamalla häntä.

Aikuisena naisilta on löytynyt paremmin ymmärrystä omien vanhempiensa tekemille ratkaisuille. Niitä ei aina hyväksytä, mutta pyritään kuitenkin jollakin tasolla ymmärtämään. Eräälle haastateltavalle kummankin osapuolen eli omien vanhempien näkemys-

ten kuuleminen oli auttanut hahmottamaan kaappauksen todellisia taustoja. Vaikka lapsuudessa toinen vanhemmista näyttäytyi hyvänä ja toinen pahana, ei todellisuus kuitenkaan ollut näin mustavalkoinen.

Tuossa meidänkin tapauksessa, ehkä [kaapannut vanhempi] koki että se oli hänen ainut vaihtoehto. Jotenkin on helppo syyllistää häntä. Sitä kuitenkin yrittää nyt jotenkin aikuisena ymmärtää myös niitä hänen valintojaan, että minkä takia hän on pääteny siihen.

Yksi haastateltavista oli päättänyt muuttaa takaisin kaapanneen vanhempansa luokse muutama vuosi tapahtumien jälkeen. Arki ei kuitenkaan sujunut odotetulla tavalla, ja haastateltava kertoi tarkastelleensa tuttua kotiseutua uusin silmin. Ympärillä olleet ongelmat näyttäytyivät entistä suurempina ja ahdistavimpina. Vaikka haastateltava ei kokenut sopeutuneensa Suomeen kaappauksen jälkeen erityisen hyvin, oli paluu kaappauksen kohdemaahan auttanut ymmärtämään, miksi se ei ollut lapselle hyvä kasvuymäristö. Mahdollisuus vertailla näitä todellisuuksia toi lisää ymmärrystä vanhempien valintoja kohtaan.

Kun olet jumissa kylässä, missä ihmiset ovat, sori, mutta täysin hulluja, ei se ole paras mahdollinen vaihtoehto. Masennuin syvästi ja olin itsetuhoinen. [- -] Päätin palata takaisin [Suomeen], ja silloin pääsin eroon masennuksesta. Tai tilanne parani huomattavasti, kun muutin takaisin tänne. Sain uusia kavereita, parhaita ystäviä ja poikaystävän. En kuitenkaan suunnittele jääväni Suomeen, tämä ei ole kaikkein hauskin paikka, ja vihaan kylmää.

Ymmärrys vanhempia ja heidän ratkaisuja kohtaan on myös auttanut kaapattuja lapsia sijoittamaan itsensä selkeämmin tapahtumiin. Lapsuusaikojen syyllisyydestä on päästy eroon ja ymmärretty, ettei ehkä edes aidosti tiedä, miksi vanhempien parisuhde ja perhe-elämä päättyi niin kuin se lopulta päättyi.

Sit mä oon kuitenkin ajatellut niin, että se ei ole loppujen lopuksi mun asia lapsena tietää, mitä kahden aikuisen välillä on tapahtunu. Ei mun tarviikaan tietää sitä kaikkea, että mitä heidän välillä on tapahtunu, ja miksei se toiminu.

Pyysin haastateltavia kertomaan haastattelun lopuksi, mitä anteeksianto heille merkitsee. Vastauksissa korostui anteeksiannon keskeinen merkitys jokaisen henkilökohtaisessa uudelleensuuntautumisprosessissa. Vaikka vanhempien ratkaisusta ei oltaisikaan samaa mieltä, ei vuosien aikana kertynyttä taakkaa ja vihansekaista katkeruutta haluttu enää kantaa. Anteeksiannolla haastateltavat pyrkivät päästämään irti siitä vihasta ja pettymyksestä, joka heikensi heidän omaa hyvinvointiaan. Kasvaneen ymmärryksen myötä omat vanhemmat nähtiin uudessa, haavoittuvammassa valossa kuin aikaisemmin. Tämän vaiheen saavuttaminen ei ollut nopeaa, mutta se koettiin yhdeksi selviytymisen merkittävimmäksi mahdollistajaksi. Anteeksiantamisen prosessi onkin yksi keskeisimmistä osista toisistaan vieraantuneiden ihmisten välisen suhteen korjaamiseksi (Hill 2001, 377).

Toisille anteeksianto tarkoitti parantunutta suhdetta omiin vanhempiin. Osa naisista oli lähtenyt aikuisena etsimään kaapannutta vanhempaansa. Tämä koettiin merkitykselliseksi etenkin oman kulttuurillisen identiteetin rakentamiseksi. Juurettomuuden tunne voimistui aikuisiällä, kun omaa kaappauskokemusta ja sen seurauksia oli viimein alettu purkamaan. Eräälle haastateltavista oli tärkeää ymmärtää myös kaapanneen vanhemman kulttuuria. Oman identiteetin rakentaminen vain toisen vanhemman näkemyksiin ja arvoihin perustuen jättää lapsen elämänhistorian osittain vajaaksi. Tämän ymmärryksen myötä myös anteeksiannolle on syntynyt tilaa.

[Anteeksianto] on tosi oleellinen osa mun elämää. Oon kyllä löytäny sitä, mut mä ymmärrän, että kaikille se ei oo mahdollista. Jotkut on niin vaikeita asioita, että niitä ei vaan voi välttämättä antaa anteeksi. Jokainen on yksilö ja tekee omat päätökset siitä, että pystyykö vai eikö. Mä oon halunnu antaa mahdollisuuden itselleni ja [kaapanneelle vanhemmalleni].

Yksi haastateltavista oli elättänyt toivetta uudelleenrakennetusta suhteesta kaapanneeseen vanhempaansa mutta joutunut kerta toisena jälkeen pettymään. Vielä vuosienkaan jälkeen kaapannut vanhempi ei ollut osoittanut olevansa tapahtumista pahoillaan. Viimeisenä ratkaisuna päästää menneisyydestään irti, haastateltava oli lopulta katkaissut kaiken yhteydenpidon kyseiseen vanhempaan. Tästä huolimatta myös hän korosti antaneensa vanhemmilleen anteeksi.

Anteeksianto ei tarkoita, että meidän pitäisi istua alas kahville. [- -] Ymmärrän, miksi hän teki niin kuin teki. Ymmärrän hänen käytöstään. Ymmärrän. Annan siis hänen olla ja toivon parasta. Toivon, ettei hän kuole yksin. Mielestäni se on oikeaa anteeksiantoa.

Monien vaikeiden kokemusten jälkeen naiset kokevat, että heidän ympärillään on kaikesta huolimatta ollut aina paljon rakkautta. Eräs haastateltava muistutti, että hänellä on ollut elämässään välittäviä aikuisia, joista hän on saanut tarvittaessa tukea ja turvaa. Näihin turvallisiin aikuisiin lukeutuu osalla myös omat vanhemmat, vaikka he eivät olisikaan aina toimineet oikein tai niin kuin vanhempien odotetaan käyttäytyvän. Haastateltavat eivät ajatelleet, että kaapanneen vanhemman tavoite olisi ollut lastensa satuttaminen. Osa uskoi, että vanhemman toimintaa ohjasi itse asiassa rakkaus, vaikkakin epätoivoinen sellainen. Tämän lisäksi naiset pitivät vanhempiaan omien kohtaloidensa ja vaikeiden lapsuuden kokemusten uhreina. Lähtökohdat vanhemmuuteen eivät olleet parhaimmat, ja se heijastui myös heidän lastensa elämään.

Sitten toisaalta on paljon ihmisiä, joilla ei oo ollut vanhempia. On orpoja ja isättömiä ja on semmosia vahinkolapsia, joilla ei oo ikinä ollu ketään, joka oikeasti rakastaa ja välittää. Sitten tavallaan itse on niin onnekas, että kuinka kuitenkin on ollu se. Isäkin rakasti meitä, vaikka hän teki väärin.

8.4 Selviytyminen aikuisena

Se päivä [traumaterapian aloittaminen] oli käännekohta. Aloittaessani halusin vain kuolla. En ollut itsetuhoinen, mutta halusin vain kuolla. Toivoin, että en enää heräisi.

Katkelmassa haastateltava kuvailee hetkeä, jolloin pitkään jatkunut pärjääminen muuttui aktiiviseksi selviytymisprosessiksi. Vuosien torjumisen ja vastahakoisuuden jälkeen hän ja muut haastateltavat alkoivat lopulta käsittelemään tapahtunutta, jokainen omalla tavallaan. Cullberg (1991) kutsuu tätä siirtymää *uudelleensuuntautumisvaiheeksi*. Aika kaappauksesta uudelleensuuntautumisvaiheeseen vaihteli, eikä tarkkaa hetkeä kenenkään elämänhistoriasta pysty osoittamaan. Muutos oli kuitenkin oma-aloitteinen, ja sen myötä pyrittiin löytämään tunne oman elämän hallinnasta ja hyväksymään tavanomaisesta poikkeava menneisyys osana henkilökohtaista elämäntarinaa. Erään tutkittavan

tarinassa oman elämänhallinnan menettäminen oli näkynyt esimerkiksi väkivaltaisuu-
tena ja huonoina parisuhteina. Vaikka hän katui väkivaltaista käytöstään, osoittautui se
toisaalta lähtölaukaukseksi positiiviselle muutokselle ja henkiselle kasvulle. Haastatel-
tava oli hakeutunut väkivaltaisille naisille suunnatun vertaistuen piiriin ja ymmärtänyt
tarvitsevansa terapiaa traumaattisten kokemustensa käsittelyyn.

*Joskus ajattelen, että jos voisin muuttaa jotain, niin se olisi ehdottomasti lyöminen. Toi-
saalta, jos en olisi tehnyt niin, en olisi ymmärtänyt kuinka sekaisin olin, enkä olisi ha-
keutunut terapiaan.*

Arkipäiväisinä selviytymiskeinoina haastateltavat mainitsivat muun muassa maalaami-
sen, kirjoittamisen ja lukemisen. Osalle juuri luovuus oli tapa työstää omia tunteita.
Silloin kokemuksia pystyi käsittelemään vapaammin ja objektiivisemmin omalla mu-
kavuusalueellaan, eikä vuosien aikana kertynyttä surua ja pettymystä tarvinnut ilmaista
sanoin. Myös Gibbsin (2009, 87) saamissa tuloksissa luovuuden merkitys korostui. Sen
lisäksi tutkimukseen osallistuneet olivat maininneet esimerkiksi keskustelut itsensä
kanssa ja uusien ystävyysuhteiden solmimisen. (Mts.) Niin sanotun tavallisen arjen
viettämistä pidettiin aineistossa tärkeänä tapana edistää omaa hyvinvointia.

*Poistuminen kotoa ja sängystä. Pakotin itseni tekemään asioita. Yritin myös ajatella
asioista positiivisemmin, koska aikaisemmin olin sitä mieltä, että kaikki on kurjaa.*

Lawrence Calhoun ja Richard Tedeschi (1999, 11) kutsuvat tätä käännekohtaa *posttrau-
maattiseksi* tai *trauman jälkeiseksi kasvuksi* (*posttraumatic growth*). Tällä he tarkoitta-
vat yksilön elämässä tapahtuneita vastoinkäymisiä tai traumaattisia kokemuksia seuran-
nutta positiivista muutosta. (Mts.) Posttraumaattisen kasvun käsitteellä pyritään haasta-
maan ajatusta siitä, että traumaattisilla kokemuksilla olisi ainoastaan negatiivisia seu-
rauksia. Loppujen lopuksi vain pienelle osalle ihmisiä muodostuu pitkäaikaisia psyyk-
kisiä ongelmia vastoinkäymisten myötä. (Calhoun & Tedeschi 2004.) Kasvu ei tapahdu
hetkessä, vaan sitä ennen ihmisellä on pitänyt olla riittävästi aikaa reflektoida tapahtu-
nutta. Calhoun ja Tedeschi eivät kuitenkaan puhu arjen stressitekijöistä, vaan kokemuk-
sen on oltava niin merkittävä, että se ikään kuin katkaisee yksilön johdonmukaisen elä-
mänkulun. (Bellizzi 2004, 269.) Kansainvälinen lapsikaappaus ei välttämättä itsessään
ole lapsen elämässä traumaattinen kriisi, mutta kuten esittelemästäni aineistosta on
noussut esiin, saattaa tapahtumiin liittyä lasta traumatisoivia lieveilmiöitä.

Traumaa seuraavia positiivisia muutoksia ovat esimerkiksi parantuneet ihmissuhteet, uudet mahdollisuudet, kokemuksista vahvistuminen, lisääntynyt arvostus elämää kohtaan ja hengellinen kehitys (Calhoun & Tedeschi 2004). Viimeisin ei kuitenkaan nousut merkittävästi esiin omassa aineistossani. Paradoksaalisesti posttraumaattista kasvua kokeneet ovat kertoneet tuntevansa itsensä samanaikaisesti sekä entistä vahvemmaksi että haavoittuvaisemmaksi (mt.).

Kyllä se on vaikuttanu tosi paljonkin, että turvattu rauhallinen lapsuus ois varmaan ollut aika erilainen. Ois ehkä pärjänny paremmin koulussa ja tietyllä tapaa kunnioittanu itseensä enemmän. Toisaalta aina on ollu draivia, vaikka ne edellytykset on ollu huonompia jo ihan meidän taustan takia. Kieli on vaihtunu niin monta kertaa ja on ollu irtonainen perhe-elämä. Ei ehkä oma [taakse jäänyt vanhempi] oo aina pystyny olemaan se maailman tasapainoisin ihminen.

Tässä ristiriidassa voidaan nähdä sekä hyvää että huonoa. Hallitessaan haavoittuvaisuus voi aiheuttaa yksilössä entistä enemmän pelkoa ja ahdistusta ympäröivän maailman vaarallisuudesta erityisesti, jos trauma ohjaa pitämään muita ihmisiä uhkana. Toisaalta kyseinen paradoksi tuo esiin realiteetteja siitä, että mitä tahansa voi todella tapahtua kenelle tahansa. Parhaimmillaan tämä herättää ihmisissä myötätuntoa muita vaikeita kokemuksia läpikäyneitä kohtaan. (Calhoun & Tedeschi 2004; 1999, 12-13.) Myös haastattelemiä naisia peräänkuuluttivat ymmärrystä niin toisiltaan kuin muilta ihmisiltä.

En halua sympatiaa itselleni, mutta haluan ihmisiltä empatiaa. On ihmisiä, jotka sitä todella tarvitsevat.

Tutkimukseeni osallistuneet naiset kokivat, että lapsuudenkokemukset olivat tehneet heistä entistä vahvempia. Vaikka edeltäviin vuosiin oli kuulunut surua, turvattomuutta ja jopa masennusta, oli näitä kokemuksia lopulta opittu myös arvostamaan. Naiset kertoivat nyt ylpeänä, kuinka he olivat päässeet elämässään eteenpäin kaikista hidasteista ja vastoinkäymisistä huolimatta. Eräs naisista kertoi löytäneensä kokemuksistaan kuitenkin paljon hyvää. ”Ehkä mä oon sen verran hullu, että mä en halua uskoa, että meidän menneisyys täysin sais määritellä meitä”. Vaikeista kokemuksista voi oppia, ja siinä on hänen mukaansa nähtävä kauneutta. Erilaisten elämänmuutosten myötä jou-

dumme muovaamaan elämäntarinaamme yhä uudelleen (Hänninen 1999, 48). Haastatteluvien kertomuksissa lapsuudenkokemusten uhri sai aikuisuudessa uuden identiteetin kokemustensa vahvistamana selviytyjänä.

Mä mietin sitä, että jos mä oisin kasvanu turvallisessa perheessä, mikä on se ihanne, niin olisinko mä näin vahva ihminen. Pystyisinkö mä kestämaan niin paljon vaikeita asioita? Näkisinkö mä niin laajasti asioita kuin mä nyt nään? [- -] Aina kun mulla on vaikeeta elämässä, niin mä mietin, miten paljon eteenpäin on päässy kaikesta huolimatta. Kaikista niistä esteistä huolimatta.

Kaappaus ja siihen liittyvät traumat näkyivät vielä osittain naisten elämässä, ja ainakin yksi heistä kävi terapiassa edelleen. Naisten oli esimerkiksi yhä vaikea luottaa muihin, ja yksi heistä kertoi pettyvänsä herkästi, jos toinen ihminen poistuu hänen elämästään yllättäen. Omasta kokemuksestaan kertomista ei kuitenkaan koettu enää yhtä vaikeaksi kuin nuoruudessa, ja lapsuuden puhumattomuudesta ja oman tarinan salailusta on opittu päästämään irti. Naiset olivat haastattelussa hyvin avoimia ja jakoivat kanssani hyvinkin yksityiskohtaista tietoa. Osa haastateltavista kertoi haluavansa jakaa oman tarinansa, jotta kaappauksen unohdetut uhrin eli lapset saisivat itse oman äänensä kuuluviin. Moni heistä oli ajatellut lapsuudessaan, ettei muita heidän kaltaisiaan ole edes olemassa. Tämän lisäksi tarinankerronta vahvistaa haastateltavien omaa uudelleenrakennettua identiteettiä. Vaikka kaappaus on ollut käännekohta naisten elämässä, eivät he määrittele itseään kyseisen kokemuksen kautta.

Joo, en mä koe tästä puhumista epämiellyttäväksi tällä tavalla, kun juttelen sun kanssa. Nyt kerroin enemmän yksityiskohtia, kuin kertoisin muille. Haluan kuitenkin puhua tästä, en mä halua piilotella asioita itsestäni. [- -] Tämä oli kuitenkin merkittävä osa mun elämää.

Elämää järjestyttävät kokemukset muuttavat prioriteettejamme ja kyseenalaistavat arvojamme. Traumasta selviytymisen myötä haastateltavat olivat löytäneet uusia intohimoja ja asettaneet itselleen tulevaisuuden tavoitteita. Mahdollisuus opiskella ja saavuttaa sen myötä omia urahaaveita oli naisten elämän keskiössä haastatteluhetkellä. Omasta menneisyydestä ei koettu enää häpeää, mutta muistot kulkevat edelleen mukana. Selviytyminen on matka, joka jatkuu läpi elämän. Haastateltaville selviytyminen näyttäytyi pit-

käaikaisena itsensä kehittämisen projektina. Kaappauskokemuksista selviytyminen tar-
koitti heille itsensä ja arvonsa löytämistä ja mahdollisuutta määrittää oman elämän nar-
ratiivi nyt itse.

*Jotenkin ajattelen, että kaikki tapahtuu niin kuin pitääkin. Se oli polku, joka mun piti
kulkea löytääkseni itseni. Olisin tosi erilainen ihminen, jos olisin kasvanut Suomessa.
Olisin täysin eri ihminen. Se ei kuitenkaan ollut minun tie kulkea.*

9 Johtopäätökset

Olen tarkastellut pro gradu -tutkielmassani toisen vanhempansa kaappaamiksi tulleiden lasten elämäkertoja ja heidän tapojaan selviytyä kokemuksistaan. Aineiston muodostaa kolmen haastatteluhetkellä 19-36-vuotiaan naisen jakamat henkilökohtaisen tarinavaran osat, kerrotut tarinat. Haastavin vaihe tutkielmassani oli sopivien haastateltavien löytäminen ja motivoiminen. Yhteyden kyseisiin naisiin sain lopulta Kaapatut lapset ry:n toiminnanjohtajan kautta. Olen esitellyt keräämäni aineiston ja tutkimuksen eri vaiheita tarkemmin luvussa 5.

Lähestyn aihetta ensisijaisesti kolmen kysymyksen kautta:

1. Millainen kokemus kansainvälinen lapsikaappaus on kaapatun lapsen näkökulmasta?
2. Miten kaapatut lapset selviytyvät kaappauskokemuksistaan eri elämänvaiheissaan?
3. Millaisia merkityksiä kaapatut lapset antavat kokemuksilleen?

Seuraavassa kahdessa kappaleessa pohdin keräämästäni aineistosta nousseita tuloksia, tutkimukseni pätevyyttä sekä mahdollisia tulevaisuuden jatkotutkimusaiheita.

9.1 Kaappauksen uhrista itsenäiseksi selviytyjäksi

Olen kiinnittänyt pro gradu -tutkielmani (luku 3) osaksi lapsuudentutkimuksen kenttää, jonka lapsilähtöinen tutkimusote on saanut 2000-luvulla laajasti jalansijaa psykologian ja kasvatustieteiden ohella myös sosiaalitieteissä (Kehily 2009). Kansainvälistä lapsikaappausta voidaan pitää merkittävänä lapsuudenkokemuksena, jonka vaikutukset näkyvät vielä aikuisuudessa. Haastateltavieni mukaan kaappaus oli heille traumaattinen kokemus, jonka seurauksena heidän on ollut muun muassa vaikea sopeutua uuteen ympäristöön ja luoda merkityksellisiä ihmissuhteita myöhemmin elämässään. Näistä kokemuksista selviytymistä olen lähestynyt Johan Cullbergin (1991) kriisiteoreettisen

mallin (luku 4.1) kautta. Kaikki haastatteleman naiset olivat käyneet läpi mallin eri vaiheet, joista viimeisintä he kutsuivat selviytymiseksi.

Luvuissa 6, 7 ja 8 esittelemäni kertomusten analyysin kolme vaihetta kuvasivat naisten elämän, niin sanotun kokonaistarinan kannalta keskeisimpiä episodeja, joita olivat muun muassa kaappaustilanne, elämä kohdemaassa sekä paluu takaisin Suomeen. Ensimmäisenä tarkastelin varhaislapsuutta ja kaappauksen aikaisia tapahtumia. Naisista kaksi kertoi viettäneensä omien sanojensa mukaan ”tavallista” lapsuutta ennen odottamatonta muutosta. Kolmannen naisen varhaislapsuus oli jo itsessään ollut kuormittava vanhempien päihteidenkäytön seurauksena. Osalla haastateltavista ei kuitenkaan ollut omia muistoja varhaisilta vuosilta, vaan he perustivat ajatuksensa muilta kuultuihin tarinoihin. Tästä syystä on lähes mahdotonta sanoa, olivatko kaappaukset todella yllätyksiä lasten lisäksi myös taakse jääneelle vanhemmalle. Perhetaustalla ei kuitenkaan näyttänyt olevan vaikutusta siihen, millainen itse kaappauskokemus lapsille lopulta oli. Kaappausaikaa varjostivat muun muassa vanhempien laiminlyönti ja ajoittainen väkivalta. Kaapatut lapset eivät olleet poissaolonsa aikana juurikaan yhteydessä Suomeen, mikä ainakin kahdessa tapauksessa oli vieraannuttajavanhemman toiminnan selkeä tavoite. Tätä voidaan pitää lapsen elämässä eräänlaisena menetyskriisinä (Hammarlund 2010, 93), joka näyttäytyi esimerkiksi suruna ja yksinäisyytenä. Lapset käyttivätkin monia erolapsille tyypillisiä selviytymiskeinoja, kuten vetäytymistä, torjuntaa ja omaan mielikuvitusmaailmaan häviämistä (Makkonen 2009, 174). Turvallisten aikuisten puuttuessa kaapatut lapset turvautuivat vanhimpiin sisaruksiinsa. Nuoresta iästään huolimatta he joutuivat usein ottamaan ikään kuin toisen vanhemman roolin.

Paluu Suomeen ei tapahtunut haastateltavien kohdalla kivuttomasti. Perillä odottivat uudet ongelmat; uusi kieli, kulttuuri ja vanhempi, josta viimeisimmät muistot olivat ajalta ennen lähtöä. Jälleen kerran lasten oli luovuttava tutusta ympäristöstä, mikä teki siirtymästä erityisen haastavan (Pollock & Van Reken 1999). Tulokset osoittivat palauttamiseen toistavan herkästi itse kaappaustilannetta, siten aiheuttaen lapsille esimerkiksi masennusta. Kahdelle haastateltavalle tämä tarkoitti yhteydenpidon katkeamista kaappanneeseen vanhempaan täysin. Omat kokemukset herättivät palanneissa nuorissa häpeää, eikä tapahtuneesta keskusteltu kotona. Lisäksi voimakas tarve olla ”normaali”, samanlainen kuin muut nuoret, ei tehnyt heistä vastaanottavaisia juuri minkäänlaiselle avulle. Tämä kuitenkin muuttui, kun vuosia yksin kannettu taakka kävi liian painavaksi.

Pääasiassa terapian kautta syntynyt ymmärrys ja hyväksyntä niin vanhempien ratkaisuja kuin itseäänkin kohtaan, auttoivat antamaan anteeksi ja päästämään katkeruudesta irti.

Tulkintojeni perusteella kaappauskokemuksen merkityksistä syntyy kaksi erillistä, mutta toisiansa täydentävää narratiivia. Ensimmäinen alkaa heti lapsuudessa ja kutsun sitä uhrin tarinaksi. Haastateltavat aloittivat tarinansa kaappaushetkestä ja ajasta toisen vanhempansa kaappaamana. Lapset saivat tarinoissa passiivisen roolin, missä he olivat lähinnä tapahtumien kohteena. Tarinat kertoivat, etteivät lapset todellisuudessa edes ymmärtäneet, mitä heidän ympärillään tapahtuu. Haastattelemilleni naisille kaappaus tuli täysin yllättäen, eikä vanhempi ollut osoittanut lähdöstä lapsilleen minkäänlaisia merkkejä. Vaikka tekijä oli kaikissa tapauksissa lapsen oma vanhempi, herätti kaappaus heissä turvattomuutta ja pelkoa. Tässä vaiheessa tarinaa lapsen selviytymistä voidaan pitää pärjäämisenä ja annettuihin olosuhteisiin sopeutumisenä. Hetkeä, jolloin kertoja siirtyy tarinasta seuraavaan eli uhrista selviytyjäksi, ei voida osoittaa tarkasti. Selviytymisellä tarkoitan tässä yhteydessä prosessia, jolloin lapsi alkaa työstämään tapahtunutta ja kokee voivansa vaikuttaa oman tarinansa kulkuun. Kertomusten perusteella voidaan sanoa, että terapian aloittaminen toimi naisilla tämän vaiheen ponnahduslautana. Uhrin ja selviytyjän tarinat esiintyvät todellisuudessa kuitenkin limittäin. Esimerkiksi Suomeen palatessaan kokemuksia ei olla vielä hyväksytty osaksi omaa tarinaa, mutta tunteita on jo aloitettu käsitellä tietoisesti tai tiedostamatta.

Saatujen tulosten perusteella voidaan todeta, että kaappauksessa on ollut haastateltavien elämässä kyse traumaperäisestä kriisistä. Tapahtuma on järkyttänyt lasten arjen perusteita ja haastanut heidän identiteettiään. Selviytyminen näyttäytyy kertomuksissa oman minän ja sisäisen tarinan uudelleenrakentamisprosessina. On tyypillistä, etteivät trauman läpikäyneet koe olevansa enää sama ihminen kuin ennen (Brison 1999, 39). Toisaalta voidaan pohtia, voiko kukaan sanoa olevansa se sama ihminen kuin varhaislapsuudessaan. Haastateltavat kokivat, että kaappaus oli vahvistanut heitä ihmisinä. Itsensä löytäminen ja kokemusten hyväksyminen osaksi omaa tarinaa mahdollistivat pääsyn eteenpäin.

Laadullisen tutkimuksen avulla pyritään selittämään erilaisia kulttuurillisesti ymmärrettyjä ilmiöitä, muttei tuottamaan universaaleja totuuksia. (Alasuutari 1993, 46.) Tämä

korostuu erityisesti narratiivisessa tutkimuksessa, sillä aineiston muodostavat tyypillisesti pienen joukon omakohtaiset tarinat. Tutkielmani on siten nähtävä kuvaavan vain haastatteluihin osallistuneiden omia kokemuksia. Totean silti, että saamani tulokset olivat samansuuntaisia aikaisempien kaapattujen lasten kokemuksiin keskittyneiden tutkimusten (esim. Greif & Hegar 1992; Gibbs 2009) kanssa. Tulosten luotettavuuden varmistamiseksi olenkin pyrkinyt mahdollisimman avoimeen ja systemaattiseen analyysiprosessiin. Vaikka tutkimus olisi käytännössä toistettavissa samankaltaisena, täysin vastaavaa lopputulosta ei ole mahdollista saavuttaa, sillä narratiivinen tutkimus nojaa vahvasti vuorovaikutuksessa syntyneeseen tulkintaan. Väitöskirjassaan Jaana Anglé (2014, 67) muistuttaakin jokaisen liittävän lukemansa tarinat osaksi henkilökohtaista tarinavarastoaan. Tällöin kertomusten lopullinen tulkinta ja ymmärrys jäävät aina viime kädessä lukijalle.

9.2 Pohdinta ja jatkotutkimuskysymyksiä

Keskustellessani muiden kanssa tutkielmani aiheesta olen saanut pääasiassa kahdenlaisia reaktioita. Ensinnäkin, ilmiö herättää ihmisissä kovasti kiinnostusta, ja olen keskustellut kansainvälisistä lapsikaappauksista monet tovit niin tuttujen kuin tuntemattomien kanssa. On haluttu tietää tarkemmin, miten kaappaus oikeastaan määritellään, ja ketä se Suomessa koskettaa. Tämä kiinnostus on kannustanut omaa kirjoitusprosessiani eteenpäin, sillä olen kokenut, että aiheesta todella halutaan tietää enemmän, vaikka sitten pro gradu -tutkielmani muodossa. Toisaalta, aiheeni on kerännyt myös ihmetystä. On argumentoitu, ettei ilmiötä kannattaisi tutkia, sillä se koskettaa vain muutamia kymmeniä suomalaisia vuosittain. Lisäksi on epäilty, ettei kokemus juurikaan edes vaikuta lapsiin, sillä heidän ovat vanhempansa seurassa. Näin voi toki olla ja onkin joissakin tilanteissa. Oma aineistoni on kuitenkin osoittanut, että kaappaustilanteet ovat aina monitasoisia kokemuksia, eivätkä voi siten olla täysin neutraaleita. Kokemus saa lapsissa aikaan hämmennystä ja vaatii uuteen ympäristöön sopeutumista (Efrat & Newman 2016, 420), vaikka olosuhteisiin ei liittyisi esimerkiksi fyysisistä kaltoinkohtelua tai muita pelonlähteitä. Lisäksi kaappaus rikkoo aina kansainvälisesti ratifioituja lapsen oikeuksia. Väitän, että aiheen tuntemattomuus vahvistaa uuden tutkimustiedon tarpeen. Kuten mainittu, yksi tutkielmani keskeisimpiä motivaattoreita on ollut mahdollisuus välittää heidän tarinoitansa, jotka eivät muuten tulisi kuulluiksi.

Vaikka kaapattujen lasten määrä on Suomen lapsiväestöön suhteutettuna pieni, kaappausuhan alla elävien perheiden todellista määrää ei voida tarkasti tietää. Kansainväliset lapsikaappaukset ovat ilmiönä poikkeuksellisia, sillä kärjistyessään tapaukset politisoivat yksityiset huoltoriidat. Tällöin yksityisestä tulee julkista, jotain itseään suurempaa. Pahimmassa tapauksessa kaappaus heijastuu diplomaattisiin ulkosuhteisiin, jolloin yksittäisestä lapsesta ja tämän perheestä tulee politiikanteon välikappale. Näin tiedetään käyneen esimerkiksi Salosten tapauksessa, kun alle kouluikäisen pojan huoltajuuskiista kärjistyi Suomen ja Venäjän väliseksi konfliktiksi (Malin 2012). Perheen oikeudenkäynneissä kuultiin kommentteja jopa presidenttejä myöten (Laakso 2012). Vastaavia esimerkkejä löytyy myös muualta. Esimerkiksi Japani tunnetaan erityisen haastavana kohteena, sillä lapsia ei juurikaan saada palautettua takaisin. Elokuussa 2019 yhdysvaltalainen, kanadalainen, ranskalainen, italialainen ja japanilainen vanhempi tekivät Japanista kootun valituksen YK:n ihmisoikeusneuvostolle, sillä sen katsotaan rikkovan niin lapsen oikeuksien sopimusta kuin Haagin lapsikaappaus sopimusta. (Denyer 2019; Zimeray & Finelle Avocats 2019.) On siis perusteltua todeta, ettei kaappausten määrän tarkastelu anna täysin tyhjentävää vastausta ilmiön laajuudesta ja merkityksellisyydestä.

Yksi tutkielman haasteista on luonnollisesti pro gradulla asetetut realiteetit, joiden koen tulleen ajoittain vastaan esimerkiksi aineistonkeruun yhteydessä. Koska kaikki haastateltavani olivat naisia, ei esimerkiksi mahdollisia sukupuoliin liittyviä eroavaisuuksia voinut analysiini yhteydessä tarkastella. Toisaalta naiset tulivat hyvin erilaisista elämäntilanteista, joten mahdollisimman uskottavan ja yhtenäisen mallitarinan rakentaminen osoittautui työlääksi. Oletin analyysiä aloittaessani, että erityisesti omasta tahdostaan kaappauksen vanhemman luokse jääneen tarina olisi vaikea sovittaa muiden kanssa yhteen. Eroavaisuuksia toki löytyi, mutta yllätyksekseni keskeiset tapahtumat ja tunteet toistuivat elämäntarinasta toiseen. On tietysti huomioitava, että saman yhteyshenkilön kautta kerätyt haastateltavat kuvaavat mahdollisesti melko yhtenäistä joukkoa. Kaikki perheet eivät ole Kaapatut lapset ry:n piirissä, ja haastatteluun osallistuneet ovat mahdollisesti käsitelleet kokemuksiaan monia muita vahvemmin. Käsittekseni mukaan moni haastattelusta poisjättäytynyt oli lopulta kokenut ajatuksen vanhojen kokemusten purkamisesta liian raskaaksi. Tästä voidaan päätellä, että haastateltaviksi on valikoitunut ainoastaan joukko ns. selviytyjiä. Tulokset eivät siten kerro, miksi jotkut onnistuvat ja toiset epäonnistuvat omassa selviytymisprosessissaan. Pohdin pitkään, kuinka tulisin

raportoimaan haastatteluista niiden sensitiivisyyden takia, sillä halusin anonymisoida esittelemäni lainaukset mahdollisimman hyvin. Säilyttääkseen tieteellisen uskottavuuden ja tarinoiden realistisen kuvaavuuden, tutkijan on kuitenkin kyettävä esittämään todisteita perusteltujen huomioidensa tueksi (Polkinghorne 1995, 18). Huomasinkin siis nopeasti, ettei tuloksia voisi juurikaan esitellä ilman konkreettisia esimerkkejä. Palautin lopulta lainauksiin joitakin aikaisemmin poistamiani yksityiskohtia, jotka olivat mielestäni relevantteja analyysin ymmärrettävyyden ja johdonmukaisuuden takia.

Kansainvälisiä lapsikaappauksia tulisi tutkia yhä enemmän sosiaali- ja yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä. Kuten tulokseni osoittavat, lapset vaikuttavat olevan kaappauksen näkymättömiä uhreja. Vaikka kaappausajan traumaattisuus ymmärretään, sivuutetaan kotiinpaluun sujuvuuden merkitys liian usein. Kun tiedämme tarkemmin kaappauksen vaikutuksista lasten hyvinvointiin, voimme sen valossa alkaa rakentaa ennaltaehkäiseviä sosiaali- ja perhepoliittisia ratkaisuja ja interventioita. Tällaisen tutkimuksen toteuttamisen haasteena niin kansainvälisesti kuin kansallisesti tulee myös tulevaisuudessa olemaan tutkittavan kohderyhmän sirpaleisuus. Kaapattuja lapsia ei välttämättä yhdistä perhetausta, uskonto, kulttuuri tai muu tekijä, eikä heitä todennäköisesti löydä samojen palveluiden piiristä. Olisikin tärkeää, että palaaville lapsille ja heidän perheilleen on tarjolla esimerkiksi terapia- ja lastensuojelun palveluita. On kohtuutonta olettaa, että lapsi palaisi hihkuen ja sopeutuisi takaisin Suomeen hetkessä. Sen sijaan hän kaipaa tukea lähimmäisiltään, ammattilaisilta ja ympäröivältä yhteiskunnalta. Palautuksen olosuhteilla voi olla pitkäaikaisia seurauksia aina aikuisuuteen asti. (Haviv 2007, 1-2.) Kuten analyysini kappaleessa 7 kuvasin, monille lapsille vaihtuva kieli ja sosiaaliset ympyrät aiheuttivat vaikeuksia koulumaailmassa ja ihmissuhteissa. Koulu- ja henkilökunta, kuten opettajat, rehtorit, kuraattorit ja terveydenhoitajat, on erityisen keskeisessä roolissa niin ennakoivien tekijöiden tunnistamisessa, että kotiinpaluun tukemisessa. Kaapatut lapset ry:n strategian (2015-2019) mukaisesti myös muita viranomaisia on koulutettava kansainvälisiin lapsikaappauksiin liittyen yhä enenevässä määrin. Esimerkiksi suurlähetystöt ja konsulaatit saattavat edistää kaappauksia myöntämällä lapsille passeja vajain tiedoin.

Kirjoitusprosessi herätti myös muita mielenkiintoisia jatkoaiheita. Olisi kiinnostavaa tarkastella esimerkiksi valtiovallan roolia kaappauksen mahdollistajana. Kansainvälisistä sopimuksista johtuen valtio ikään kuin asettautuu yhdeksi perheen osapuoleksi,

jolla on valtaa määritellä perhesuhteita uudestaan. Haastavia kaappaustilanteista tekee juurikin se, etteivät maat esimerkiksi jaa yhteistä perhekäsitystä. Onko mahdollista, että ympäröivä yhteiskunta ja sen asettamat normit itsessään aiheuttavat kaappauksia? Tällä viitataan tilanteeseen, jossa lastensa huoltajuudesta taistelevat vanhemmat eivät koe tulleensa kohdelluiksi tasavertaisina vaikkapa sukupuolensa tai kansalaisuutensa takia. Epätoivoisissa tilanteissa epätoivoiset ihmiset päätyvät epätoivoisiin ratkaisuihin. Myös haastattamani naiset kokivat, etteivät he kaappausten kohteine tulleet kuulluiksi ero- ja kaappausprosessin aikana. Tämä siitä huolimatta, että esimerkiksi Haagin lapsikaappaussovimuksen keskeisenä tehtävänä pidetään lapsen edun tavoittelua.

Tein mielenkiintoisen huomion luvussa 7.2, kun kuvasin lyhyesti naisten näkemyksiä suomalaisuudesta ja sen vaikutuksista sopeutumisen haasteellisuuteen. Suomi itsessään näyttäytyi tarinoissa turvallisena ja tehokkaasti toimivana maana. Näistä positiivisista tekijöistä huolimatta naiset eivät kuitenkaan kokeneet itseään tervetulleiksi ja suunnittelivat lähtöä muualle. Aihe on kuitenkin niin laaja, erityisesti jos sen ymmärtää koskettavan myös muita kuin kaapattuja lapsia, ettei siihen syventyminen olisi ollut tutkielmani yhteydessä mahdollista. Tähän ei ollut mielekästä pysähtyä kyseistä lukua enempiä siitäkään syystä, etteivät naiset juurikaan itse korostaneet kahden kulttuurin haasteita, vaan ennemminkin kokivat tärkeäksi vahvistaa tätä puolta omasta identiteetistään.

Vaikka kaappauskokemusten vaikutuksia tulee tutkia, on vältettävä, ettei kaapattujen lasten elämää leimaavaksi narratiiviksi muodostu vain sankarillinen selviytyjä tai kohtalonsa kahlitsema uhri. Kokemusten käsittelyn myötä traumaattiset tapahtumat tulevat luonnollisesti osaksi omaa elämäntarinaa ja -historiaa, mutta niitä ei tarvitse liittää osaksi itseään ja omaa identiteettiään. Tästä syystä ilmiötä ei tule lähestyä ainoastaan ongelmalähtöisesti, sillä silloin löydämme luonnollisesti vain ongelmia (Hokkanen 2005, 102). Psykologi Stephen Joseph (2012) käyttää vaasi-metaforaa kuvaamaan elämässä kohtaamiamme merkittäviä käännekohtia. Kun vaasi särkyä, pyrimme korjaamaan sen pikaisesti entiselleen, ja sellaiseksi se voi vahvistettujen liitosten avulla korjaantuakin. Monille ihmisille traumaattiset kokemukset ovat juuri tällaisia. Ne järkyttävät hetken, mutta palaset loksahtavat nopeasti takaisin paikoilleen. Iskun ollessa odotettua vahvempi, vaasi voi pirstaloitua pienempien palasiksi. Yrityksistä huolimatta vaasia ei voi korjata enää entiseen muotoonsa. Tämän muutoksen hyväksytyään, ihmi-

sillä on Josephin (mt.) mukaan kyky kerätä palaset yhteen ja rakentaa niistä jotakin täysin uutta. Tällöin vaasin sirpaleista syntyy mosaiikki; entistä vahvempi, entistä kauniimpi.

Päätän pro gradu -tutkielmani erään haastateltavan ajatukseen omasta kaappauskokemuksestaan ja henkilökohtaisista vastoinkäymisistä. Koen lainauksen kiteyttävän ansiokkaasti sen, mitä toivon tutkielmastani lukijalle jäävän. Haastateltavien tarinat olkoot arvokas esimerkki niin lapsen kuin aikuisen samanaikaisesta sitkeydestä ja haavoittuvaisuudesta. Kaappauskertomukset paljastavat tietynlaisen vastoinkäymisten paradoksin. Yhtäällä ne rikkovat ja jättävät yksin, toisaalta ne kasvattavat ja tuovat ihmisiä yhteen. Oma polku ei ole aina helppo ja turvallinen, mutta perille päästessä on helpompi hengittää.

On surullista, että pitää käydä todella vaikeita kokemuksia läpi, että löytää oman paikkansa. Koulu maistuu paljon paremmin, menestys tuntuu paljon paremmalta, hyvä kumppani, terveet lapset. Ehkä se ei olekaan niin paha. Se oli vain polku, joka minun piti kulkea. Olen ihan sujut sen kanssa. Olen sujut sen kanssa nykyään. Elämäni on ollut hyvin erilainen, mutta minä selvisin.

Lähteet

- Aarni, A., Isaksson, P., Khan, A. M., & Räisänen, T. (2008). Lapsikaappausuhka elämän varjona. Äitien kokemuksia suomalaislamilaisesta perheestä. Helsinki: Edita.
- Agopian, M. W. (1981). Parental child-stealing. Lexington, MA: Lexington Books.
- Alasuutari, P. (1993). Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Anglé, J. (2014). Maahanmuuttajan puolisona Suomessa: narratiivinen tutkimus kestävästä monikulttuurisista avioliitoista. Väitöskirja. Lapin yliopisto.
- Atkinson, R. (1998). The life story interview. Sage.
- Atkinson, R. (2007). The life story interview as a bridge in narrative inquiry. Handbook of narrative inquiry: Mapping a methodology, 224-245.
- Bellizzi, K. M. (2004). Expressions of generativity and posttraumatic growth in adult cancer survivors. *The International Journal of Aging and Human Development*, 58(4), 267-287.
- Brison, S. J. (1999). Trauma Narratives and the Remaking of the Self. *Acts of memory: Cultural recall in the present*, 39-54.
- Byng-Hall, J. (2002). Relieving parentified children's burdens in families with insecure attachment patterns. *Family process*, 41(3), 375-388.
- Calhoun, L. G., & Tedeschi, R. G. (1999). Facilitating posttraumatic growth: A clinician's guide. Routledge.
- Cullberg, J. (1991). Tasapainon järkkyyssä: Psykoanalyttinen ja sosiaalipsykiatrinen tutkielma. Helsinki: Otava.
- Denyer, S. (2019) Parental child abduction becomes a diplomatic embarrassment for Japan ahead of G7. *Washington Post*.
- Dickson-Swift, V., James, E. L., Kippen, S., & Liamputtong, P. (2007). Doing sensitive research: what challenges do qualitative researchers face? *Qualitative research*, 7(3), 327-353.

Erkkilä, R. (2009). Narratiivinen kokemuksen tutkimus: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa: Latomaa, T. & Perttula, J. (toim.) Kokemuksen tutkimus: Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen (3. p.). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Eronen, T. (2012). Lastenkoti osana elämäntarinaa-narratiivinen tutkimus lastenkodissa asuneiden kertomuksista. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Eth, S., & Pynoos, R. (1985). Developmental perspective on psychic trauma in childhood. *Trauma and its wake*, 1, 36-52.

Eurooppalainen yleissopimus lasten huoltoa koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja lasten palauttamisesta (56/1994). Saatavilla sähköisesti: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1994/19940056> (Haettu 12.1.2019)

Greif, G. (2009). The Long-Term Aftermath of Child Abduction: Two Case Studies and Implications for Family Therapy. *American Journal of Family Therapy*, 37(4), 273–286.

Greif, G. L. & Hegar, R. L. (1992). Impact on children of abduction by a parent: A review of the literature. *American journal of orthopsychiatry*, 62(4), 599-604.

Häkkänen-Nyholm, H. (2010). Lapsen vieraannuttaminen toisesta vanhemmasta erotilanteessa. *Duodecim*, 126(5), 499-505.

Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2009). Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus. Teoksessa: Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.): Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Hammarlund, C. (2010). Kriisikeskustelu: Kriisituki, jälkipuinti, stressin ja konfliktien käsittely (2. päivitetty laitos.). Helsinki: Tietosanoma.

Hänninen, V. (1999). Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.

Haviv, L. (2007). Re-framing Recovery: An Overview of the Kid Gloves Approach to Handling Abducted Children. *Take Root Grey Papers*.

Hague Conference on Private International Law (2017) A statistical analysis of applications made in 2015 under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction.

<https://www.hcch.net/en/publications-and-studies/details4/?pid=6598&dtid=32>

(Haettu 18.9.2019)

Hague Conference on Private International Law (2019). Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction

<https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=24> (Haettu

18.9.2019)

Hill, E. W. (2001). Understanding forgiveness as discovery: Implications for marital and family therapy. *Contemporary family therapy*, 23(4), 369-384.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2012) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hokkanen, T. (2005). Äitinä ja isänä eron jälkeen: yhteishuoltajavanhemmuus arjen kokemuksena (No. 267). Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Hyvärinen, M. (2010). Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa: Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

Itäpuisto, M. (2005). Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eletystä lapsuudesta. Väitöskirja. Kuopion yliopisto

Joseph, S. (2012). What Doesn't Kill Us: A guide to overcoming adversity and moving forward. UK: Hachette.

Jurkovic, G. J. (2014). Lost childhoods: The plight of the parentified child. Routledge.

Kaapatut lapset ry (2014) Strategia vuosille 2015-2019.

<https://ensijaturvakotienliitto.fi/kaapatutlapset/wp-content/uploads/sites/17/2016/11/STRATEGIA-2015-19.pdf?x98731>. (Haettu 8.12.2019)

Kaapatut lapset ry (2019). Kaappaustilastoja 2018.

<https://ensijaturvakotienliitto.fi/kaapatutlapset/tietoa/#lapsikaappaustilastoja> (Haettu 19.12.2019)

Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (2009). Ero, vanhemmuus eron jälkeen ja eroauttaminen tutkimuskohteina. Teoksessa: Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.): Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

Kaivosoja, M. & Auvinen, M. (2003). Raportti viranomaisyhteistyöstä lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvissä kiistatilanteissa. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita (2). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Karlsson, L. (2010). Lapsinäkökulmainen tutkimus ja aineiston tuottaminen. Teoksessa: Kallio, K. P., Ritala-Koskinen, A. & Rutanen, N. (toim.) Missä lapsuutta tehdään?. Nuorisotutkimusseura.

Kehily, M. J. (2009). Understanding childhood: An introduction to some key themes and issues. Teoksessa: Kehily, M. J. (toim.) An introduction to childhood studies (2nd ed.). Maidenhead: Open University Press.

Kerkelä L. (2019) Mies murhasi pienen lapsensa leikkipuistossa Porvoossa – hovioikeus tuomitsi elinkautiseen vankeuteen. Helsingin Sanomat.

Kiiski, J. (2011). Suomalainen avioero 2000-luvun alussa: Miksi avioliitto puretaan, miten ero koetaan ja miten siitä selviydytään?. Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Konsulipalvelulaki (22.4.1999/498).

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990498> (Haettu 12.4.2019)

Krug, E., Dahlberg, L., Mercy, J., Zwi, A. & Lozano, R. (toim.) (2005) Väkivalta ja terveys maailmassa. WHO:n raportti. Helsinki: Lääkärin sosiaalinen vastuu, Terveystien edistämisen keskus.

Laakso A. (2012). Putinin lausunto kuultiin Vaasassa Anton-jutussa. Yle Uutiset.

Lapsen oikeuksien yleissopimus SopS 60/1991. Saatavilla sähköisesti:

<https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060#idp447054208> (Haettu 5.4.2019)

Lazarus, R. S. (1976). Patterns of adjustment. Tokyo: McGraw-Hill Kogakusha.

Mäenpää, M. & Poutiainen, S. (2009). Nuorten aikuisten kertomuksia lapsena koetusta vanhempien avioerosta ja siitä kuulemisesta. Teoksessa: Kääriäinen, A., Hämäläinen, J. & Pölkki, P. (toim.): Ero, vanhemmuus ja tukeminen. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto.

- Mitchell, A. (1985). *Children in the middle: Living through divorce*. London: Tavistock.
- MTV Uutiset (2018). Suomesta kaapattiin viime vuonna 20 lasta – lapsen vie usein toinen vanhemmista.
- Oikeusministeriö (2012). Haagin lapsikaappaus sopimusta aletaan soveltaa Suomen ja Venäjän välillä ensi vuoden alusta alkaen.
https://oikeusministerio.fi/artikkeli/-/asset_publisher/haagkonventionen-om-bortforanden-av-barn-borjar-tillampas-mellan-finland-och-ryssland-fran-och-med-ingangen-av-nasta-ar (Haettu 16.3.2019)
- Oikeusministeriö (2013). Kansainvälinen lapsikaappaus.
<https://oikeus.fi/fi/index/esitteet/kansainvalinenlapsikaappaus.html> (Haettu 9.4.2018)
- Oikeusministeriö (2019). Lapsikaappaus.
<https://oikeusministerio.fi/lapsikaappaus> (Haettu 16.3.2019)
- Oranen, M., & Laaksamo, E. M. (2003). Lapsikeskeinen väkivaltatyö turvakodeissa. Teoksessa: Paavilainen, E. & Pösö, T. (toim.) *Lapset, perhe ja väkivaltatyö*. Porvoo: WSOY, 237-258.
- Palosaari, E. (2007). *Lupa särkyä. Kriisistä elämään*. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Pataut, E., & Vladimirovna Talapina, E. (2015). L'enlèvement d'enfants: perspectives européenne et russe. *Revue internationale de droit comparé*, 67(2), 499-519.
- Pearlin, L. I., & Schooler, C. (1978). The structure of coping. *Journal of health and social behavior*, 2-21.
- Pietilä, I. (2010). Vieraskielisten haastattelujen analyysi ja raportointi. Teoksessa: Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Polkinghorne, D. E. (1995). Narrative configuration in qualitative analysis. *International journal of qualitative studies in education*, 8(1), 5-23.
- Pollock, D. C., & Van Reken, R. E. (1999). *The third culture kid experience. Growing Up among Worlds*. London: Nicholas Brealey Publishing.

Raitasalo, R. (1995). Elämänhallinta sosiaalipolitiikan tavoitteena. Helsinki: Kansaneläkelaitos.

Resick, Patricia A. Stress and Trauma. Philadelphia, Pa: Psychology Press, 2001.

Reynolds, M. J. (2012). It Can Be Done: On Japan Becoming a Successful Signatory to the Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction. *George Washington International Law Review*, 44(2), 367–401.

Reynolds, S. E. (2006). International Parental Child Abduction: Why we need to expand custody rights protected under the child abduction convention. *Family Court Review*, 44: 464-483.

Ritala-Koskinen, A. (2001). Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väitöskirja. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Väestöntutkimuslaitos, Väestöliitto.

Roos, J. P. (1988). Elämäntavasta elämäkertaan. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Saari, S. (2003). *Kuin salama kirkkaalta taivaalta: Kriisit ja niistä selviytyminen* (3. uud. laitos.). Helsinki: Otava.

Schnitzer-Reese, E. A. (2004). International Child Abduction to non-Hague Convention Countries: The need for an International Family Court. *Northwestern Journal of Human Rights*, 2(1), 1.

Sinkkonen, J. (2001). *Lapsen puolesta*. Helsinki: WSOY.

Tähtinen, J., Salmi-Niklander, K. & Tuomaala, S. (2009). Lapsuuden tutkimuksen monet ja monitieteiset kasvot. *Kasvatus & Aika*, 3(3).

Tedeschi, R. G. & Calhoun, L. G. (1995). *Trauma and transformation: Growing in the aftermath of suffering*. Thousand Oaks, Ca: Sage.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat ihmistieteiden eettiset periaatteet.

<https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/tenkperiaatteet.pdf> (Haettu

11.9.2019)

Ulkoministeriö (2018). *Lapsikaappaus*.

<https://um.fi/lapsikaappaus> (Haettu 3.2.2018)

Väestöliitto (2019) Lapset ja ero.

https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemat/lapset_ja_ero/ (Haettu 14.12.2019)

Valkonen, J. (2007). Psykoterapia, masennus ja sisäinen tarina. *Psykologia*, 42(6), 461.

Van Hoorde, K., Putters, M., Buser, G., Lembrechts, S., Ponnet, K., Kruger, T., Vandenhoele, W., Demarré, H., Broothaerts, N. & Coruz, C. (2017). Bouncing back: the wellbeing of children in international child abduction cases. *Missing Children Europe*.

Van Loon, H. (2007). La conférence de La Haye de droit international privé. *Journal judiciaire de La Haye*, 2, 3-13.

Woodhead, M. (2009). *Childhood studies: Past, present and future*. Teoksessa: Kehily, M. J. (toim.) *An introduction to childhood studies* (2nd ed.). Maidenhead: Open University Press.

Yksityisoikeuden alaa koskeva yleissopimus kansainvälisestä lapsikaappauksesta (57/1994). Saatavilla sähköisesti:

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1994/19940057> (Haettu 12.1.2019)

Zimeray & Finelle Avocats (2019) Press release.

<https://www.zimerayfinelle.com/wp-content/uploads/2019/08/press-release-japan-11.08.2019-1.pdf>. (Haettu 9.11.2019)

Liitteet

Liite 1: Haastattelukutsu

Hei,

Olen yhteiskuntapolitiikan opiskelija Helsingin yliopiston valtiotieteellisestä tiedekunnasta ja käsittelen pro gradu -tutkielmassani kansainvälisiä lapsikaappauksia. Tutkielmassani pyrin syventymään lasten omiin kokemuksiin ja kerrottuihin elämäkertoihin. Lapsikaappauksen ja siitä selviytymisen teemoja on käsitelty suomalaisessa tutkimuksessa vielä vähän, joten tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää kokemuksen laajempia vaikutuksia yksilöihin.

Etsin tutkielmaani varten jo aikuistuneita (18+) lapsia, joilla on omakohtaisia kokemuksia kaappauksiin liittyen. Haastattelut pidetään joulutammikuun aikana, jolloin tulomme tapaamaan noin 1-2 kertaa. Tarkemmat aikataulut voimme sopia joustavasti aikataulujen mukaan.

Osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista, ja tulen käsittelemään haastatteluaineistoa luottamuksellisesti. Haastattelut nauhoitetaan ja puhtaaksikirjoitetaan tekstimuotoon. Nämä tallenteet ovat ainoastaan tutkielman tekijän käytössä. Haastatteluja analysoidaan kokonaisuutena siten, että yksittäiset henkilöt eivät ole tunnistettavissa lopullisessa tekstissä. Mahdolliset suorat lainaukset haastatteluista julkaistavassa tutkielmassa ovat lyhyitä katkelmia, joista on poistettu suoraan tai epäsuorasti tiettyyn henkilöön liittyvät viittaukset. Tutkielman ohjaajana ja vastuuhenkilönä toimii yhteiskuntapolitiikan yliopistonlehtori Arho Toikka.

Mikäli olet halukas osallistumaan tutkimukseen tai kaipaat lisätietoa, voit ottaa minuun yhteyttä sähköpostitse. Kutsua saa myös levittää muille tutkimuksesta mahdollisesti kiinnostuneille.

Haluaisitko Sinä jakaa tarinasi kanssani?

Lämpimin terveisin,
Sophia Lawson Hellu

Liite 2: Tutkimussuostumus

Aihe: Kansainvälisen lapsikaappauksen kokeneiden lasten omakohtaiset elämäntarinat

Tekijä: Sophia Lawson Hellu

Olen halukas osallistumaan haastattelututkimukseen, joka käsittelee kansainvälisiä lapsikaappauksia ja siihen liittyviä kokemuksia. Minulle on kerrottu tutkimuksen tarkoituksista ja taustoista. Aineistoa tullaan käyttämään pro gradu -tutkielmassa Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella. Tutkielman tekijä säilyttää aineiston vain omassa käytössään. Valmis pro gradu -tutkielma on myös Kaapatut lapset ry:n käytävissä.

Haastattelustani voidaan käyttää suoria lainauksia siten, että henkilöllisyyteni ei ole niistä tunnistettavissa. Tämän lisäksi suostun haastattelujen nauhoittamiseen. Lisäksi annan haastattelijalle luvan käyttää materiaalia mahdollisesti muussa aihepiirissä tutkimuksessa myöhemmin. Minua on informoitu siitä, että tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Tiedän, että voin halutessani vetäytyä prosessista niin halutessani.

Allekirjoitus

Liite 3: Haastattelurunko

- Haastattelun käytännöt
 - tutkimuksen tarkoitus, nauhoitus, anonymiteetti

- Taustatiedot
 - ikä, sukupuoli, perhetausta

- Elämä ennen kaappaustilannetta
 - perhe, ympäristö, lapsuus, kaappausta edeltävät merkit

- Kaappauskokemus
 - sijainti, vanhempien rooli, yhteydenpito, kesto

- Siirtymä eteenpäin
 - tilanteen päätyminen, välit vanhempiin, paluu kotimaahan

- Nykyisyys
 - perhesuhteet, hyvinvointi, selviytyminen, anteeksianto, ymmärrys

- Päätös